नेपाल पु० स्वनामख्याते 'जटेश्वरं समारभ्य योगेशान्तं महेश्वरि! । नेपालदेशो देवीशो'त्युक्ते देशभेदे ।

नेपालकम्बल पु० ६त० । कुथाख्ये चित्रकम्बले ।

नेपालनिम्ब पु० ६त० । ज्वरान्तके तृणनिम्बे, निम्बभेदे च ।

नेपालमूलक न० ६त० । हस्तिकन्दसदृशे मूलभेदे ।

नेपालिका स्त्री० नेपाले भवा ठन् । मनःशिलायाम् ।

नेम पु० नी-मन् । अवधौ, काले, अर्द्धे, प्राकारे, कैतवे, गर्त्ते, नाह्ये, अन्यस्मिन्नित्यर्थे च । अर्द्धार्थेऽस्य सर्व्वनामता ।

नेमि पु०नी-मि । तिनिशवृक्षे । कूपसमीपे-रज्जुधारणार्थे त्रिकाष्ठयन्त्रे, चक्रान्ते च । (रथचक्रस्य भूमिस्पर्शनयोग्ये भागे) कूपान्तिकस्थे-समानस्थलभागे स्त्री० वा ङीप् ।

नेमिश न० ब्रह्मणा सृष्टस्य चक्रस्य नेमिः शीर्य्यतेऽत्र शृ-ड । नैमिशारण्ये क्षेत्रे । स्वार्थेऽण् । नैमिशमप्यत्र ।

नैकभेद त्रि० न एके अनेके नशब्देन सुप्सुपेति स० नैके भेदा यस्य । अनेकप्रकारे उच्चावचे ।

नैगम पु० निगम एव प्रज्ञाद्यण् । नीत्याम्, उपनिषदि ब्रह्मविद्यायाम्, तत्प्रतिपादके-वेदान्ते च । निगमे भवः अण् । वणिग्जने, नागरे च । [उत्तमायां गवि ।

नैचिकी स्त्री० नीचैरशब्दं चरति ठक् टिलोपः गौ० ङीष् ।

नैत्य(त्यि)क न० नित्यमनुष्ठेयम् कन् ठन् वा । नित्यानुष्ठेये, 'नैत्य(त्यि)कान्ते भुजिक्रिये'ति स्मृतिः ।

नैपुण्य(ण) न० निपुणस्य भावः ष्यञ् अण् वा । दक्षतायाम्

नैमित्तिक त्रि० निमित्तादागतम् ठक् । पुत्रजन्मादिनिमित्तमाश्रित्य विहिते जातेष्ट्यादौ 'नित्यं नैमित्तिकं चरे'दिति स्मृतिः

नैमित्तिकलय पु० कर्म्म० 'चतुर्युगसहस्रान्ते ब्राह्मो नैमित्तिको लयः' इत्युक्ते ब्रह्मदिनावसाने जगतां प्रलये । [त्वम् ।

नैमिष न० तीर्थभेदे निमेषेण विष्णुना तत्रासुरविनाशात् तथा

नैमेय पु० नि+मि-यत् स्वार्थेऽण् । विनिमये परीवर्त्ते ।

नैयग्रोध न०न्यग्रोधस्य विकारः अण् तस्य नलुक् । वटफलादौ

नैयायिक त्रि०न्यायं वेत्त्यधीते वा ठक् । न्यायज्ञ ।

नैरन्तर्य्य न० निरन्तरस्य भावः ष्यञ् । अविच्छेदे ।

नैराश्य न० निराशस्य निष्कामस्य भावः ष्यञ् । आशाशून्यत्वे 'नैराश्यं परमं सुख'मिति पुराणम् ।

नैर्ऋती स्त्री०निर्ऋतेरियम् अण् । दक्षिणपश्चिमायां विदिशि 'नैर्ऋतीं दिशमाश्रये'दिति स्मृतिः ।

नैर्म्मल्य न०निर्मलस्य भावः ष्यञ् । निर्मलत्वे स्वच्छत्वे । 'विषयेष्वतिसंरागो मानसो मल उच्यते । तेष्वेव हि विरागस्तु नैर्म्मल्यं समुदाहृतमि'त्युक्ते विषयवैराग्ये च ।

नैवेद्य न० निवेदं निवेदनमर्हति ष्यञ् नि+विद्-णिच् कर्म्मणि यत् स्वार्थे अण् वा । 'निवेदनीयं द्रव्यन्तु नैवेद्यमिति, कथ्यते' इति स्मृत्युक्ते देवतोद्देशेन त्यक्तव्ये द्रव्ये ।

नैषध पु०निषधानां जनपदानामयम् अण् । नलनामनि-भूपतौ, तदधिकृत्य कृते ग्रन्थे, न० । तद्देशभवे तत्सम्बन्धिनि च त्रि०

नैष्कर्म्य न० निष्कर्मणो भावः ष्यञ् । विधिना सर्व्वकर्म्मत्यागे 'न कर्म्मणामनारम्भात् नैष्कर्म्यं'मिति इति गीता ।

नैष्किक पु० निष्के हेम्नि दीनारे तदगारे टङ्के नियुक्तः ठक् । कोषाध्यक्षे, टङ्कशालायां नियुक्ते ।

नैष्ठिक पु०निष्ठा संसारसमाप्तिः प्रयोजनमस्य ठक् । ब्रह्मचर्य्येण यावज्जीवं गुरुकुलवासिनि-ब्रह्मचारिभेदे । निश्चलतयास्थितिः निष्ठा तत्रासक्तः ठक् । निश्चलायां स्थितौ सक्ते त्रि० स्त्रियां ङीप् नैष्ठिकी ।

नैसर्गिक त्रि० निसर्गेण स्वभावेन निर्वृत्तः ठक् । स्वाभाविके ।

नैस्त्रिंशिक त्रि०निस्त्रिंशः प्रहरणमस्य ठक् । खड्गेन योद्धरि

नो अव्य० नह्-डो । अभावे ।

नोचेत् अव्य० नो च चेच्च द्व० । निषेधे ।

नोपस्थातृ त्रि० न उपतिष्ठति स्था-तृच् । दूरस्थे । हीने 'अन्यवादी क्रियाद्वेषी नोपस्थाता निरुत्तर' इति स्मृत्युक्ते दुष्टवादिभेदे । [कन् । नौकाप्यत्रैवार्थे ।

नौ स्त्री० नुद्-डौ । जलोपरि प्लवनसाधने तरणिभेदे । स्वार्थे

नौकादण्ड पु० ६त० । नौकायाः चालनार्थं पार्श्वद्वयबद्धे काष्ठदण्डे (दांड़) । [न्यक्कृतिरप्यत्रार्थे ।

न्यक्कार पु०न्यक्+कृ-घञ् । नीचकरणे तिरस्कारे च । क्तिन् ।

न्यग्रोध पु० न्यक् रुणद्धि रुध-अच् । वटवृक्षे, शमीवृक्षे बाहुद्वयविस्तारकृतव्यामरूपपरिमाणे (वांओ) सर्व्वाणि न्यक्कृत्य स्थिते विष्णौ, विषपर्ण्यां मोहनौषधौ च । मूषिकपर्ण्यां स्त्री० ङीप् ।

न्यग्रोधपरिमण्डला स्त्री० 'स्तनौ सुकठिनौ यस्या नितम्बे च विशालता । मध्ये क्षीणा भवेद्या सा न्यग्रोधपरिमण्डले'त्युक्तलक्षणायां नार्य्याम् । [म्लक्के मृगभेदे च ।

न्यङ्कु पु० नितरामञ्चति नि+अन्च-उ कुत्वम् । मुनिभेदे, बहु

न्यङ्कुभूरुह पु० न्यङ्कुरिव भूरुहः । श्योनाकवृक्षे । तस्य बहुशृङ्गाकारत्वात्तथात्वम् ।

न्यच् त्रि० निम्नमञ्चति नि-अन्च-क्विन् । नीचे निम्ने ।

न्यञ्चित त्रि० नि+अन्च-क्त । अधःक्षिप्ते ।

न्यस्त त्रि० नि अस-क्त । क्षिप्ते त्यक्ते, विन्यस्ते, निहिते च ।

न्याद पु० नि+अद-घञ् न घसादेशः । भोजने ।

न्याय पु० नि+ई-इन् वा घञ् । उचिते गौतमोक्ते शास्त्रभेदे, तदुक्ते प्रतिज्ञादिपञ्चकप्रातिपादिकवाक्यविशेषे, नीतौ नयोपाये, भोगे, युक्तौ, युक्तिमूलदृष्टान्तभेदे च ।

न्याय्य त्रि० न्यायादनपेतं यत् । उचिते, युक्तियुक्ते च ।

न्यास पु०नि+अस-कर्मणि,भावे वा घञ् । स्थाप्यद्रव्ये (गच्छित) अर्पणे विन्यासे, संन्यासे च । [अतिप्रिये च त्रि० ।

न्युङ्ख पु०नि-उङ्ख-अच् । सामवेदाङ्गेषु षट्सु प्रणवेषु । मनोहरे,

न्युब्ज त्रि०नि+उब्ज-घञ् कुत्वाभावः । अधोमुखे कुब्जे । (कुजो) यज्ञपात्रभेदे (दर्भमयस्रुचि) पु० । कर्मरङ्गफले न० ।

न्यून त्रि० न्यूनयति नि+ऊन-परिमाणे अच् । ऊने गर्ह्ये च ।

प

प पु० पत, पा-वा ड । पवने, पातरि, पर्णे, पाने च ।

पकण पु० पचति पच-क्विप् कण-अच् कर्म्म० । शबरालये ।

पक्त्रिम त्रि० पच-क्त्रि ततो-मप् । पाकनिर्वृत्ते । [पाके च

पक्व त्रि० पच-क्त तस्य वः । परिणते, दृढे,विनाशोन्मुखे, कृत-

पक्वकृत् पु० पक्वं करोति कृ-क्विप् । निम्बवृक्षे ।

पक्ष परिग्रहे चु०उभ०सक०सेट् । पक्षयति ते अपपक्षत् त ।

पक्ष परिग्रहे अद० चु०उभ०सक० सेट् अयं भ्वादिश्च पर० । पक्षति पक्षयति ते अपपक्षत् त अपक्षीत् ।

पक्ष पु० पक्ष-अच् । शुक्लकृष्णप्रतिपदादिपञ्चदश्यन्तपञ्चदश तिथ्यात्मके काले,खगानां पतत्रे (पाखा) शरस्य पुङ्खस्थे पत्रे, केशात् परः । समूहार्थे,यथा केशपक्ष इत्यादि । पार्श्वे,गृहे, न्यायोक्ते संदिग्धसाध्यवति पदार्थे, यथा पर्व्वतो वह्निमान् । विरोधे, बले, सहाये, सख्यौ, चुल्लीरन्ध्रे राजकुञ्जरे, खगे, वलये, समूहे, पिच्छे, देहार्द्धे च ।

पक्षक पु० पक्ष इव कायति कै-क । पार्श्वद्वारे (खिड़की)

पक्षता स्त्री० पक्षस्य भावः । न्यायोक्ते अनुमानेच्छाभाव समानाधिकरणे साध्यवत्तानिश्चयाभावे यत्र वह्न्यादिकं साध्यते तत्र धर्म्मिणि वह्निमत्त्वनिश्चयाभावे एव पक्षत्वं तत्र तन्निश्चयसत्त्वे तु अनुमानेच्छासत्त्वएव पक्षता नेतरथेति न्याये स्थितम् । [खगानां पक्षस्य मूले च (डाना)

पक्षति स्त्री० पक्षस्य मूलम् ति । पक्षारम्भके प्रतिपदि तिथौ

पक्षद्वार न० पक्षे पार्श्वे द्वारम् । (खिडकी) पार्श्वस्थे द्वारे

पक्षपात पु० पक्षे अन्याय्यसाहाय्ये पातः अभिनिवेशः । अन्यायसाहाय्ये ।

पक्षपातिता स्त्री० पक्षपात+अस्त्यर्थे इनि तस्य भावः तल् । साहाय्यकरणाभिनिवेशे, पक्षाभ्यां पतने च 'न परं पथि पक्षपातितेति नैषधम् । [तिथौ ।

पक्षान्त पु० पक्षस्यान्तो यत्र । अमावास्यायां पूर्णिमायाञ्च

पक्षिणी स्त्री०पक्षतुल्ये अहनी विद्येते अस्या इनि । आगामिवर्त्तमानदिनाभ्यां युक्तायां रात्रौ ।

पक्षिल त्रि० पक्षः साहाय्यमस्त्यर्थे इलच् । साहाय्यकारके । न्यायभाष्यकारे वात्स्यायनमुनौ पु० ।

पक्षिन् पु० पक्ष+अस्त्यर्थे इनि । बाणे, विहङ्गमे च ।

पक्ष्मन् न० पक्ष-मनिन् । नेत्रावरके लोम्नि, पद्मादेः केशरे, सूत्रादेरत्यल्पभागे, खगादेः पक्षे च ।

पङ्क पु०न० पचि-घञ् नि० । कुत्वम् । कर्द्दमे, पापे च ।

पङ्क(ङ्के)ज न० पङ्के जायते जन-ड पक्षे अलुक् स० । पद्मे, सारसपक्षिणि च । पङ्कजन्मादयोऽप्यत्र ।

पङ्कशूरण पु० पङ्के शूरण इव । शालूके ।

पङ्कार पु० पङ्कमृच्छति ऋ-अण् उप० । शैवले, सेतौ च ।

पङ्किल त्रि० पङ्क+अस्त्यर्थे इलच् । कर्द्दमवति देशे ।

पङ्केरुह न०पङ्के रोहति रुह-क अलुक् स० । पद्मे,सारसखगे च

पङ्क्ति स्त्री० पचि-क्तिन् । सजातीयसन्ततौ (पांत) पञ्चाक्षरपादके,दशाक्षरपादके च छन्दोभेदे,दशसङ्ख्यायाञ्च तेन पङ्क्तिरथ इति दशरथसंज्ञा । पृथिव्यां, गौरवे, पाके, प्रपञ्चे च ।

पङ्क्तिदूषक पु० पङ्क्तिं श्राद्धे भोजनार्थमुपविष्टानां विप्राणामावलिं दूषयति दुष-णिच् ण्वुल् । अपाङ्क्तेये श्राद्धादौ अभोजनीये कितवादौ । विस्तरस्तु बृहदभिधाने ।

पङ्क्तिपावन पु० पङ्क्तिं श्राद्धे भोजनार्थमुपविष्टानामावलिं पुनाति पू-णिच्-ल्यु । श्राद्धभोजनार्थमुपविष्टानां पङ्क्तिपवित्रताकारके विद्याविशिष्टादौ । विस्तरस्तु बृहदभिधाने ।

पङ्क्तिबीज पु० पङ्क्तिभूतानि बीजानि यस्य । बर्ब्बुरवृक्षे ।

पङ्गु त्रि० खजि-कु-पगादेशः नुक् च । गतिहीने स्त्रियां ऊङ् । शनैश्चरे पु० । [पक्त्रिमः पचा ।

पच पाके भ्वा०उ०सक०अनिट् । पचति ते । अपाक्षीत् अपक्त ।

पच व्यक्तीकारे भ्वा०आत्म०अनिट् । पचते । अपक्त ।

पच विस्तारे चु०उ०सक०सेट् इदित् । पञ्चयति ते अपपञ्चत् त

पचनी स्त्री० पच्यतेऽनया ल्युट् । वनबीजपूरके जम्बीरभेदे

पचम्पचा स्त्री० पचति पच-अच् पृ० मुम् द्वित्वञ्च । दारुहरिद्रायाम् ।

पज आवरणे भ्वा०पर०सक० सेट् इदित् । पञ्जति अपञ्जीत् ।

पज्ज पु०पद्भ्यां ब्रह्मणश्चरणाभ्यां जायते जन-ड । शूद्रे,'पद्भ्यां शूद्रोऽजायते'ति श्रुतिः । [धनिष्ठादिनक्षत्रपञ्चके च ।

पञ्चक न० पञ्चानामवयवस्य कन् । पञ्चसंख्यायां ज्योतिषोक्ते

पञ्चकषाय पु० कर्म्म०। 'जम्बुशाल्मलिवाट्यालं बकुलं वदरं तथा। कषायाः पञ्च विज्ञेया' इत्युक्तेषु पञ्चसु कषायेषु।

पञ्चकोल न० 'पञ्चकोलं कणामूलं कृष्णा.चव्याग्निनागरै'रित्युक्ते पाचनभेदे।

पञ्चकोष पु०पञ्च कोषा इवावरका यस्य। वेदान्तोक्ते अन्नमयादिपञ्चकोषाभिमानिनि जीवे। समा०द्वि०। पञ्चसु अन्नमयादिकोषाख्येषु देहादिषु न०।

पञ्चगव्य न०गोर्विकारः यत् पञ्चानां गव्यानां समाहारः। 'पञ्चगव्यं 'दधिक्षीरघृतगोमूत्रगोमयै'रित्युक्तेषु दध्यादिषु पञ्चसु

पञ्चचूडा स्त्री० पञ्च चूडा यस्याः। अप्सरोभेदे।

पञ्चजन पु० पञ्चभिः भूतैर्जन्यते जन-घञ् न वृद्धिः। मनुष्ये, दैत्यभेदे च यस्यास्थ्ना कृष्णस्य पाञ्चजन्यः शङ्खोजातः।

पञ्चतत्त्व न०'मद्यं मांसं तथा मत्स्यो मुद्रा मैथुनमेव च। पञ्चतत्त्वमिदं प्रोक्त'मिति तन्त्रोक्तेषु मद्यादिषु पञ्चसु, साङ्ख्योक्तेषु भूम्यादिषु पञ्चसु भूतेषु च।

पञ्चवटी स्त्री० वटो वृक्षः समा०द्वि०। 'अश्वत्थोविल्ववृक्षश्च वटधात्र्यावशोककः। शास्ते पञ्चवटीत्युक्ते'त्युक्तेषु अश्वत्थादिषु पञ्चसु वृक्षेषु,रामायणप्रसिद्धे जनस्थानस्थे स्थानभेदे च

पञ्चवक्त्र पु०पञ्च वक्त्राणि यस्य। शिवे रुद्राक्षभेदे च। पचिविस्तारे-अच् पञ्चं वक्त्रमस्य। सिंहे, पञ्चास्यपञ्चमुखादयोऽप्यत्र

पञ्चवल्कल न० समा०द्वि०। 'न्यग्रोधोदुम्बराश्वत्थप्लक्षवेतसवल्कलम्। पञ्चवल्कलमित्युक्त'मित्युक्तेषु वटादिवल्कलेषु।

पञ्चवाण पु० पञ्च वाणा यस्य। 'सम्मोहनोन्मादनौ च शोषणस्तापनस्तथा। स्तम्भनश्चेति कामस्य शराः पञ्च प्रकीर्त्तिता' इत्युक्तशरपञ्चकयुक्ते कामे। पञ्चशरादयोऽप्यत्र।

पञ्चशस्य न० समा० द्वि०। 'धान्यमुद्गास्तिला माषाः यवाः सिद्धार्थकोऽथ वा। पञ्चशस्यमिति प्रोक्त'मित्युक्तेषु धान्यादिषु

पञ्चशाख पु० पञ्च शाखाकारा अङ्गुलयो यत्र। हस्ते।

पञ्चशिख पु० मुनिभेदे,'वोढुः पञ्चशिखस्तथे'ति पुराणम्।

पञ्चसुगन्धिक कर्पूरकक्कोलवङ्गपुष्पगुवाकजातीफलपञ्चकेन। समांशभागेन च योजितेन मनोहरं पञ्चसुगन्धिकं स्या'दित्युक्तेषु मिलितसुगन्धिद्रव्येषु।

पञ्चसूना स्त्री० पञ्च सूनाः प्राणिवधस्थानानि। 'पञ्च सूना गृहस्थस्य चुल्ली पेषण्युपस्करः। कण्डनी चोदकुम्भश्चे'त्युक्तेषु पञ्चसु कीटवधस्थानेषु।

पञ्चाग्नि पु०पञ्च अग्नय उपास्या यस्य। छान्दोग्ये 'वेत्थ यथा सौम्य! पञ्चम्यामाहुतावापः पुरुषवचसो भवन्ती'ति प्रश्नपूर्व्वकं प्रदर्शितायां स्वर्गमेघादिषु पञ्चसु स्थानेषु अग्नित्वेनो पासनरूपायां विद्यायाम् 'पञ्चाग्नयो ये च त्रिणाचिकेता' इति श्रुतिः। पञ्चाग्निमति च।

पञ्चाङ्ग न०समा०द्वि०। 'त्वक् पत्रं कुसुमं मूलं फलञ्चैकस्य शाखिनः। एकत्रस्थं तु पञ्चाङ्ग'मित्युक्ते एकवृक्षस्य त्वगादिषु पञ्चसु,'तिथिर्वारश्च नक्षत्रं योगः करणमेव च। पञ्चाङ्गमेतद्विहित'मित्युक्तेषु तिथ्यादिषु च। पञ्च अङ्गानि यस्य। 'जपहोमौ तर्पणञ्चाभिषेको विप्रभोजनम्। पञ्चाङ्गोपासनं लोके पुरश्चरणमिष्यते' इति तन्त्रोक्तपुरश्चरणभेदे, पञ्च अङ्गानि आयत्तानि यस्य। कूर्म्मे पु० तस्य हि हस्तपादग्रीवारूपाङ्गपञ्चकस्य यथेष्टं सङ्कोचविकाशयोः स्वेच्छया करणादायत्तत्वम्। [एरण्डवृक्षे। पञ्चाङ्गुलयुक्ते त्रि०।

पञ्चाङ्गुल पु० पञ्च अङ्गुलय इव पत्राकारा यस्य अच् समा०

पञ्चामृत न० समा०द्वि०। 'दुग्धं च शर्करा चैव घृतं दधि तथा मधु। पञ्चामृतमिदं प्रोक्त'मित्युक्तेषु पञ्चसु दुग्धादिषु।

पञ्चाम्र न० 'अश्वत्थ एकः पिचुमर्द्द एको द्वौ चम्पकौ त्रीणि च केशराणि। सप्ताथ ताला नव नारिकेलाः पञ्चाम्रवापी नरकं न याती'त्युक्तेषु अश्वत्थादिषु वृक्षेषु।

पञ्चाल पु० देशभेदे। तद्देश्ये ब०व०।

पञ्चाली स्त्री० पञ्चं प्रपञ्चमलति पर्य्याप्नोति अल-अण्। वस्त्रकृतपुत्तलिकायां, गानभेदे च (पाचाली)।

पञ्चाशत् स्त्री० पञ्च दशतः परिमाणमस्य नि०। (पञ्चाश) सङ्ख्याभेदे, तत्संख्यातेषु च।

पञ्चेन्द्रिय न० समा०द्वि०। 'श्रोत्रत्वङ्नेत्ररसनघ्राणं पञ्चेन्द्रियं मत'मित्युक्तेषु श्रोत्रादिषु ज्ञानेन्द्रियेषु,'वाक्पाणिपादपायूपस्थानि कर्म्मेन्द्रियाणि चे'त्युक्तेषु वागादिषु कर्म्मेन्द्रियेषु च पञ्चसु। [कङ्काले। विहङ्गादिबन्धनस्थाने न०।

प(पि)ञ्जर पु०न० पजि-(पिजि-)वा अरच्। शरीरास्थिवृन्दे

पञ्जल पु० पजि-अलच्। कोलकन्दे।

पञ्जि(ञ्जी) स्त्री० पजि-इन् वा ङीप्। सूत्रसाधननालिकायां (पाइज) स्वार्थे कन्। अत्र, पाणिनीयसूत्रवृत्तिभेदे तिथिवारादिपञ्चाङ्गबोधिकायां पत्रिकायाञ्च (पांजि)।

पञ्चतपस् त्रि० पञ्चाग्निसाध्यं तपोऽस्य। चतुःपार्श्वस्थाग्निचतुष्टयोर्द्ध्वस्थसूर्य्यरूपतेजःपञ्चकैस्तप्यमाने 'पञ्चमः पञ्चतपस' इति माघः। [संख्यायाम्। तत्सङ्ख्याते त्रि०।

पञ्चतय न० पञ्चानामवयवः पञ्चावयवा येषां वा तयप्। पञ्च-

पञ्चतन्मात्र न०तदेव तन्मात्रं पञ्चानां तन्मात्राणां समाहारः। शब्दादिषिद्धेषु महाभूतकारणीभूतेषु शब्दस्पर्शरूपरसगन्धमात्राधारेषु पञ्चसु सूक्ष्मभूतेषु।

पञ्चत्व न० पञ्चानां पृथिव्यादिभूतानां भावः त्व । मरणे, तत्र हि देहारम्भकभूतानां स्वस्वांशस्य स्वेषु स्वेषु प्रवेशः इति तस्य पञ्चरूपता । तल् । पञ्चताप्यत्र ।

पञ्चदश त्रि०पञ्चदशानां पूरणः डट् । येन पञ्चदशसंख्या पूर्य्यते तस्मिन् । स्त्रियां ङीप् । सा च चन्द्रस्य पक्षयोः पञ्चदशकलाक्रियारूपायां पूर्णिमायाममावस्यायाञ्च तिथौ, विद्यारण्यप्रणीते वेदान्तग्रन्थभेदे च ।

पञ्चधा अव्य० पञ्चप्रकारम् पञ्चन्+धाच् । पञ्चप्रकारे ।

पञ्चन् त्रि० पचि-विस्तारे कनि । (पांच) सङ्ख्यायुक्ते ।

पञ्चनख पु० पञ्च नखा यस्य । हस्तिनि, व्याघ्रे च । पञ्चनखयुक्ते त्रि० । ते च शशकादयः 'शशकः शल्लकी गोधा खड्गी कूर्मश्च पञ्चमः । भक्ष्यान् पञ्चनखेष्वाहुरि'ति मनुः

पञ्चनद पु० पञ्च नद्यो यत्र । 'वितस्तैरावतीचन्द्रभागा भद्रे सरिद्वरा । शतद्रुश्च विपाशा च तेन पञ्चनदः स्मृत' इत्युक्ते (पञ्जाब) इति ख्याते मद्रदेशे । पञ्चानां नदीनां समाहारः । काशीस्थासु 'किरणा धूतपापा च शुभ्रतोया सरस्वती । गङ्गा च यमुना चैव पञ्च नद्यः प्रकीर्त्तिता' इत्युक्तासु विन्दुमाधवतीर्थसन्निहितासु पञ्चसु नदीषु ।

पञ्चपर्णी स्त्री० पञ्च पञ्च पर्णानि प्रतिपर्वं यस्याः । (गोरक्षचाकुलिया) क्षुपभेदे । स्वार्थे कन् अत्रैव ।

पञ्चपल्लव न० समा० द्विगुः । 'आम्राश्वत्थवटप्लक्षयज्ञोडुम्बरपल्लवाः । पञ्चपल्लवमित्युक्त'मित्युक्ते वैदिककर्म्मणि, 'पनसाम्रं तथाश्वत्थं वटं बकुलमेव चे'ति तन्त्रोक्ते तान्त्रिककर्म्मणि च स्थाप्यघटोपरि देये पल्लवपञ्चके ।

पञ्चपात्र न० पञ्च पात्राणि श्राद्धोद्देश्यानि यत्र । देवपक्षद्वयं पित्रादित्रिकमिति पात्रपञ्चकोद्देशेन कर्त्तव्ये विकृतिपार्व्वण श्राद्धे पञ्चानां पात्राणां समाहारः । पञ्चसु पात्रेषु ।

पञ्चप्रदीप पु० पञ्च प्रदीपा यत्र । आरात्रिकार्थं पञ्चप्रदीपात्मके दीपपात्रभेदे । [पार्श्वेषु पुष्पित, इत्युक्ते अश्वभेदे ।

पञ्चभद्र पु० पञ्चसु देहस्थानेषु भद्रः । 'पञ्चभद्रस्तु हृत्पृष्ठे मुख-

पञ्चभूत न० पञ्चानां भूतानां समाहारः । वैशेषिकाद्युक्तेषु क्षित्यप्तेजोवायुव्योमात्मकेषु भूतेषु ।

पञ्चम त्रि० पञ्चानां पूरणः पञ्चन्+मट् । येन पञ्चसंख्या पूर्य्यते तस्मिन् । स्त्रियां ङीप् । सा च चन्द्रस्य पञ्चमकलाक्रियारूपायां तिथौ च ।

पञ्चमकार न०पञ्चानां मकारादिवर्णानां समाहारः । तन्त्रोक्तेषु मद्यमांसमत्स्यमुद्रामैथुनेषु ।

पञ्चमहायज्ञ पु० महान् यज्ञः महायज्ञः ततः कर्म्म० । नित्यं गृहस्थकर्त्तव्येषु स्वाध्यायपाठाग्निहोत्रयागातिथिपूजनपितृतर्पणबलिकर्म्माख्येषु पञ्चसु पञ्चसूनादोषापनोदकेषु कर्म्मसु । पञ्चयज्ञशब्दोऽप्यत्रार्थे ।

पञ्चमास्य पु० पञ्चमः स्वरभेदः आस्ये तदेकदेशकण्ठे यस्य । कोकिले 'पञ्चमं रौति कोकिल' इति हि स्मर्य्यते ।

पञ्चमूल न०समा०द्वि० । 'बिल्वशोनाकगाम्भारीपाटलागणिकारिकाः । पञ्चमूलमिति ख्यात'मित्युक्ते पाचनभेदे ।

पञ्चरत्न न० समा०द्वि० । विद्रुमं हीरकं नीलं पद्मरागञ्च मौक्तिकम् । पञ्चरत्नमिदं प्रोक्तमित्युक्तेषु पञ्चसु रत्नेषु ।

पञ्चरात्र न०'रात्रन्तु ज्ञानवचनं ज्ञानं पञ्चविधम् स्मृतम् । पञ्चरात्रमिति ख्यात'मित्युक्ते पञ्चज्ञानसाधने नारदाद्युक्ते ग्रन्थभेदे

पञ्चलाङ्गलक न० पञ्चभिर्लाङ्गलैः स्वर्णमयैः कायति कै-क । षोडशमहादानमध्ये महादानभेदे ।

पञ्चलौहक न० लौहं धातुः समा० द्वि० । 'सुवर्णं रजतं ताम्रं रङ्गं नागं तथैव च । पञ्चलौहमिति प्रोक्त'मित्युक्ते धातुपञ्चके

पट गतौ भ्वा०पर०सक०सेट् । पटति । अपाटीत् अपटीत् ।

पट दीप्तौ चु०उभ०अक०सेट् । पाटयति ते अपीपटत् त ।

पट वेष्टने अद०चु०उभ०सक०सेट् । पटयति ते अपपटत् त

पट त्रि० पठ्यते वेष्ट्यते अच् । वस्त्रे । स्त्रियां गौ० ङीष् । पियालवृक्षे पु० । पुरस्कृते त्रि० । [येप्यत्र ।

पटकार पु० पटं करोति कृ-अण् । तन्तुवाये । [पटगृहाद-

पटकुटी स्त्री० पटनिर्म्मिता कुटी शा० । पटमये गृहे (तांबु)

पटच्चर न०पठ्यते आवेष्ट्यते पट-क्विप्, भूतपूर्व्वं पटत् चरट् । जीर्णवस्त्रे । पटन्निव वेष्टित इव चरति चर-अच् । चौरे पु०

पटल न० पट-वेष्टने कलन् । (चाल) छदिषि । स्त्रीत्वमप्यत्र गौ० ङीष् । वृन्दे, ग्रन्थभेदे च पु० ।

पटवासक पु० पटान् वासयति सुरभीकरोति वास-ण्वुल् । वसनवासके कुङ्कुमादिचूर्णे ।

पटह पु० न० । पटेन हन्यते हन, पट इत्येवं शब्दं जहाति वा हा-वा ड । ढक्कावाद्ये । समारम्भे पु० ।

पटि(टी) स्त्री०पट-इन् वा ङीप् । पटभेदे, कुम्भिकावृक्षे च ।

पटीर न० पट-ईरन् । चालन्याम् मूलके, केदारे, मेघे, वंशक्षारे, खदिरे, उदरे, कन्दर्पे, चन्दने च । 'परिपीतपटीररसैरलस' इत्युद्भटः । उच्चे, हरणीये च त्रि० ।

पटीयस् त्रि० अतिशयेन पटुः ईयसु । अतिशयकार्य्यदक्षे ।

पटु त्रि० पट-उ । निपुणे, नीरोगे, तीक्ष्णे स्फुटे, निष्ठुरे धूर्त्ते च । स्त्रियां वा ङीष् । पटोले पु० लवणे, पांशुलवणे छत्राके च न० ।

पटुजातीय त्रि० पटुप्रकारः जातीयर् । पटुप्रकारे ।
पटुपर्णी स्त्री० पटूनि पर्णान्यस्याः । स्वर्णक्षीरिण्योषधौ ।
पटुरूप त्रि० प्रशस्तः पटुः प्राशस्त्ये रूपप् । अतिशयदक्षे ।
पटोल पु० पट-ओलच् । स्वनामख्याते लताभेदे । वस्त्रभेदे न० ।
पटोली(लिका) स्त्री० अपकृष्टः पटोलः ङीप् (झिङ्गा) ख्यातायां लतायाम् । स्वार्थे कन् । तत्रैवार्थे ।
पट्ट न० पट क्त नेट् ट वा तस्य नेत्त्वम् । नगरे । चतुष्पथे, राजादिलेख्यपत्रे, (पाट्टा) पीठे, 'ललाटपट्ट'मित्युक्तेः । फलके (ढाल) राजसिंहासने, उत्तरीयवस्त्रे, कौषेये, (रेशम) पेषणे च । माषाणे पु० ।
पट्टज न० पट्टात् जायते । पट्टनिर्म्मिते वस्त्रे (रेशमिकापड़)
पट्टदेवी स्त्री० पट्टे राजासने देवी कृताभिषेका स्त्री । राजमहिष्याम् (पाटराणी) पट्टमहिष्यादयोऽप्यत्र । [प्रधाननगरे
पट्ट(त्त)न न० पट(त)न्ति जना यत्र पट-पत, वा तनन् । नेट् ।
पट्टरङ्ग न० पट्टं रज्यतेऽनेन रन्ज-करणे घञ् । (वकम्) इति ख्याते पदार्थे । ल्युट् । पट्टरञ्जनमप्यत्र ।
पट्टशाक पु० कर्म्म० (नालिता) शाकभेदे ।
पट्टिकालोध्र पु० पट्टिकाकारः लोध्रः । (पटियालोध) लोध्रभेदे । पट्टिलोध्रादयोऽप्यत्र ।
पट्टिन् पु० पट्ट+अस्त्यर्थे इनि । रक्तलोध्रे ।
पट्टिल पु० पट्ट अस्त्यर्थे इलच् । पूतिकरजे । [अपठीत्
पठ लिखिताक्षरवाचने भ्वा०पर०सक०सेट् । पठति अपाठीत्-
पड गतौ भ्वा०आ० सक०सेट् इदित् । पण्डते अपण्डिष्ट ।
पड संहतौ वा चु०उ० पक्षे भ्वा० अक० सेट् इदित् । पण्डयति-ते पण्डति अपपण्डत्-त अपण्डीत् ।
पण व्यवहारे (क्रयविक्रयादौ) स्तुतौ च भ्वा०आ० सक० सेट् । पणायति -ते पणते व्यवहारे तु पणायति इत्येव । अपणायीत् अपणायिष्ट अपणिष्ट ।
पण पु० पण्यतेऽनेन पण-अच् । मूल्ये, धने, ताम्रे कर्षपरिमिते (पयसा) ख्याते द्रव्ये च । भावे अच् । भृतौ, द्यूते, ग्लहे, (पराजये, इदं देयमित्येवं) नियमे । व्यवहारे च 'साकाकिनी तास्य पणस्तत्र'इत्युक्ते चतुःकाकिनीपरिमाणे च
पणन न० पण-भावे ल्युट् । विक्रये ।
पणव पु० स्त्री० पणं व्यवहारं वाति वा-क । पटहभेदे 'पणवाणकगोमुखा' इति गीता । [वणिजां पणाया' इति भट्टिः
पणाया स्त्री०पण-स्वार्थे आय-ततः-अ । व्यवहारे 'न चोपलेभे
पणायित त्रि० पण-आय-क्त । स्तुते । आयाभावपक्षे पणितमप्यत्र ।

पणितव्य त्रि० पण-तव्य । विक्रेतव्ये, स्तोतव्ये, व्यवहार्य्ये च यत् । पण्यमप्यत्र । [शारिरवां वुद्धौ स्त्री० टाप् ।
पण्ड पु० पण-ड तस्य नेत्त्वम् । क्लीवे, निष्फले च । तत्त्वानु-
पण्डापूर्व्व न० पण्डं फलासाधनमपूर्व्वम् । वस्तुतः फलसाधनयोग्ये फलानुपहिते धर्म्माधर्म्मात्मकेऽदृष्टे यथा सन्ध्यावन्दनादेरभावे दुरदृष्टं जायते सन्ध्यादेर्वन्दने तु तस्मात्तदन्यत्फलानुपहितं दुरदृष्टं नश्यतीति तत्पण्डापूर्व्वमिति मीमांसा
पण्डित पु० पण्डा तत्त्वानुगा बुद्धिर्जाताऽस्य तार० इतच् । शास्त्रतात्पर्य्यज्ञे विदुषि ।
पण्यवीथी स्त्री०६त० । विक्रेयद्रव्यविक्रयशालायां (हाटचाला) हट्टे च । स्वार्थे कन् । पण्यवीथिका, पण्यशाला चाप्यत्र ।
पण्यस्त्री स्त्री० कर्म्म० । वेश्यायाम्, पण्याङ्गनादयोऽप्यत्र ।
पण्याजीव पु० पण्येन क्रयविक्रयद्रव्येणाजीवति आ+जीव अच् । वणिग्जने । [अपपतत्-त ।
पत गतौ अद०चु०उभ०सक०, ऐश्वर्ये अक० सेट् । पतयति-ते
पत ऐश्वर्ये दि० आ० अक० सेट् । पत्यते अपतिष्ट । [अपप्तत् ।
पत गतौ भ्वा० पर० सक०, ऐश्वर्ये अक० ज्वला० सेट् । पतति
पतग पु० पतत्यनेन पतः पक्षस्तेन गच्छति गम-ड । विहङ्गमे ।
पतङ्ग पु० पतन् सन् गच्छति गम-खच् डिच्च । सूर्य्ये, शलभे, (फड़िङ्ग) खगे, शालिभेदे, मधूकवृक्षे च । [कायाम्
पतङ्गिका स्त्री० क्षुद्रः पतङ्गः पतङ्गी ततः कन् । क्षुद्रमक्षि-
पतञ्जलि पु० पतन् अञ्जलिर्यस्मै नमस्यत्वात् शक० । पाणिनीयसूत्रभाष्यकारे, योगसूत्रकारे च मुनिभेदे ।
पतत् पु० पत-शतृ । पक्षिणि ।
पतत्र पु० पतन्तं त्रायते त्रै-क । पक्षिणां पक्षे (पाखा) ।
पतत्रि पु० पत-अत्रिन् । पक्षिणि, पतत्त्रो पतत्त्रयः ।
पतत्रिन् पु० पतत्त्रोऽस्यास्ति इनि । पक्षिणि पतत्त्रिणौ ।
पतद्ग्रह पु० पतत् मुखादिभ्यः स्रवत् जलादि गृह्णाति । (पिकदानी) पात्रभेदे ।
पतयालु त्रि० चु० पत-आलुच् । पतनशीले पातुके ।
पताका स्त्री० पत्यते बोध्यते योधादिभेदोऽनया पत-आकन् । वंशोपरिदेये त्रिकोणाकारे वस्त्रखण्डे, सौभाग्ये, नाटकाङ्गे, अङ्के, केतौ, छन्दोग्रन्थोक्ते लघुगुरुव्यक्तिज्ञानार्थे चक्रभेदे च
पताकिन् त्रि० पताका+अस्त्यर्थे इनि । पताकाधारिणि । ज्योतिषोक्ते तदाकारवति रिष्टसूचके चक्रभेदे पु० ।
पति पु० पा-डति । भर्त्तरि । अधिपतौ त्रि० । स्त्रियां वा ङीप् ।
पतित त्रि० पत-क्त । चलिते, गलिते धर्म्मादित्यागादिजन्य दुरदृष्टवति जने च 'पतितानां न दाहः स्या'दिति स्मृतिः

पतिंवरा स्त्री० पतिं वृणीते वृ-खच् । स्वेच्छया पतिवरण-कारिकायां कन्यायाम्, कृष्णजीरके च ।

पतिवत्नी स्त्री० पतिरस्त्यस्या मतुप् नि० नुक्, मस्य वः, ङीप् च । सधवायां स्त्रियाम् ।

पतिव्रता स्त्री० पतिः पतिसेवनं व्रतं यस्याः । सत्यां योषिति ।

पत्ति पु० पद-तिन् । सेनायाम् । क्तिन् । गतौ,(१रथः,१गजः ३अश्वाः, ५सेनाः) एतत् संख्यान्विते सेनाभेदे च स्त्री० ।

पत्नी स्त्री० पति+यज्ञसंबन्धे ङीप् नुक् च । पतिकृतयज्ञवत्यां विधिना ऊढायां योषिति ।

पत्त्र न० पत-ष्ट्रन् । वाहनमात्रे,पर्णे, पक्षिणां पक्षे, लेखनाधारे द्रव्ये, धातुमयपत्त्राकारे द्रव्ये च । लिप्यां स्त्री०ङीप् ।

पत्त्रगुप्त पु०३त०। (तेकाटासिजु) वृक्षे ।

पत्त्रघना स्त्री० पत्रैर्घना । सातलावृक्षे ।

पत्त्रदारक पु०पत्त्राकारः दारकः कर्म्म० । (करात्) क्रकचास्त्रे

पत्त्रपुष्प पु०पत्त्रमेव पुष्पमिव सुगन्धित्वात् यस्य । रक्ततुलस्याम् संज्ञायां कन् । तुलस्यां स्त्री० टाप् ।

पत्त्रभङ्ग पु० पत्त्रस्येव भङ्गः खण्डो यत्र । स्तनादौ पत्त्रख-ण्डाकृतिरूपेण लेख्ये तिलकादौ । गौरा०पत्त्रभङ्गीत्यप्यत्र

पत्त्ररथ पु० पत्त्रं पक्षः रथइव गतिसाधनं यस्य । पक्षिणि ।

पत्त्रलेखा स्त्री० पत्त्रस्य लेखा । चन्दनादिना पत्त्राकृतिले-खने । ७त० । स्तनादौ तथालेख्ये तिलकादौ ।

पत्त्रवल्ली स्त्री० पत्त्रस्य वल्ली श्रेणीव । चन्दनादिना लेख्ये पत्राणां श्रेणीतुल्ये तिलकाकारे पदार्थे ।

पत्त्रश्रेष्ठ पु० पत्त्रेण श्रेष्ठः । विल्ववृक्षे ।

पत्त्रसूचि स्त्री० पत्त्राणां सूचिरिव । कण्टके ।

पत्त्राङ्ग न०पत्त्रेषु अङ्गति अच्, पत्त्रमेवाङ्गमस्य वा । भूर्जपत्त्रे (बकम) काष्ठभेदे, रक्तचन्दने च ।

पत्त्राङ्गुलि स्त्री० पत्त्रसहिताङ्गुलिर्यत्र । चन्दनादिना स्तनादौ लेख्ये पत्त्रयुक्ताङ्गुल्याकारे तिलकभेदे ।

पत्त्राञ्जन न० पत्त्रं लेखनपत्त्रमज्यतेऽनेन ल्युट् । मस्याम्

पत्त्रालु पु० पत्त्राढ्य आलुः । कालालुभेदे ।

पत्त्रावलि स्त्री० ६त० । पर्णश्रेणौ पत्त्राणां लेख्यपत्त्राणामा वलौ च । वा ङीप् । पत्त्रभङ्गे । [स्वार्थे कन् तत्रैव

पत्त्री स्त्री० पद-ष्ट्रन् ङीप् । लिपौ तदाधारत्वात् पत्त्रे च ।

पत्त्रिन् पु० पत्त्रं पक्षः अस्त्यस्य इनि । पक्षिणि, शरे, श्येने, रथिनि, पर्वते, तालवृक्षे च । पर्णयुते त्रि० ।

पत्त्रोर्ण न० पत्त्रलता ऊर्णा (रेशम) अस्त्यस्य अर्श आद्यच् । पट्टवस्त्रे,कौषेये । पत्त्रेषु ऊर्णा यस्य । श्योनाकवृक्षे पु० ।

पथ गतौ भ्वा० प० स० सेट् । पथति अपथत् ।

पथ गतौ वा चु०उभ०पक्षे भ्वा०प०सक०सेट् इदित् । पन्थयति ते पन्थति । अपपन्थत् त । अपन्थीत् ।

पथ पु० पथ-अच् । मार्गे, पथि ।

पथिक त्रि० पन्थानं गच्छति पथिन्+कन् । देशान्तरयानाय गृहान्निःसृत्य पथिगन्तरि । [ठन् । कपिलद्राक्षायाम् ।

पथिका स्त्री० पथे पथिगमनाय हिता अनायासभक्ष्यत्वात्

पथिद्रुम पु० पथ-इन् कर्म्म० । खदिरवृक्षे ।

पथिन् पु० पथ+इनि । (पथ) ख्याते अध्वनि ।

पथ्य त्रि० पथे चिकित्सानुसारिमार्गाय हितम् । चिकित्सोपयो-गिनि रोगिसेव्ये वस्तुनि, हितकारके च । हरितकीवृक्षे, वन्ध्याकर्कोट्याञ्च स्त्री० ।

पथ्यशाक पु० कर्म्म० । तण्डुलीयशाके ।

पद स्थैर्ये भ्वा०पर०अक०सेट् । पदति अपादीत् अपदीत् ।

पद गतौ दि०आ०सक०अनिट् । पद्यते अपादि ।

पद गतौ अद०चु०आत्म०सक०सेट् । पदयते अपपदत ।

पद न० पद-अच् । चिह्ने, स्थाने,पादे, उद्यमे, त्राणे, वस्तुनि शब्दभेदे, (सुप्तिङन्तरूपे) प्रदेशे, श्लोकपादे च ।

पद् न० पद-क्विप् पादे । किरणे पु० ।

पदग त्रि० पदेन गच्छति गम-ड । पदातिके ।

पदन्यास पु० पदस्य गोष्पदैकदेशचतुरस्य न्यासः तन्नामाक्षरं यत्र । गोक्षुरक्षुपे । ६त० । पदस्थार्पणे ।

पदवि(वी) स्त्री० पद-अवि वा ङीप् । पथि । [गामिनि

पदाजि पु०पादाभ्यामजति इन् वीभावाभावः पदादेशः । पाद-

पदाति पु० पादाभ्यामतति अत-इन् पदादेशः । पदगामिनि

पदार्थ पु० पदबोध्योऽर्थः शाक०। अभिधेये, वस्तुमात्रे सर्वेषां शब्दबोध्यत्वात्तथात्वम् ।

पद्ग पु० पद्भ्यां गच्छति गम-ड । पादेन गामिनि ।

पद्धति(ती) स्त्री० पद+हन-क्तिन् वा ङीप् । पथि, पङ्क्तौ पूजादिज्ञापकग्रन्थभेदे च ।

पद्म न० पद+मन् । कमले,गजमुखादिस्थे, विन्दुसमुदाये कम-लाकारेण सैन्यादेरभिनिवेशनरूपे व्यूहभेदे, निधिभेदे,'अर्बुद-मब्ज'मिति पर्यायमाम्नोक्तायां दशार्बुदसंख्यायां,तत्संख्यातेषु, पुष्करमूले, सीसके,धातौ, शरीरस्थे, नाडीचक्रभेदे च ।

पद्मकन्द पु० ६त० । शालूके ।

पद्मकाष्ठ न०६त० । ओषधिभेदे । [इनि । भूर्जपत्त्रवृक्षे ।

पद्मकिन् पु० पद्मकानि गजविन्दुजालाकृतयो विन्दवः सन्त्यस्य

पद्मकेशर पु० ६त० । किञ्जल्के, पद्मवराटसमीपस्थे पीतवर्णे

कोशाकारे पदार्थे । [ब्रह्मणि । कर्म० । कमलगर्भे न० ।

पद्मगर्भ पु० पद्मं विष्णुनाभिपद्मं गर्भस्तूत्पादकं यस्य । चतुर्मुखे

पद्मचारिणी स्त्री० पद्ममिव चरति स्थानं परित्यज्य दूरं गच्छति णिनि । उत्तरकुरुदेशे प्रसिद्धे लताभेदे ।

पद्मनाभ पु० पद्मं नाभौ यस्य अच् । विष्णौ । [बकुले ।

पद्मपत्र न० ६त० । कमलपत्रे । पद्मस्य पत्रं वाहनमिव । कम-

पद्मपुराण न० पद्ममधिकृत्य कृतमण् तस्य लुक् कर्म० । महापुराणान्तर्गते पुराणभेदे ।

पद्मपुष्प पु० पद्ममिव पुष्पं यस्य । कर्णिकारवृक्षे ।

पद्मबन्ध पु० पद्माकारो बन्धः सन्निवेशः । शब्दालङ्कारभेदे ।

पद्मबन्धु पु० ६त० । सूर्ये, भ्रमरे च । पद्ममित्रादयोऽप्यत्र ।

पद्मभू पु० पद्मं विष्णोर्नाभिपद्मं भूरुत्पत्तिस्थानं यस्य । चतुर्मुखे ब्रह्मणि । पद्मोद्भवादयोऽप्यत्र ।

पद्मराग न० पद्मस्येव रागो यस्य । रक्तवर्णे मणिभेदे (माणिक)

पद्मलाञ्छन पु० पद्मं लाञ्छनमस्य । सूर्ये, ब्रह्मणि, नृपे, कुबेरे च

पद्मवासा स्त्री० वसत्यस्मिन्नाधारे घञ् ६त० । सरस्वत्यां लक्ष्म्याम्, लवङ्गे च । पद्मं निवासो निलयो यस्याः । पद्मनिवासादयोऽप्यत्र

पद्मवीज न० ६त० । कमलवीजे (कमलगाट्टा) ।

पद्मवीजाभ न० पद्मवीजमिवाभाति आ+भा-क । (माखना) जलजे फलभेदे । [मनसादेव्यां, कुसुम्भपुष्पे च ।

पद्मा स्त्री० पद्ममस्त्यस्याः अर्श आद्यच् । लक्ष्म्याम्, लवङ्गे,

पद्माकर पु० ६त० । पद्मयुक्ते तद्योग्ये वा अगाधे जलाशये,

पद्माट पु० पद्मवदटति अट-अच् । चक्रमर्दवृक्षे (दादमर्दन) ।

पद्मावती पु० पद्म+अस्त्यर्थे मतुप् मस्य वः दीर्घश्च । (पद्मा) नदीभेदे, मनसादेव्यां, पद्मचारिणीलतायाञ्च ।

पद्मासन न० पद्ममिवासनम् । योगशास्त्रप्रसिद्धे आसनभेदे ।

पद्मिनी स्त्री० पद्मानां समूहः, सन्निकृष्टदेशो वा इनि । कमलसमूहे तद्युक्तदेशरूपायां सरोवरस्थलतायां, स्त्रीभेदे च ।

पद्मिनीकान्त पु० ६त० । सूर्ये पद्मिनीप्रियादयोऽप्यत्र ।

पद्मिन् पु० पद्मं बिन्दुजालमस्त्यस्य इनि । हस्तिनि । पद्मयुक्ते त्रि०

पद्मेशय पु० पद्मे शेते शी-अच् अलुक् स० । विष्णौ ।

पद्य न० पदं चरणमर्हति पद+यत् । वर्णिकृते चतुश्चरणात्मके 'पद्यं चतुष्पदी तच्च वृत्तं जातिरिति द्विधे'त्युक्ते, वाक्यभेदे । पदव्यां स्त्री० । पद्भ्यां जातः यत् । शूद्रे पु० । पदं विध्यति यत् । शर्करायां स्त्री० । [यीत् अपनायिष्ट अपनिष्ट ।

पन स्तुतौ भ्वा० आत्म० सक० सेट् । पनायते पनायति अपना-

पनस पु० पन-असच् । (कांटाल) कण्टकिफले । [गतौ न०

पन्न त्रि० पद-क्त । गलिते, च्युते च । पद-नन् । अधोमुख-

पन्नग पु० पन्नमधोमुखं यथा तथा गच्छति, पद्भ्यां न गच्छति वा, गम-ड । सर्पे, पद्मकाष्ठे च । जातौ ङीप् । सर्प्याम् ।

पन्नगाशन पु० पन्नगानश्नाति अश-ल्यु । गरुडे ।

पन्नद्धा स्त्री० पदि नद्धा नह-क्त । चर्मपादुकायाम् ।

पन्नद्ध्री स्त्री० पद नह्यतेऽनया नह-ष्ट्रन् षित्त्वात् ङीष् । चर्मपादुकायाम् । [यणम् ।

पम्पा स्त्री० नदीभेदे, 'पश्य लक्ष्मण ! पम्पायामि'ति रामा-

पय गतौ भ्वा० आत्म० सक० सेट् । पयते अपयिष्ट ।

पयःकन्दा स्त्री० पयः क्षीरं कन्दे यस्याः । क्षीरविदार्याम्

पयस् न० पा-असुन् इकारश्चान्तादेशः । दुग्धे, जले च ।

पयस्य त्रि० पयसो विकारः यत् । दुग्धविकारे दध्यादौ । विडाले पु० । क्षीरकाकोल्याम्, अर्कपुष्पिकायां, कुटुम्बिन्याञ्च स्त्री० ङीप् । आमिक्षायां स्त्री० टाप् ।

पयस्विनी स्त्री० पयस्+अस्त्यर्थे विनि । धेनौ, नद्यां, काकोल्याम्, क्षीरकाकोल्यां, दुग्धफेन्यां, क्षीरविदार्यां, छाग्यां, जीवन्त्यां, रात्रौ च ।

पयोधर पु० पयांसि धारयति धृ-णिच्-अच् उप०स० । मेघे, स्त्रीस्तने । 'प्रायः पयोधरसमुन्नतिरत्र हेतु'रित्युद्भटः नारिकेले, कशेरुणि, कोषकारे च । [निध्यादयोऽप्यत्र ।

पयोधि पु० पयांसि धीयन्तेऽत्र पयस्+धा-कि । समुद्रे पयो-

पयोर पु० पयो जलं रजति रन्ज-ड । खदिरे ।

पयोलता स्त्री० पयःप्रधाना लता शाक० । क्षीरविदार्याम्

पयोव्रत न० पयोमात्रपानरूपं व्रतम् । द्वादशाहसाध्ये व्रतभेदे

पर त्रि० पॄ-भावे अप्, कर्त्तरि अच् वा । अन्यस्मिन् भिन्ने इतरार्थे, उत्तरे, दूरे, सीमापरिच्छिन्ने, श्रेष्ठे च मोक्षे, केवले, ब्रह्मणि च न० । 'द्वे ब्रह्मणी वेदितव्ये परञ्चापर'मिति श्रुतिः । शत्रौ पु० ।

परःशत न० शतात् परे नि० । शताधिकसंख्यायां, तत्संख्यातेषु च

परःश्वस् अव्य० श्वः परे दिने नि० । आगामिपरदिवसात् परस्मिन् दिने । [तत्संख्यान्वितेषु च ।

परःसहस्र न० सहस्रात् परे नि० । सहस्राधिकसंख्यायां

परकीय त्रि० परस्येदम् छ-कुक् च । परसंबन्धिनि । उपनायिकायां स्त्री० ।

परच्छन्द पु० ६त० । परेच्छायां परच्छन्दानुवर्त्तिनोत्य,ब्रुटः परस्य छन्देन छन्दो यस्य । पराधीने त्रि० ।

परजात त्रि० परस्मात्, परकर्त्तृकपोषणाद्वा जातः जन-ड । अन्येन जाते, परप्रयत्नेन पुष्टे च । [प्यत्र ।

परतन्त्र त्रि० परस्तन्त्रं प्रधानं यस्य । पराधीने परायत्तादयो-

परत्व न० परस्य भावः त्व । वैशेषिकमतसिद्धे गुणभेदे, भेदे च ।

परपाकनिवृत्त पु० परार्थः देवातिथ्याद्यर्थः पाकस्तस्मान्नि-वृत्तः । 'गृहीत्वाग्निं समारोप्य पञ्च यज्ञान्न निर्वपेत् । परपाकनिवृत्तोऽसावि'त्युक्ते पञ्चयज्ञाकारके ।

परपाकरत पु० परस्य पाकस्तत्र रतः रम-क्त । 'पञ्चयज्ञान् स्वयं कृत्वा परान्नमुपजीवति । सततं प्रातरुत्थाय परपाकरतस्तु स' इत्युक्ते परपक्वान्नभक्षणे सततं प्रवृत्ते ।

परपिण्डाद त्रि० परस्य पिण्डं ग्रासमत्ति अद-अण् । नित्यं परान्नोपजीविनि ।

परपुष्ट पु० परया काक्या पुष्टः पुष-क्त सर्व्वनाम्नः पुंवत् । कोकिले, कोकिलया हि डिम्बस्फोटनादक्षया नीडस्थं काकडिम्बमपसार्य्य स्वडिम्बे तत्र स्थापिते काक्या स्वडिम्बबुद्ध्याऽसौ पुष्यते इति लोकप्रसिद्धिः । परभृतादयोऽप्यत्र । अन्यपालिते त्रि० । वेश्यायाम् स्त्री० ।

परपूर्व्वा स्त्री० पर इतरः पूर्व्वो यस्याः । 'पतिं हित्वापकृष्टं स्वमुत्कृष्टं या निषेवते । परपूर्व्वेति सा प्रोक्ते'त्युक्तायां पुनर्भुवि स्त्रियाम् ।

परभाग पु० भज्यते सेव्यतेऽनेन भागः उत्कर्षः कर्म० । अत्यन्तोत्कर्षे 'लब्धपरभागतये'ति रघुः । भागः खण्डः कर्म० । श्रेष्ठांशे, इत० । परस्य भागे अंशे । [क्विप् । काके ।

परभृत् पु० परं कोकिलडिम्बं स्वडिम्बबुद्ध्या बिभर्त्ति, भृ-

परम् अव्य० पृ-अमि । नियोगे, क्षेपे केवले च ।

परम त्रि० परं परत्वं माति मा-क । उत्कृष्टे, प्रधाने, आद्ये, प्रणवे च ।

परमम् अव्य० पर+मा-डमि । अनुज्ञायाम्, स्वीकारे च ।

परमर्षि पु० परमं ब्रह्म ऋषति गच्छति जानाति वा ऋष-गतौ इन् । 'ऋषति परमं यस्मात् परमर्षिस्ततः स्मृत'इति निरुक्ते ब्रह्मवेत्तरि । कर्म० । श्रेष्ठ मुनौ । [संन्यासिभेदे

परमहंस पु० कर्म० । कुटीचकादिषु चतुर्षु सन्यासिषु मध्ये

परमाणु पु० कर्म० । वैशेषिकसिद्धे पृथिव्यादीनां चतुर्णां भूतानां द्व्यणुकरूपावयवारम्भके सूक्ष्मभूते ।

परमात्मन् पु० कर्म० । 'आत्माऽस्य जगतो यस्मात् सर्व्वोत्कर्षाश्रयो मतः । परमात्मा परं ब्रह्म तेन वेदे प्रकीर्त्तित' इत्युक्ते परब्रह्मणि । [परमत्वमस्य ।

परमान्न न० कर्म० । पायसे दुग्धपक्वेऽन्ने देवादिप्रियत्वात्

परमायुष पु० परममायुर्यस्य ब० । असनवृक्षे ।

परमायुस् न० परमं शेषावधिकं आयुर्जीवितकालः । मनुष्यादीनां ज्योतिषोक्ते शताब्दादिकाले । विस्तरस्तु वृहदभिधाने

परमेश्वर पु० कर्म० । जगत्सृष्ट्यादिकारके सगुणे त्रिमूर्त्तिके ब्रह्मणि, चक्रवर्त्तिनि नृपे च ।

परमेष्ठिन् पु० परमे ब्रह्मणि तिष्ठति लीयते स्था-इनि डिच्च षत्वम् । चतुर्मुखे ब्रह्मणि, शालग्राममूर्त्तिभेदे च ।

परम्परा स्त्री० परम् अतिशयेन पृणाति पिपूर्त्ति वा पृ-पृ-वा अच् । वंशे, व्यवधाने, सन्ततौ अविच्छिन्नधारायाम् 'एवं परम्पराप्राप्त'मिति गीता । वधे, अनुक्रमे च ।

परम्पराक न० परम् अतिशयेन परा श्रेष्ठा परम्परा तया धारया आकोहिंसनं यत्र अक कुटिलगतौ घञ् । प्रशस्ता परम्परा हिंसा अनिष्टाजनकत्वात् कन् वा नपुंसकत्वं कोषात् । यज्ञार्थे पशुहनने । 'या वेदविहिता हिंसा नियतास्मिंश्चराचरे । अहिंसामेव तां विद्यादि'ति मनूक्तेस्तस्या अहिंसात्वेन हि प्राशस्त्यम् । [गते ।

परम्परीण त्रि० परम्परया धारयागतः ख । अविच्छेदसन्तत्या-

परवश त्रि० परस्य वशः आयत्तः । पराधीने ।

परवत् त्रि० परः परायत्तताऽस्त्यस्य मतुप् मस्य वः । पराधीने

परशु पु० परं शृणाति शॄ-कु डिच्च । परश्वधे (टाङ्गी) अस्त्रभेदे । स्पृश-शुन् पृ आदेशः । पर्शुरप्यत्र, अस्त्रमात्रे च ।

परशुराम पु० परशुधारी रामः शाक० । जमदग्निजे भगवदवतारभेदे येन परशुना त्रिःसप्तकृत्वो भूमिर्निःक्षत्रिया कृता ।

परश्व(स्व)ध पु० श्वि-ड श्वो वृद्धिः परस्य श्वं धयति, परस्य स्वं काष्ठं धयति वा धे-क । कुठारे अस्त्रभेदे ।

परस्पर त्रि० पर+वीप्सायां द्वित्वम् सुट् च । अन्योन्यस्मिन् पदार्थे । स्त्रीनपुंसकयोस्तु सार्व्वविभक्तिक आसु असुच् । परस्पराम् परस्परमिति सर्व्वविभक्तौ ।

परस्मैपद न० परस्मै परोद्देशेन पदं फलबोधनं यस्मात् । व्याकरणोक्तेषु तिबादिषु नवसु । स्वरितेतः, ञितश्च धातोरुत्तरतिबादिभिर्नवभिर्हि परार्थमेव फलं बोध्यते ।

परा अव्य० पृ-आ । प्रातिलोम्ये प्राधान्ये, धर्षणे, आभिमुख्ये, त्यागे, विक्रमे, भृशार्थे, गतौ, भङ्गे, अनादरे, तिरस्कारे, प्रत्यावृत्तौ च । वन्ध्याकर्कोट्यां 'परा ज्ञानपायिनी'त्युक्ते मूलाधारस्थे शब्दभेदे, 'सा परा ययाक्षरमधिगम्यते' इति श्रुत्युक्तायां ब्रह्मविद्यायाञ्च स्त्री० ।

पराक पु० 'यतात्मनोऽप्रमत्तस्य द्वादशाहमभोजनम् । व्रतं पराकोनामे'त्युक्ते द्वादशाहोपवाससाध्ये प्रायश्चित्तरूपे व्रतभेदे

पराक्पुष्पी स्त्री० पराक् पुष्पं यस्याः । अपामार्गे ।

पराक्रम पु० परा+क्रम-घञ् न वृद्धिः । बले देहजसामर्थ्ये ।

पराग पु० परागच्छति परा+गम-ड । धूलिजाले, पुष्परजसि,

'स्फुटपरागपरागतपङ्कज'मिति माघः। स्नानीयद्रव्ये-कुङ्कुमचूर्णादौ, उपरागे, चन्दने च।

पराङ्मुख त्रि० पराक् प्रत्यावृत्तं मुखं यस्य। विमुखे आर अकार्य्यात् निवृत्तावुन्मुखे।

पराच् त्रि० परा अञ्चति अनुच-क्विन् प्रत्यकतत्त्वभिन्ने-इदं-व्यवहारविषये-वाह्ये वस्तुनि!

पराचित त्रि० परेणाचितः पुष्टः व्याप्तो वा आ+चि क्त। परेण प्रतिपालिते, सम्यग्व्याप्ते च।

पराचीन त्रि०पराग्भवः पराच्+ख। पराङ्मुखे,परकालिके च

पराजय पु० परा+जि-अच्। पराभवे (हारि)।

पराधीन त्रि०परेऽधि इति वाक्ये समासे अध्युत्तरपदात् ख, परस्याधीनो वा। परायत्ते। [अन्यस्यान्ने न०

परान्न त्रि० परस्यान्नमेवान्नमस्य। परान्नोपजीविनि। ६त०।

पराभव पु० परा+भू-अप्। तिरस्कारे, अभिभवे, विनाशे च

परामर्श पु० परा+मृश-घञ्। युक्तौ, विवेचने, न्यायाद्युक्ते व्याप्तिविशिष्टतया पक्षस्य ज्ञाने च यथा वह्निव्याप्यधूमवान् पर्व्वत इत्यादि ज्ञानम्।

परायण न० परमयनं णत्वम्। अत्यन्तासक्तौ, उत्तमाश्रये च ६व०। अत्यासक्ते, यथा धर्म्मपरायणः धर्मे अत्यन्तासक्तः। तत्परे, अभीष्टे च त्रि०।

परारि अव्य० पूर्व्वतरे वर्षे पूर्व्वतर+अरि परादेशः नि०। पूर्व्वतरवत्सरे गतत्ततीयवत्सरे। परोऽरिः। अत्यन्तशत्रौ पु०

परारु पु० परार्च्छति परा+ऋ-उण्। कारवेल्लवृन्ते (उच्छा)।

परार्द्ध न० ऋध-अच् कर्म०। परमसंख्यायां 'पारेपरार्द्धं गणितं यदि स्या'दिति नैषधम्। कर्म०। ब्राह्मण आयुषोद्वितीयार्द्धे। [यत्। श्रेष्ठे 'परार्द्ध्यवर्णास्तरणे'ति रघुः।

परार्द्ध्य त्रि० परार्द्धं चरमसंख्यामुपचारात् श्रेष्ठत्वमर्हति

परावर्त्त पु० परा+वृत-घञ्। परीवर्त्ते विनिमये।

परावह पु० परा+वहति परा+वह-अच्। सप्तवायुमध्ये परिवहवायोरूर्द्ध्वस्थे वायुभेदे।

पराशर पु० व्यासपितरि, मुनिभेदे।

पराश्रया स्त्री० परमाश्रयति आ+श्रि-अच्। वन्दायाम् (परगाछा) अन्यावलम्बिनि त्रि०।

परासन न० परा+अस-ल्युट्। मारणे।

परासु त्रि० परागताः असवो यस्य। मृते।

परास्कन्दिन् पु० परान् आस्कन्दति-णिनि। चौरे।

परास्त त्रि० परा+अस-क्त। निरस्ते, पराजिते च।

पराह्न पु० परमुत्तरमहः कर्म० टच् समा० पुंस्त्वञ्च। परदिने

पराह्ण पु० परमहः एकदेशिस० टच् समा० अह्नादेशः णत्वम्। दिवसस्य चरमभागे, मृत्युकेऽपराह्णकाले च।

परि अव्य० पृ-इन्। सर्व्वत इत्यर्थे, वर्ज्जने, व्याप्तौ, शेषे, कञ्चित् प्रकारं प्राप्ते, निरसने, पूजायां, भूषणे, उपरमे, शोके, सन्तोषभाषणे, अतिशये, त्यागे, नियमे च।

परिकर पु० परि+कृ-अप्। पर्य्यङ्के, परिवारे, समारम्भे, समूहे प्रगाढ़गात्रबन्धे, विवेके, सहचारिणि च।

परिकर्म्मन् न०। कर्म संस्कारादि, तदाश्रयाः ५व० देहसंस्कारे, कुङ्कुमाद्यङ्गोद्वर्त्तनीयद्रव्ये, भूषणे च गणितानुगुणेषु सङ्कलनव्यवकलनगुणनभागकृतितत्पदवनतत्पदरूपेषु अष्टविधेषु संस्कारेषु च। ६व०। सेवके त्रि०।

परिक्रम पु० परि+क्रम-घञ् न वृद्धिः। क्रीड़ादौ, पूजादौ प्रदक्षिणीकरणाद्यर्थं पादेन गमने च।

परिक्रिया स्त्री० परितः क्रिया वेष्टनम्। परिखादिना पुरादेर्वेष्टने। [भेदे परिक्षितोप्यत्र।

परिक्षित् पु० अर्ज्जुनेन सुभद्रायामुत्पादिते कुरुवंश्ये नृपति-

परिखा स्त्री० परितः खन्यते खन-ड। पुरादौ रिपुप्रभृतीनां दुष्प्रवेशतासिद्धये गर्त्तरूपायां जलाधारस्थाने वेष्टनाकारभूमौ। [वेष्टिते, गते च।

परिगत त्रि० परि+गम-क्त। प्राप्ते, ज्ञाते, विस्मृते, चेष्टिते,

परिग्रह पु० परि+ग्रह-अच्। स्वीकारे, सैन्यपश्चाद्भागे च कर्मणि प। भार्य्यायां, परिजने च। करणे अप्। मूले, शपथे च।

परिघ पु० परि+हन-क नि०। परिघातास्त्रे लौहमुद्गरादौ, लौहमुखे लगुड़े-मुद्गरे, शूले, काचघटे, गृहे, विष्कम्भादिके ऊनविंशतितमे योगे च। [प्रणये च।

परिचय पु० परि+चि-अच्। ज्ञातस्य पौनःपुन्येन ज्ञाने, संस्तवे,

परिचर्य्या स्त्री० परिचर+क्यप्। सेवायाम्।

परिचाय्य पु०परिचीयते संस्क्रियतेऽसौ चि-ण्यत्। यज्ञाग्नौ।

परिचारक त्रि० परि+चर-ण्वुल्। सेवके भृत्ये।

परिच्छद पु० परि+छद-णिच्-घ ह्रस्वः। उपकरणे हस्त्यश्वरथपदातौ, वस्त्रादिभूषणे, परिवारे च। 'सैनापरिच्छदस्तस्ये'ति रघुः।

परिच्छेद पु० परि+छिद-घञ्। विशेषरूपेण इयत्ताकरणे, सर्गादिस्थानीये ग्रन्थस्य विच्छेदस्थाने च।

परिजन पु० परिगतो जनः। परिवारे, प्रतिपाल्ये जने।

परिणत त्रि० परि+नम-क्त णत्वम्। परिपक्वे, वृद्धिं गते, अवस्थान्तरं प्राप्ते, तिर्य्यग्दन्तावघातिनि गजे च।

परिणय पु० परि+नी-अच्। विवाहे।

परिणाम पु० परि+नम-घञ् । प्रकृतेरन्यथाभावे विकारे,शेषे, अर्थालङ्कारभेदे च ।

परिणाह पु० परि+नह-घञ् । विस्तारे ।

परिणेतृ पु० परि+नी-तृच् । विवाहकर्त्तरि भर्त्तरि ।

परितस् अव्य० परि+तसिल् । सर्व्वत इत्यर्थे चतुर्दिक्षु ।

परिताप पु० परितप्यते, अत्र वा भावादौ घञ् । दुःखे, उष्णतायाम्, शोके, भये,कम्पे,नरकभेदे च । [वारणे च ।

परित्राण न० परि+त्रै-ल्युट् । रक्षणे,अनिष्टे प्रवृत्तस्य नि-

परिदान न० परिवर्त्तेन दानम् दा-ल्युट् । विनिमये द्रव्यान्तरग्रहणेन द्रव्यान्तरदाने ।

परिदेवन न० परि+दिव-ल्युट् । अनुशोचने, विलापे,कृतस्य कर्म्मणोऽनुचितत्वधियानुतापे च । णिच्-युच् । परिदेवनाप्यत्र, लाभे च स्त्री० । [वस्त्रे नाभेरधोधृतवस्त्रे ।

परिधान न० परिधीयते परि+धा-कर्म्मणि ल्युट् । परिहित-

परिधि पु० परि+धा-कि । चन्द्रसूर्य्यसमीपस्थे मेघादिसन्निकर्षात् जायमाने वेष्टनाकारे मण्डले (सूर्य्यसभा) (चन्द्रसभा) यज्ञियपशुबन्धनार्थं निखातायां यज्ञियतरोः पलाशादेः शाखायाम्,गोलमण्डलस्य परितो वेष्टनसूत्रमाने, परितः पार्श्वे च ।

परिधिस्थ त्रि० परिधौ तिष्ठति स्था-क । परिचारके, युद्धादौ रथिनो रक्षार्थं परितः स्थिते सैन्यादौ च ।

परिपण न० परिपण्यते व्यवह्रियतेऽनेन पन-घञ् । मूलधने

परिपन्थक पु० परिपन्थयति दोषाख्यानं गच्छति ण्वुल्, पन्थानं वर्ज्जयित्वा गच्छति वा कन् पन्थादेशः । शत्रौ ।

परिपन्थिन् पु० परि+पन्थि-इनि । शत्रौ ।

परिपाक पु० परि+पच-घञ् । नैपुण्ये, उत्तमपाके च ।

परिपाकिनी स्त्री०परिपाक+अस्त्यर्थे इनि । त्रिवृति(तेओटी)

परिपाटि(टी) स्त्री० परि+चु०पट-इन् । अनुक्रमे,आनुपूर्व्याम्

परिपुष्करा स्त्री० परितः पुष्करं मुखं यस्याः । (गोमुक्) गोडुम्बायाम् । [यमाने सूक्ष्माकारे पदार्थे ।

परिपेल न० परि+पेल-अच् । कैवर्त्तीमुस्तके शैवलमध्ये जा-

परिपेलव न० परितः पेलवं मृदुता यस्य । कैवर्त्तीमुस्तके ।

परिप्लव न० परि+प्लु-अच् । चञ्चले अस्थिरे ।

परिबर्ह पु० परि+बर्ह-घञ् । नृपयोग्ये हस्त्यश्वरथादिपरिच्छदे

परिभ(भा)व पु०परि+भू अप्,घञ् वा । अनादरे, तिरस्कारे च

परिभाषण न०परि+भाष-ल्युट् । निन्दया दुष्टवचने आलापे, नियमे च । [मनादृत्य समुदायार्थे विशिष्टसंज्ञायाम् ।

परिभाषा स्त्री० परि+भाष-अ । कृत्रिमसंज्ञायाम् अवयवार्थ-

परिभूत त्रि० परि+भू-क्त । तिरस्कृते, अनादृते च ।

परिमण्डल त्रि० परिगतो मण्डलम् । वर्त्तुलाकारे ।

परिमल पु० परि+मल-अच् । कुङ्कुमचन्दनादिमर्द्दने, मर्द्दनोद्भूते सुगन्धौ,परितः सम्बन्धे च । 'सतां परिमल' इत्युदयनः

परिमाण न० परिमीयतेऽनेन परि+मा-ल्युट् । (माप) तुलाङ्गुलप्रस्थादिभिर्द्रव्यस्य परिच्छेदे । [र्हपरिमाणे च ।

परिमित त्रि० परि+मा-क्त । कृतपरिमाणे, युक्ते, यथा-

परि(री)रम्भ पु० परि+रभ-घञ् मुम् च वा दीर्घः । आलिङ्गने

परिवत्सर पु० संवत्सरपञ्चकान्तर्गते वत्सरभेदे ।

परिवर्ज्जन न० परिवर्ज्यतेऽसुभिरनेन वृज-णिच्-ल्युट् । मारणे । वृज-भावे-ल्युट् । त्यागे ।

परि(री)वर्त्त पु० परि+वृत-भावे घञ् वा दीर्घः । विनिमये । आधारे,घञ् । युगान्ते काले,ग्रन्थविच्छेदे अध्यायादौ च कर्त्तरि अच् । कूर्म्मराजे । भावे ल्युट् । परिवर्त्तनं विनिमये ।

परिवह पु० परि+वह-अच् । सप्तवायुमध्यपातिनि वायुभेदे ।

परि(री)वाद पु० परि+वद-घञ् वा दीर्घः । अपवादे 'गुरोर्यत्र परीवाद' इति मनुः ।

परिवादिनी स्त्री० परितो वदति स्पष्टाक्षरमिव नदति वद-णिनि । सप्ततन्त्रीयुक्तायां,वीणायाम् अपवादकर्त्र्यां स्त्रियाञ्च

परि(री)वाप पु० परि+वप-घञ् वा दीर्घः । वपने । वप-णिच्-घञ् । मुण्डने । ल्युट् । परिवापणमप्यत्र ।

परिवापित त्रि० परि+वप-वा-वा णिच्-क्त । मुण्डिते ।

परि(री)वार पु० परिव्रियतेऽसौ अनेन वा परि+वृ-घञ् वा दीर्घः । परिजने कुटुम्बादौ,खड्गकोषे, (खाप) परिवारे च ।

परि(री)वाह पु० परि+वह-घञ् वा दीर्घः । जलोच्छ्वासे परितः समन्ताज्जलानामुच्छलनात् तथा त्वम् ।

परिविन्न त्रि० परिविद्यतेऽसौ कर्म्मणि-क्त । अनुजस्य विवाहकाले अनूढे ज्येष्ठे । तादृश्यां भगिन्यां स्त्री० । ज्येष्ठानूढताकालेऽनुजोद्वाहरूपः दोषः परिवेदनं तेन दुष्यत इति तस्य परिवेदनकर्म्मत्वम् ।

परिवित्ति पु० परिविद्यते परिवेदाजयदोषेण दुष्यतेऽसौ परि+विद-कर्म्मणि क्तिच् । प्रागूढानुजस्यानूढे ज्येष्ठे

परिवृढ त्रि० परि+वृह-क्त । अधिपे प्रभौ ।

परिवेत्तृ पु० परि+विद-तृच् । ज्येष्ठेऽनूढे प्राग्विवाहरूपपरिवेदनकर्त्तरि अनुजे भ्रातरि ।

परिवेदन न०परि वर्ज्जयित्वा उचितकालं वेदनं विवाहः लाभो वा । ज्येष्ठे,ऽनूढे,अकृताग्न्याधाने च कनिष्ठस्य विवाहकरणे, अग्न्याधानकरणे च दुरदृष्टजनके स्मृत्युक्ते दोषे ।

परिवेदनी स्त्री॰ परिविद्यते यया परि+विद-करणे ल्युट् ङीप्। यामूढ्वा परिवेदनदोषो भवति तस्यां स्त्रियाम्, 'परिवेत्ता परिवित्तिः यया च परिविद्यते। सर्व्वे ते नरकं यान्ति दातृयाजकपञ्चमा' इति मनुः।

परिवेश पु॰ परि+विश-व्याप्तौ भावे घञ्। वेष्टने, मेघादिसंपर्काज्जायमाने चन्द्रार्कमण्डलस्य वेष्टनाकारे। 'वाताद्यैर्मण्डलीभूताः सूर्य्याचन्द्रमसोः कराः। मालाभा व्योम्नि दृश्यन्ते परिवेशस्तु स स्मृत' इत्युक्ते मण्डले पदार्थे।

परिवेषण न॰ परि+विष-णिच्-ल्युट्। भोजनार्थमन्नादेः भोजनपात्रे दाने।

परिव्याध पु॰ परि+व्यध-कर्त्तरि ण। अम्बुवेतसे।

परिव्राज् पु॰ परि+व्रज-क्विप् नि॰। सर्व्वकर्म्माणि परित्यज्य आश्रमान्तरगामिनि चतुर्थाश्रमिणि यतौ।

परिव्राज(क) पु॰ परित्यज्य सर्व्वकर्माणि व्रजति व्रज-घञ् ण्वुल वा। चतुर्थाश्रमिणि यतौ। [प्रतिपादके ग्रन्थे।

परिशिष्ट न॰ परि+शिष-क्त अवशेष अस्त्यर्थे अच्। अवशिष्टांश

परिश्रम पु॰ परि+श्रम-घञ् न वृद्धिः। व्यायामे क्लेशकारके आयासे।

परिश्रय पु॰ परि+श्रि-आधारे अच्। सभायाम्।

परिषद् स्त्री॰ परितः सीदन्त्यस्याम् सद-क्विप्। सभायां, धर्मोपदेशकपण्डितसमुदाये च। [पार्श्वचरे, परिश्रमे च।

परिषद पु॰ परितः सीदति गच्छति सद-अच्। अनुचरे

परिषद्वल त्रि॰ परिषद्+अस्त्यर्थे वलच्। सभासदे।

परिष्क(स्क)न्द त्रि॰ परिस्कद्यते पूर्य्यते परि+स्कन्द घञ् वा। षत्वम्। परपुष्टे। क्त। परिस्कन्नस्यत्र वा षत्वे परिष्कन्नश्च।

परिष्कार पु॰ परि+कृ-घञ् सुट् च। भूषणे विद्यमानवस्तुनो गुणान्तरस्य सर्ज्जनादौ, संस्कारे च। [नादिसंस्कारे च।

परिष्कृत त्रि॰ परि+कृ-क्त सुट् च। भूषिते वेष्टिते, कृतमार्ज्ज-

परिष्वङ्ग पु॰ परि+स्वन्ज-घञ्। आलिङ्गने।

परिसर पु॰ परि+सृ-अप्। नदीनगरपर्व्वतादेः समीपस्थाने, मृत्यौ, विधाने च। [न्तात् गमने च।

परिसर्ग पु॰ परितः सृज्यते सृज-घञ्। परितोवेष्टने सम-

परिसर्य्या स्त्री॰ परि-सृ-यत्। सर्व्वतो गमने।

परिस्पन्द पु॰ परि+स्पन्द-घञ्। समन्तात् चलने, कुसुमपत्रादेः रचनाभेदे, परिष्कारे, परिजने च।

परि(री)स्रुत् स्त्री॰ परिस्रवति पाकादिना निर्गलति स्रु-क्विप् वा दीर्घः। मदिरायाम्। क्त। परिस्रुतापत्र। [अनादरे च

परि(री)हार पु॰ परि+हृ-घञ् वा दीर्घः। त्यागे, दोषापकरणे,

परि(री)हास पु॰ परि+हस-घञ् वा दीर्घः। केलौ।

परीक्षक त्रि॰ प्रमाणेन परीक्षते परि+ईक्ष-ण्वुल्। प्रमाणोपन्यासेन विषयनिरूपके।

परीक्षण न॰ परि+ईक्ष-ल्युट्। प्रमाणेन वस्तुनिरूपणे।

परीक्षा स्त्री॰ परि+ईक्ष-अ। दुष्टादुष्टत्वावलोचने प्रमाणेन वस्तुनिरूपणे, स्मृत्युक्ते दुष्टादुष्टत्वसाधके तुलादिप्रमाणे च

परीष्टि स्त्री॰ परि+इष-क्तिन्। अन्वेषणायाम्, परिचर्य्यायाञ्च

परीसार पु॰ परि+सृ-घञ्। सर्व्वतोगमने।

परुत् अव्य॰ पूर्व्वस्मिन् वर्षे उत् परशब्दात्तादेशः। गतवत्सरे।

परुत्न त्रि॰ परुद्भवः त्न। गतवर्षभवे पदार्थे।

परुष न॰ पॄ-उषन्। निष्ठुरवचने। नीलीभिण्ट्याम् पु॰। चित्रवर्णे, कठोरे च त्रि॰।

परुस् न॰ पॄ-उसि। ग्रन्थौ, (गांट) पर्व्वणि च।

परेत त्रि॰ परा+इण-क्त। मृते। [क्विप् वा। यमे।

परेतराज(ज्) पु॰ ६त॰ टच् समा॰, परेतेषु राजते राज-अच्

परेद्यवि अव्य॰ परस्मिन्नहनि नि॰। परदिवसे इत्यर्थे।

परेद्युस् अव्य॰ परस्मिन्नहनि पर+एद्युस्। परदिने। [गवि।

परेष्टुका स्त्री॰ परैरिष्यते इष-तु स्वार्थे कन्। बहुप्रसवायां

परैधित त्रि॰ परैरेधितः एध-णिच्-क्त। अन्यपालिते।

परोक्ष अव्य॰ अक्ष्णः परम् अव्य॰ सुट् नि॰। अप्रत्यक्षे, अर्शआद्यच्। तद्विषये त्रि॰।

परोष्णी स्त्री॰ परा-उष्णा-कर्म॰ गौरा॰ ङीष्। तैलपायिकायाम्

पर्कटि स्त्री॰ पृच-अटि न्यङ्क्वा॰ कुत्वम् (पाकुड़) प्लक्षवृक्षे।

पर्कटिन् पु॰ पृच-अटिनि नि॰ कुत्वम्। प्लक्षवृक्षे। [(पाकुड़)।

पर्जन्य पु॰ पृषु सेचने अन्य जान्तादेशः। इन्द्रे, मेघे, 'यज्ञाद्भवति पर्जन्य' इति मनुः। मेघशब्दे च। दारुहरिद्रायां स्त्री॰

पर्ण हरितभावे अ॰ चु॰ उभ॰ सक॰ सेट्। पर्णयति-ते अपपर्णत्-त

पर्ण न॰ पॄ-न, पर्ण-अच् वा। पत्रे, पक्षे च 'सुपर्णो गरुडो मत इति। पलाशवृक्षे पु॰। ताम्बूले न॰। पत्रयुक्ते त्रि॰।

पर्णखण्ड पु॰ पर्णमेव खण्ड्यते यस्य पुष्पहीनत्वात्। पुष्पहीने वनस्पतौ वृक्षे।

पर्णचोरक पु॰ पर्णं चोरयति चुर-ण्वुल्। चोरनामगन्धद्रव्ये

पर्णनर पु॰ पर्णनिर्म्मितः नराकारः शवः। अस्थ्यलाभादौ स्मृत्युक्ते दाह्ये शवप्रतिनिधीभूते पर्णनिर्मिते नराकारे।

पर्णभेदिनी स्त्री॰ पर्णानि भिनत्ति भिद-णिनि। प्रियङ्गुवृक्षे

पर्णलता स्त्री॰ पर्णप्रधाना लता शाक॰। ताम्बूलीलतायाम्।

पर्णवल्ली स्त्री॰ पर्णं प्रधाना वल्ली शाक॰। पलाशीलतायाम्।

पर्णशाला स्त्री॰ पर्णनिर्म्मिता शाला शाक॰। पत्रनिर्म्मिते

कुटीरे । [काले गलन्नालयाभ्रसम्भव इति प्रसिद्धिः ।

पर्णाशन पु० पर्णानि अश्नाति अश-ल्यु । मेघे तस्य पत्रभक्षण

पर्णास(सि) पु० पर्णानि अस्यति अस-अच् इन् वा । तुलस्याम्

पर्णिन् पु० पर्ण+अस्त्यर्थे इनि । वृक्षे । माषपर्ण्यां स्त्री० ङीप् ।

पर्द्द अपानवायुक्रियायां भ्वा०आत्म०अक०सेट् । पर्द्दते अपर्द्दिष्ट

पर्प गतौ भ्वा०पर०सक०सेट् । पर्पति अपर्पीत् ।

पर्प न० पॄ-प । गृहे, नवतृणे, खञ्जवाहनसाधने पीठादौ ।

पर्पट पु० पर्प-अटन् । (क्षेतपापड़ा) क्षुपभेदे, मुद्गादिचूर्णकृते (पापर) ख्याते पिष्टकभेदे, सौराष्ट्रमृत्तिकायाम्, उत्तरदेशभवे सुगन्धिद्रव्ये च स्त्री० गौरा० ङीष् ।

पर्व्व गतौ भ्वा०पर०सक०सेट् । पर्व्वति अपर्व्वीत् ।

पर्य्यङ्क पु० परिगतोऽङ्कम् प्रा० । खट्वायाम्, योगपट्टे 'पर्य्यङ्कग्रन्थिबन्धद्विगुणितभुजगाश्लेषे'त्यादि मृच्छकटिकम् ।

पर्य्यङ्कपादिका स्त्री० पर्य्यङ्क इव पादा यस्याः संज्ञायां कन् । कोलशिम्ब्याम् ।

पर्य्यङ्कबन्ध पु० पर्य्यङ्कस्य योगपट्टस्य बन्धः बन्ध-घञ् । योगपट्टवस्त्रादिना पृष्ठजानुजङ्घाबन्धने 'पर्य्यङ्कबन्धं निविड़ं बिभेदेति कुमारः । ल्युट् । अत्रैव न० ।

पर्य्यटन न० परितोऽटनम् । पुनःपुनर्भ्रमणे ।

पर्य्यनुयोग पु० परितोऽनुयोगः प्रश्नः । दूषणार्थं जिज्ञासायाम् एतेनास्यापि पर्य्यनुयोगस्यानवकाश इति दायभागः ।

पर्य्यन्त पु० परिगतोऽन्तं सीमाम् । ग्रामवनादेः शेषसीमायाम्

पर्य्यन्तभू स्त्री० पर्य्यन्तस्य शेषसीमायाः भूः । ग्रामादेः शेषसीमास्थाने । परिसरे ।

पर्य्यय पु० परित्यज्य शास्त्रलौकिकमर्य्यादाम् अयः इण-अच् । शास्त्रलोकव्यवहारातिक्रान्ते आचारे ।

पर्य्यवस्था स्त्री० परि+अव+स्था-अङ् । विरोधे, प्रतिपक्षवादे च । ल्युट् । तत्रैव न० । तृच् तत्कर्त्तरि त्रि० ।

पर्य्यस्त त्रि० परि-अस-क्षेपे क्त । विक्षिप्ते, पतिते, हते च ।

पर्य्याण न० परि+या-ल्युट् पृ० । अश्वसज्जायां पल्ययने (जिन्) इण-ल्युट् । पर्य्ययणमप्यत्र ।

पर्य्याप्त न० परि+आप-भावे-क्त । यथेष्टे, तृप्तौ, सामर्थ्ये, निवारणे, योग्यत्वे च । कर्त्तरि क्त । समर्थे, प्राप्ते च त्रि० ।

पर्य्याप्ति स्त्री० परि+आप-क्तिन् । मरणादितो निवारणे, प्रकाशे, प्राप्तौ, सामस्त्येन प्राप्तौ, न्यायमतसिद्धे समुदाये वर्त्तमानपदार्थानां सर्व्वत्र सम्बन्धरूपे सम्बन्धभेदे च ।

पर्य्याय पु० परि+इण घञ् । अनुक्रमे, प्रकारे, अवसरे, निर्म्माणे, द्रव्यधर्म्मभेदे समार्थबोधके शब्दे च ।

पर्य्यायशयन न० पर्य्यायेण क्रमेण शयनम् । यामिकभटानां क्रमेण शयने ।

पर्य्युदञ्चन न० पर्य्युदच्यते उद्ध्रियते कर्म्मणि ल्युट् । ऋणे ।

पर्य्युदस्त त्रि० परि+उद्+अस-क्त । निवारिते फलप्रत्यवायशून्यतया भेदार्थकनञा निषिध्यमाने 'यथा रात्रौ श्राद्ध न कुर्व्वीते'ति अत्र हि रात्रौ श्राद्धे न फलं न वा प्रत्यवायः इति रात्रिः पर्य्युदस्ता तद्भिन्नाभावस्थायां श्राद्धम् ।

पर्य्युदास पु० परि+उद्+अस-घञ् । निवारणे फलप्रत्यवाय शून्यतया भेदार्थकनञा बोध्ये 'प्राधान्यं हि विधेर्यत्र प्रतिषेधेऽप्रधानता । पर्य्युदासः स विज्ञेयो यत्रोत्तरपदेन नञ्' त्युक्तलक्षणे निषेधे च विस्तरस्तु वृहदभिधाने ।

पर्य्युषित त्रि० परिक्रम्य स्वकालमतिक्रम्य उषितम् वस-क्त । (बासि) यातयामादौ पदार्थे, 'यातयामं गतरसं पूति पर्य्युषितञ्च यदि'ति मनुः ।

पर्य्येषणा स्त्री० परितस्तर्कादिना एषणा परीक्षा । तर्कादिद्वारा पदार्थपरीक्षायाम्, अन्वेषणायाञ्च ।

पर्व्व पूर्त्तौ भ्वा०पर०सक०सेट् । पर्व्वति अपर्व्वीत् ।

पर्व्वत पु० पर्व्व-अतच्, पर्व्वाणि भागाः सन्त्यस्य त वा । गिरौ भूधरे, दानार्थं कल्पिते पर्व्वताकारे गुड़ादिशैलदशके, मुनिभेदे 'नात्र चित्रमनु तं प्रययौ यत् पर्व्वतस्तु खल्वि'ति नैषधं मत्स्यभेदे (पावदा) वृक्षे, शाकभेदे च ।

पर्व्वतमोचा स्त्री० ६त० । गिरिकदल्याम् ।

पर्वतवासिनी स्त्री० पर्व्वते वसति वस-णिनि । आकाशमांस्याम्, गायत्र्याञ्च ।

पर्वतीय पु० पर्व्वते भवः छ । (पाहाड़ीया) जातिभेदे 'पर्व्वतीय गणैरभूदि'तिरघुः । पर्वतजातमात्रे त्रि० ।

पर्वन् न० पॄ-वनिप् । उत्सवे, ग्रन्थौ (गांट) लक्षणभेदे, प्रस्तारे, ग्रन्थविच्छेदस्थाने 'चतुर्द्दश्यष्टमी चैव अमावस्या च पूर्णिमा । पर्व्वाण्येतानि राजेन्द्र ! रविसंक्रान्तिरेव चे'ति स्मृत्युक्तेषु पञ्चसु कालभेदेषु च । [तौ वृक्षे

पर्वयोनि पु० पर्व्व ग्रन्थि र्योनिरुत्पत्तिस्थानं यस्य । इक्षुप्रभृ-

पर्वरुह् पु०पर्व्वणि रोहति रुह-क्विप् । दाड़िमे । [(गाटदूर्वा)

पर्ववल्ली स्त्री० पर्व्वप्रधाना ग्रन्थिश्रेष्ठावल्ली । मालादूर्व्वायाम्

पर्वसन्धि पु०पर्वणः सन्धिः । पञ्चदश्याः (पूर्णिमायाः अमावस्यायाश्च) प्रतिपत्तिथेश्चान्तराले चन्द्रसूर्य्यग्रहणयोग्ये काले ।

पर्शुका स्त्री० पर्शुरिव कायति प्रकाशते कै-क । पार्श्वस्थे अस्थ्नि । तस्य परश्वधाकारत्वात् तथात्वम् । पर्शूरप्यत्र ।

पर्ष स्नेहे भ्वा०आत्म०सक०सेट् । पर्षते अपर्षिष्ट ।

पर्षद् स्त्री० पृष-अदि । सभायाम्, धर्म्मोपदेशकपण्डितसमाजे च । ततः अस्त्यर्थे वलच् । सभासदे त्रि० ।

पल गतौ भ्वा०पर०सक०सेट् ज्वला० । पलति अपालीत् ।

पल रक्षणे चुरा०उभ०सक०सेट् । पालयति ते अपीपलत् त

पल न० पल-अच् । मांसे, आमिषे, कर्षचतुष्टयपरिमाणे, शास्त्रीय तोलकचतुष्टये लौकिकसार्द्धत्रिमाषकाधिकतोलकत्रितयपरिमाणे, षष्टिगुर्व्वक्षरोच्चारणयोग्ये दण्डषष्टिभागे विनाडिकाख्ये काले च । पलाले (तुच्छधान्ये) पु० । [(राज)

पलगण्ड पु० पलं मांसं गण्डति गण्डमिव करोति । लेपनकरे

पलङ्कष पु० पलं मांसमुद्दिश्य कषति हिनस्ति खच् । राक्षसे, कणगुग्गुलौ च । रास्नायां, लाक्षायाम्, गुग्गुलौ, गोक्षुरे, महाश्रावण्यां, पलाशे, मक्षिकायाञ्च स्त्री०टाप् ।

पलल न० पल-कलच् । मांसे, पङ्के, तिलचूर्णे च । पलं लाति ला-क । राक्षसे पु० ।

पलाण्डु पु० पलं मांसमण्डति अण्ड-उ । (पेयाज) मूलभेदे 'पलाण्डुं कवकानि चे'ति मनुः । [नान्यस्थानगमने ।

पलायन न०परा-अय-ल्युट् रस्य लः । भयादिना स्थानत्यागे-

पलाल पु०न० पल-कालन् । शस्यशून्ये धान्यकाण्डे (नाडा) (पोयाल) [हि तस्य वृद्धिः ।

पलालदोहद पु० पलालं दोहदं यस्य । आम्रवृक्षे पलालवेष्टने

पलाश न०पल-गतौ घञर्थे क पलं चलनमश्नुते, पलं वियोगिनां मांसमिवाश्नाति शोषकत्वाद्वा अश-अण् । स्वनामख्याते वृक्षे 'नवपलाशपलाशवन' मिति माघः । पर्णसवर्णत्वात् हरिद्वर्णे पु० । तद्वति त्रि० । लाक्षायां, लताभेदे च स्त्री० गौ० ङीष् ।

पलाशक पु० पलं मांसमश्नाति ण्वुल् । शट्याम्, पलाशवृक्षे च

पलाशपर्णी स्त्री० पलाशवृक्षस्येव पर्णमस्याः । अश्वगन्धायाम्

पलाशिन् पु० पलाशानि सन्त्यस्य इनि । वृक्षे । [भिक्ष्यां गवि च

पलिक्नी स्त्री० पलित+ङीप् नि० । वृद्धायां योषिति, बालग-

पलित न०पल-भावे क्त । केशादौ जरया जातायां श्वेततायाम्, मांसादेर्वलिपरीतभावे च । कर्त्तरि क्त । वृद्धे । स्त्रियां पलिता । योषिति तु पलिक्नीत्युक्तम् ।

पल्यङ्क पु० परिगतोऽङ्कं रस्य लः । शय्यायाम् । (पालङ्क)

पल्ययन न०परि-इण-ल्युट् रस्य लः । घोटकसज्जाभेदे (जिन्)

पल्युल छेदने, पूतौ च अद०चुरा०उभ०सक०सेट् । पल्युलयति ते अपपल्युलत् त । [यति ते अपपल्यूलत् त

पल्यूल छेदने पवित्रतकरणे च अ०चु०उभ०सक० सेट् । पल्यूल

पल्ल गतौ भ्वा०पर०सक० सेट् । पल्लति अपल्लीत् ।

पल्ल पु० पल्ल-अच् । स्थूलकुसूलके इहति धान्यादिस्थापनस्थाने (पालुइ) (मराइ)

पल्लव पु० पल्यते सम्प०क्विप् पल्, लूयते लू-अप् कर्म० । अभिनवे पत्रविस्तारे, 'लवोऽपि पल्लवे' इति नैषधम् तद्युतशाखायां विस्तारे, बले, अलक्तकरागे, वलये, बाघने च ।

पल्लवद्रु पु० पल्लवप्रधानः द्रुः । अशोकवृक्षे ।

पल्लवित त्रि०पल्लवं नूतनपत्रं विस्तारो वा जातः अस्य तार० इतच् । पल्लवयुक्ते, विस्तारयुक्ते च 'द्विपच्छिन्नं पल्लवितञ्च बिभ्रत'मिति नैषधम् ।

पल्लि(ल्ली) स्त्री०पल्ल-इन् वा ङीप् । क्षुद्रग्रामे, कुट्याम्, गेहे च । पल्लं गृहसाश्रत्वेनास्त्यस्याः अच् । गृहगोधिकायाम् स्त्री०ङीप्

पल्लिका स्त्री० पल्लां गृहे कायति कै-क । गृहगोधिकायाम्

पल्वल पु०न० पल-वल । क्षुद्रे सरसि (डोवा) 'स पल्वलजलेऽधुने'ति भामिनीविलासः [कर्त्तरि अच् । वायौ ।

पव पु०पू-अप् । धान्यादेः शोधने, बहुलीकरणे च व्यापारे ।

पवन पु० पू-युच् । धान्यादेः शोधने, बहुलीकरणे च व्यापारे, कर्त्तरि ल्यु । वाते । भावे ल्युट् । शोधने न० । करणे ल्युट् । जले न० । आधारे ल्युट् । आमघटादिपाकस्थाने । (पोयान) । 'पवनोपरिपङ्कलेप' इत्युद्भटः ।

पवनव्याधि पु० पवनजनितो व्याधिर्यस्य शाक० । उद्धवे, संनयन् पवनव्याधे'रिति माघः । कर्म० । वायुरोगे पु० ।

पवनात्मज पु०६त० । हनुमति, भीमे, वह्नौ च 'वायोरग्निरि'ति श्रुतेस्तस्य वायुजातत्वात्तत्सुतत्वम् । पवनसुतादयोऽप्यत्र ।

पवनाश पु० पवनमश्नाति अश-अण् । सर्पे, वायुभक्षके त्रि० । युच् । पवनाशनोऽप्यत्र ।

पवमान पु० पूञ्-शानच् । वायौ ।

पवि पु० पू-इन् । वज्रे ।

पवित त्रि० पू-क्त । पवित्रे, शुद्धे च मरिचे न० ।

पवित्र स्त्री०न० पू-इत्र । यज्ञाद्यर्थे, कुशे 'पवित्रासि वैष्णवी'ति यजुर्मन्त्रः । ताम्रे, जले, वर्षणे, घर्षणे, अर्घोपकरणे, यज्ञोपवीते, मधुनि, घृते, 'अनन्तर्गर्भितं साग्रं कौशं द्विदलमेव च । प्रादेशमात्रं विज्ञेयं पवित्रं सर्व्व कर्म्म' मित्युक्ते कुशद्वये च न० । व्रतादिना शुद्धे त्रि० । तिलवृक्षे, पुत्रजीववृक्षे च पु० । तुलस्यां, हरिद्रायां, नदीभेदे च स्त्री०

पवित्रक पु० पवित्र+स्वार्थे कन् । अश्वत्थे, उडुम्बरे, कुशे, दमनकवृक्षे च ।

पवित्रारोपण न० पवित्रस्य यज्ञोपवीतस्य विष्णवे आरोपणं दानं यत्र । 'श्रावणशुक्लद्वादश्यां केशवोद्देशेन यज्ञोपवीत-

दानरूपे उत्सवे । पवित्रारोहणमप्यत्र ।

पश(ष) बाधे भ्वा०उभ०आ०सक० सेट् । पश(ष)ति ते अपशी(षी)त् अपाशी(षी)त् अपशि(षि)ष्ट ।

पश(ष) स्पर्शे, गतौ, अनुपसर्गात् बन्धे, बाधे च अद०चु०उभ० सक० सेट् । पश(ष)यति ते अपपश(ष)त् त ।

पश(ष) बन्धे चुरा०उभ०सक०सेट् । पाश(ष)यति ते अपीपश(ष)त

पशु पु० सर्व्वमविशेषेण पश्यति दृश-कु पशादेशः । मृगादौ लोमवल्लाङ्गूलवति जन्तुभेदे, देवे च । दर्शनार्थेऽव्ययम् ।

पशुपति पु०पशूनां सर्व्वत्र समदर्शिनां देवानां पतिः । महादेवे

पशुराज पु०पशूनां राजा टच्समा० । सिंहे । [आम्रातकफले

पशुहरितकी स्त्री० पशूनां हरीतकीव हितकारित्वात् ।

पश्चात् अव्य० अपर+प्रथमापञ्चमीसप्तम्यर्थे आति पश्चादेशः । प्रथमाद्यर्थस्थ तेरपरशब्दस्यार्थे, चरमे, अधिकारे च ।

पश्चात्ताप पु० पश्चात् चरमस्तापः । अनुशये कृतस्य कर्म्मणो ऽनुचितत्वधिया अनुशोचने ।

पश्चार्द्ध पु०अपरमर्द्धं पश्चादेशः । शेषार्द्धे अपरभागे, 'पश्चार्द्धेन प्रविष्टः शरपतनभया'दिति शकुन्तला ।

पश्चिम त्रि०पश्चात् भवः डिमच् । शेषभवे । प्रतीच्यामस्ताचलसन्निकृष्टायां दिशि स्त्री० । [चौरभेदे

पश्यतोहर पु०पश्यन्तमनादृत्य हरति हृ-अच् अलुक् स०त० ।

पश्यन्ती स्त्री० दृश-शतृ-ङीप् । परादिशब्दचतुष्टयमध्ये शब्दभेदे विस्तरो वृहदभिधाने ।

पश्वाचार पु० पशुर्देवः समदर्शी तस्येवाचारः । तन्त्रोक्ते वैदिकमार्गानुसारिणि आचारे । [अपासीत् अपसिष्ट

पस बाधे, ग्रन्थे च भ्वा०उभ०सक०सेट् । पसति ते अपसीत्-

पस नाशने चु०उभ०सक०सेट् इदित् । पंसयति ते अपपंसत्-त

पह्लव पु० शस्त्रधारिम्लेच्छजातिभेदे, 'शका जवनकाम्बोजाः पारदाः पह्लवास्तथे'ति मनुः । [यति ।

पा पाने भ्वा०पर०सक०अनिट् । पिबति आपात् । णिच् पाय-

पा रक्षणे अदा०पर०सक०सेट् । पाति अपासीत् । णिच्-पालयति

पांशव पु०पांशोर्विकारः अण् । (पाङ्गा) लवणभेदे, पांशुजादयोऽप्यत्र

पांशु(सु) पु० पश-पसि-वा कु०प्र० । धूलौ, शस्यार्थं चिरसञ्चिते शुष्कगोमये, कर्पूरभेदे च ।

पांशुपत्त्र न पांशुभिः सञ्चितगोमयैः पत्त्रमस्य । वास्तूकशाके

पांशुर पु०पांशु राति-रा क । खञ्जे, दंशके च (डांश) ।

पांशुल पांशुः पांशुतुल्यं पापमस्यास्ति । पापवति, पुंश्चले च कुलटायां स्त्री० । 'अपांशुलानां धुरि कीर्त्तनीये'ति रघुः । विभूतियुक्ते शिवे पु० । धूलियुक्ते त्रि० । 'त्रेधा निदधे पदं समूढमस्य पांशुले' इति श्रुतिः ।

पांसन त्रि० पसि-ल्यु स० । दूषके ।

पाक पु० पच भावे घञ् । पचने, क्लेदने, क्लेदनेन निष्पादने निष्पत्तौ, परिणामे च आधारे घञ् । स्थाल्यादौ, पेचके, राष्ट्रादिभङ्गे, भये च । पिबति स्तनं पा-क । शिशौ त्रि० स्त्रियां पाका ।

पाककृष्ण पु० फलपाके कृष्णः । (पानीआमला) वृक्षभेदे ।

पाककृष्णफल पु० पाके परिणामे कृष्णं फलं यस्य । (पानीआमला) वृक्षभेदे । [त्रि० ।

पाकज न०पाकाज्जायते जन-ड । काचलवणे । पाकजातमात्रे

पाकयज्ञ पु० पाकसाध्यो यज्ञः । चरुपाकसाध्ये वृषोत्सर्गादौ कर्म्मणि । [तेजपत्र

पाकरञ्जन न० पाकं पच्यमानं रञ्जयति रञ्ज-णिच्-ल्युट् ।

पाकल न० पाकं लाति ला-क । कुष्ठौषधौ (कुड) । वह्नौ, वायौ च पु० । कर्कोट्यां स्त्री०गौ०ङीष् । [योग्यत्र

पाकशाला स्त्री० ६त० । पाकस्थाने । पाकगृहपाकस्थानाद-

पाकशासन पु० पाकं तन्नामासुरं शास्ति शास-ल्यु । इन्द्रे ।

पाकिम त्रि० पाकेन निर्वृत्तम् इमन् । पाकनिष्पन्ने । [पु० ।

पाक्य न० पच-ण्यत् कुत्वम् । विड्लवणे पांशुलवणे च । यवक्षारे

पाक्षिक त्रि० पक्षतः प्राप्तः ठक् । पक्षतः प्राप्ते, प्राप्त्यप्राप्तिसम्भावनाविषये एकतरपक्षे दत्तहस्ते नियमे, 'नियमः पाक्षिके सती'ति मीमांसा ।

पाचक पु० पचति पच-ण्वुल् । वह्नौ । पाककर्त्तरि सूदादौ, भुक्तान्नजारकौषधौ च त्रि० । पित्ताख्ये धातुभेदे न० ।

पाचन न० पच-णिच्-ल्युट् । पित्तादिदोषनाशके वैद्यकोक्ते क्वाथभेदे, प्रायश्चित्ते च । पच-णिच्-कर्त्तरि ल्यु । वह्नौ, अम्लरसे, रक्तैरण्डे च पु० । हरितक्यां स्त्री० ङीप् ।

पाञ्चजन्य पु० पञ्चजने दैत्यभेदे भवः यञ् । विष्णुशङ्खे 'पाञ्चजन्यं हृषीकेशः' इति गीता । [ङीप् पाञ्चाली ।

पाञ्चाल त्रि० पञ्चालदेशे भवः अण् । पञ्चालदेशभवे । स्त्रियां

पाटच्चर पु० पटच्चर एव स्वार्थे प्रज्ञादित्वादण् । चौरे ।

पाटल पु० पाटयति पट-णिच्-कलच् । श्वेतरक्तवर्णे । तद्वति त्रि० (पारुल) ख्याते वृक्षे स्त्री० । तत्पुष्पे, आशुधान्ये च न० ।

पाटलि स्त्री० पट-णिच् अलि वा ङीप् । (पारुल) ख्याते वृक्षे 'पाटलिसंसर्गसुरभिवनवाता' इति शकुन्तला । घण्टापाटलौ च

पाटलिपुत्र न० (पाटना) इतिख्याते नगरभेदे ।

पाटव न० पटोर्भावः अण् । पटुतायाम् क्रियायोग्यतायाम् आरोग्ये च 'अपाटवादाशौचाद्यौ'रिति स्मृतिः ।

पाटी स्त्री॰ पट-णिच् इन् ङीप्। धारायां, व्यक्तगणनायां लीलावत्यादौ (वाला) इति ख्याते क्षुपे च। [च्चारणे च

पाठ पु॰ पठ-घञ्। अक्षराणामुच्चारणे गुरुमुखश्रवणपूर्वको-

पाठक पु॰ पठति पाठयति वा ण्वुल्। अध्येतरि, अध्यापके च

पाठशाला स्त्री॰ ६त॰। पाठमन्दिरे।

पाठा स्त्री॰पठ-कर्म्मणि घञ् टाप्। विद्धकर्ण्याम् (आकनादि)

पाठिन् पु॰ पठ-णिनि। चित्रवृक्षे। पाठके त्रि॰।

पाठीन पु॰ पाठिं पृष्ठं नमयति नम-ड दीर्घः। गुग्गुलुवृक्षे मत्स्यभेदे च (वोयाल) 'पाठीन रोहितावाद्यावि'ति मनुः पठ-ईनण्। पाठके त्रि॰। पण्यवीथ्यां, हट्टे च स्त्री॰।

पाणि पु॰ पण-इण् आयाभावः। करे, कुलिके वृक्षे च (कुलेखाड़ा)

पाणिगृहीती स्त्री॰पाणिर्गृहीतो यस्याः ङीप्। भार्य्यायाम्

पाणिग्रहण न॰ पाणिर्गृह्यतेऽत्र ग्रह-आधारे ल्युट्। विवाहे। 'पाणिग्रहणसंस्कारः सवर्णासूपदिश्यते' इति मनुः। पाणिपीडनादयोऽप्यत्र।

पाणिघ पु॰ पाणिं हन्ति, पाणिना वा हन्ति वादयति हन-टक् कुत्वम्। पाणिताडके, पाणिना मृदङ्गादिवादके च।

पाणिनि पु॰ पणनं पणः ततः अस्त्यर्थे इनि तदपत्यम् अण् तस्य छात्रः इञ्। अष्टाध्यायीव्याकरणादिकारके दाक्षीपुत्रे शालातुरीयग्रामभवे मुनिभेदे।

पाणिनीय त्रि॰ पाणिनिना प्रोक्तम्, तस्येदम् वा छ। पाणिनिना कृते अष्टाध्यायीरूपादौ व्याकरणादौ।

पाणिभुज् पु॰ पाणिरिव भुज्यते मोच्यते भुज-मोटने क्विप्। उडुम्बरवृक्षे। पाणिना भुङ्क्ते भुज क्विप्। हस्तेन भक्षके त्रि॰

पाणिवाद पु॰ पाणिं, पाणिना वा मृदङ्गादिकं वादयति वद-णिच्-अण् अच् वा। हस्तताड़के, हस्तेन मृदङ्गादिवादके च। ण्वुल्। पाणिवादकोऽप्यत्र।

पाणिसर्ग्या स्त्री॰ पाणिना सृज्यतेऽसौ सृज-ण्यत्। रज्ज्वौ

पाण्डर पु॰पडि-अर दीर्घश्च। मरुवकवृक्षे, श्वेतवर्णे च। तद्वति त्रि॰। कुन्दपुष्पे, गैरिके च न॰। [पुत्रे युधिष्ठिरादौ।

पाण्डव पु॰पाण्डोरपत्यम् अण्। चन्द्रवंश्यस्य नृपभेदस्य क्षेत्रजे

पाण्डु पु॰ पडि-कु नि॰दीर्घः। चन्द्रवंश्ये, नृपभेदे, श्वेतवर्णे, केतकीधूलिसन्निभे पीतवर्णाङ्गे वर्णभेदे च। तद्वति त्रि॰नागभेदे, श्वेतहस्तिनि, रोगभेदे, पटोलवृक्षे च पु॰। माषपर्ण्यां स्त्री॰

पाण्डुकण्टक पु॰पाण्डुवर्णानि कण्टकानि यस्य। अपामार्गे

पाण्डुकम्बल पु॰ कर्म्म॰। श्वेतवर्णप्रावारे। कम्बल इव। पाण्डुः राज॰। प्रस्तरभेदे। [वर्णकम्बलप्रावृते रथे।

पाण्डुकम्बलिन् पु॰ पाण्डुकम्बल+अस्त्यर्थे इनि। पाण्डु-

पाण्डुतरु पु॰कर्म्म॰। धववृक्षे। [हस्तिनि, श्वेतसर्पे च।

पाण्डुनाग पु॰ नाग इव पाण्डुः राज॰। पुन्नागवृक्षे, श्वेत-

पाण्डुफल पु॰ पाण्डूनि फलान्यस्य। पटोले। चिर्भट्यां स्त्री॰

पाण्डुर पु॰ पाण्डुर्वर्णोऽस्यास्ति र। श्वेतपीतमिश्रिते वर्णे। पडि-उर ष्ट॰ वृद्धिः। श्वेतवर्णे च। तद्वति त्रि॰ कामलाख्ये रोगे, श्वित्ररोगे च न॰। माषपर्ण्यां स्त्री॰टाप्।

पाण्डुरङ्ग पु॰ पाण्डुरमङ्गमस्य शक॰। (पाटरांङ्गा) शाके

पाण्डुरद्रुम पु॰ कर्म॰। कुटजवृक्षे (कुड़ची)।

पाण्डुराग पु॰ पाण्डुः रागो वर्णो यस्य। दमनकवृक्षे।

पाण्डुलोमशा स्त्री॰ पाण्डूनि लोमानीवाङ्गानि सन्ति यस्याः श। माषपर्ण्याम्। श्वेतलोमवति त्रि॰।

पात पु॰ पत-घञ् पतने। पा-क्त। रक्षिते त्रि॰। पत-ण। ज्योतिषोक्ते क्रान्तिसाम्यसम्पादके राहुरूपे ग्रहभेदे।

पातक न॰ पातयति अधो गमयति पत-णिच्-ण्वुल्। पातित्य-सम्पादके पापे, पापजनके प्राणिवधादौ च।

पातञ्जल न॰ पतञ्जलिना प्रोक्तम् अण्। पाणिनिसूत्रवार्त्तिक-व्याख्यानरूपे 'अथ शब्दानुशासन'मित्यादिके महाभाष्ये, 'अथ योगानुशासन'मित्यादिके-योगशास्त्रे च।

पाताल न॰ पत-आलञ्। धरायास्तलस्थे भुवने, ज्योतिषोक्ते लग्नाच्चतुर्थे स्थाने च।

पातालनिवास पु॰ नि+वस-आधारे घञ् पातालं निवासो यस्य। दैत्ये पातालनिलयादयोऽप्यत्र।

पातुक त्रि॰पत-उकञ् पतनशीले। प्रपाते, जलहस्तिनि च पु॰

पात्र न॰स्त्री॰ पाति रक्षत्याधेयं, पिबत्यनेन वा पा-ष्ट्रन् स्त्रियां ङीप्। जलाद्याधारे भोजनयोग्ये अमत्रे, विद्यादियुक्ते दानयोग्ये ब्राह्मणे 'ब्राह्मणं पात्रमाहुः' इति स्मृतिः यज्ञिये स्रुवादौ, तीरद्वयमध्यवर्त्तिनि जलाधारस्थाने, नाटके ऽभिनेये नायकादौ च न॰।

पात्रीय त्रि॰ पात्रे यज्ञपात्रे योग्यः छ। यज्ञद्रव्ये। स्वार्थे छ। योग्ये, 'विप्रः पात्रीयतामियादि'ति स्मृतिः।

पात्रेसमित त्रि॰ पात्रे भोजनपात्रासादनकाले एव समितः सङ्गतः। भोजनादन्यत्र अनुपस्थिते कार्य्यादक्षे। [च

पाथ न॰ पीयतेऽदः थ। जले। पाति रक्षति थ। अग्नौ, सूर्य्ये

पाथस् न॰ पाति रक्षति, पीयते वा पा-पाने, रक्षणे वा असुन् थुक् च। जले, अन्ने च अन्नभोजने हि देहरक्षा।

पाथेय त्रि॰ पथि हितं ढञ्। पथि भोजनोचिते द्रव्ये।

पाद् पु॰ पद-णिच् क्विप्। चरणे पादे। [वृक्षादेर्मूले च।

पाद पु॰ पद्यते गम्यतेऽनेन करणे घञ्। चरणे, चतुर्थांशे,

पादकटक पु० पादस्य कटक इव । नूपुरे ।

पादकृच्छ्र पु० पादमितश्चतुर्थांशमितः कृच्छ्रः शाक० । 'उपवासेन चैकेन पादकृच्छ्र उदाहृत' इत्युक्ते व्रतभेदे ।

पादग्रहण न० पादयोः ग्रहणं यत्र । पादग्रहणपूर्व्वके प्रणामभेदे 'अनूय पादग्रहणं प्रत्यहञ्चाभिवादन'मिति मनुः

पादचारिन् पु० पादेन चरति चर-णिनि ३त० । पदातौ । पद्भ्यां गन्तरि त्रि० ।

पादत्राण न० पादौ त्रायेते येन त्रै-करणे ल्युट् । पादुकायाम्

पादप पु० पादेन मूलेन पिबति सिक्तं जलम् पा-क । वृक्षे । पाद पाति रक्षति पा-क । पादपीठे । [गाछा)

पादपरुहा स्त्री० पादपं रोहति रुह-क । वन्दायाम् (पर-

पादपीठ न० ६त० । पादस्थापनासने । 'सिंहासनं तस्य सपादपीठमि'ति भट्टिः । पादुकायां स्त्री० टाप् ।

पादमूल न० ६त० । चरणस्याधोभागे ।

पादरोह पु० पादेन मूलेन रोहति रुह-अच् । वटवृक्षे ।

पादवल्मीक न० पादस्य वल्मीकमिव । श्लीपदरोगे (गोद)

पादविक त्रि० पदवीं धावति ठक् । पथिके पथिधावके ।

पादविरजस् स्त्री० पादौ विरजसौ धूलिशून्यौ यस्याः । ५ब० । पादुकायाम् । [पोया) दानादौ ।

पादशस् अव्य० पादं पादं ददाति करोति वा शस् । (पोया-

पादशैल पु० पादाकारः शैलः । प्रत्यन्तपर्व्वते ।

पादस्फोट पु० । पादौ स्फोटयति अण् । रोगभेदे ।

पादाग्र न० ६त० । चरणाग्रभागे प्रपदे ।

पादाङ्गद न० पादस्य अङ्गदमिव । नूपुरे ।

पादात न० पदातीनां समूहः अण् । सैन्यसमुदाये पादाभ्यामतति गच्छति अच् । पदातौ सैन्ये । पादातिपादातिकोऽप्यत्र

पादुका स्त्री० पद-णिच्-ऊ ततः स्वार्थे कन् ह्रस्वः । चर्म्ममये पादाच्छादने पदार्थे (जुता) । कनभावे पादूरप्यत्र ।

पादुकाकार पु० पादुकां करोति कृ-अण् उप० । चर्म्मकारे पादूकृत्पादुकाकृदादयोऽप्यत्र ।

पाद्य न० पादाय पादप्रक्षालनाय साधु यत् । पादप्रक्षालनार्थे जले । अपां स्त्रीत्वेन स्त्रीत्वमपि । 'पाद्याः पाद्याः इत्यादि पाद्यदानमन्त्रः । [आधारे ल्युट् । पानभाजने ।

पान न० पा-ल्युट् । द्रवद्रव्यस्य गलाधःसंयोजने, रक्षणे च

पानगोष्ठी स्त्री० पानार्थं गोष्ठी सभा । (चक्र) पानार्थं सभायाम्

पानभाजन न० पीयतेऽस्मिन् पा-ल्युट् कर्म्म० । पानपात्रे पानपात्रादयोऽप्यत्र ।

पानीय न० पीयते यत् पा-अनीयर् । जले । पातव्ये रक्षितव्ये च त्रि० । [(पाना) कुम्भ्याम् ।

पानीयपृष्ठज पु० पानीयपृष्ठे जलोपरि जायते जन-ड ।

पानीयफल न० ६त० । (माखना) जलकन्दफलभेदे ।

पानीयमूलक न० पानीये मूलं यस्य कप् । सोमराज्याम् ।

पानीयशालिका स्त्री० पीयतेऽस्याम् आधारे अनीयर् तादृशी पानीयवितरणार्थं वा या शाला स्वार्थे कन् । प्रपायाम् (जलछत्रगृहे) ।

पानीयामलक न० कर्म्म० । (पानिआमला) वृक्षभेदे ।

पान्थ पु० पन्थानं गच्छति पथिन्+अण् पन्थादेशः । पथिके ।

पाप न० पाति रक्षति आत्मानमस्मात् पा-अपादाने प । नरकहेतौ दुरदृष्टे, तत्साधने हिंसादौ, ज्योतिषोक्तेषु अक्षीणचन्द्ररविप्रभृतिषु ग्रहेषु । [पापनाशके त्रि० ।

पापघ्न पु० पापं हन्ति ठक् । तिले तस्य हि दानेन पापनाशकत्वम् ।

पापचेली स्त्री० पुनःपुनः पचति पा-यङ्-अच् पापचोवायुस्तमीरयति ईर-अण् रस्य लः । (आकनादि) पाठालतायाम्

पापपुरुष पु० पापात्मकः पुरुषः पुरुषाकारः । तन्त्रोक्ते वामकुक्षिस्थे पापात्मके ध्येये नराकारे पदार्थे ।

पापशमनी स्त्री० पापं शम्यतेऽनया शम-णिच्-करणे ल्युट् । ङीप् । शमीवृक्षे ।

पापात्मन् पु० पापयुक्त आत्मा अन्तःकरणं यस्य । पापान्विते जीवे 'पापात्मा पापसम्भव' इति पुराणम् ।

पाप्मन् पु० आप्नोति व्याप्नोति आप-मनिन् नि० । पापे ।

पामन् न० पा मनिन् । विचर्चिकायां (खोस पाचडा) स्त्रीत्वमपि मनन्तात् ङीप् । पामाप्यत्र ।

पामघ्न पु० पाम हन्ति हन-टक् । गन्धके । कटुक्यां स्त्री० ङीप् ।

पामन त्रि० पामास्त्यस्य अस्त्यर्थे न । पामरोगवति ।

पामर त्रि० पाति क्विप् पाः त्रयीधर्म्मः स म्रियतेऽनेन मृ-घ । मूर्खे, नीचे, खले च । [टाप् । गुडूच्याम् ।

पामरोद्धारा स्त्री० पामरमुद्धरति उद्-हृ-अण् अजादित्वात्

पामारि पु० ६त० । गन्धके तत्सेवने हि पामरोगनाशः ।

पायस पु० पयसि दुग्धे संस्कृतः अण् । परमान्ने । पयःसम्बन्धिनि त्रि० 'पायसं दधिसक्तव'इति स्मृतिः । चन्दने च ।

पायु पु० पा-उण् । अपानवायुस्थाने ।

पाय्य न० मीयतेऽनेन मा-ण्यत् नि० पादेशः । परिमाणे । पानीये न० । निन्दनीये त्रि० । [अपपारत् त ।

पार कर्म्मसमाप्तौ अद० चु० उभ० सक० सेट् । पारयति ते

पार न० परमेव अण् पारं परं तीरं पृ-घञ् वा । नदीलङ्घनेन प्राप्ये परे तीरे । पार-अच् घञ् । प्रान्तभागे ।

पारक्य त्रि॰ परलोकाय हितं ष्यञ् कुक् च। परलोकहितसाधने कर्मणि। [गन्तरि, शेषगामिणि च।

पारग त्रि॰पारं गच्छति गम-ड। कर्मसमाप्तिकर्त्तरि, परपारं

पारण न॰ पार-ल्युट्। व्रतान्तभोजने। युच्। तत्रैव स्त्री॰ 'तव पारणा स्या'दिति रघुः। पृ-णिच्-ल्यु। मेघे पु॰।

पारतन्त्र्य न॰परतन्त्रस्य भावः ष्यञ्। पराधीनत्वे 'पारतन्त्र्यं विधेः कृत' इति मीमांसा। [कर्म्मणि परलोकभवे च

पारत्रिक त्रि॰ परत्र भवं, हितं वा ठक्। परलोकहितकारके

पारद(त) पु॰ पृ-णिच्-तन्,पृ॰ तस्य दः वा। धातुभेदे (पारा) पारं ददाति दा-क। पारदायिनि त्रि॰। [गामिणि।

पारदारिक पु॰ परस्य दारान् गच्छति ठक्। यथेष्टं परस्त्री-

पारदार्य्य पु॰परस्य दारा एव दारा यस्य तस्य भावः ष्यञ्। परदारगमने 'पारदार्य्यं पारिवित्त'मित्युपपातकगणने स्मृतिः

पारमार्थिक त्रि॰ परमार्थाय पारलौकिकधर्म्माय हितं ठक्। परमार्थोपायभूते श्रेयःसाधने कर्म्मणि।

पारम्पर्य्य न॰ परम्परैव स्वार्थे ष्यञ्। कुलादिपरम्परयाम् 'पारम्पर्य्यक्रमागत' इति स्मृतिः।

पारम्पर्य्योपदेश पु॰ पारम्पर्य्येण पित्रादिपरम्परया उपदेशः न तु साक्षात्कारादिज्ञानम्। ऐतिह्ये 'यथा इह वटे यक्ष' इत्यादिरुपदिश्यते एव सर्व्वैः, न तु तत्र यक्षः केनचित् दृश्यते। [जन्मान्तरादौ, हिते कर्म्मणि

पारलौकिक त्रि॰परलोकाय हितं ठक् द्विपदवृद्धिः। परलोके,

पारशव पु॰ 'निषादः शूद्रकन्यायां यः पारशव उच्यते। स पारयन्नेव शवस्तस्मात् पारशवः स्मृत' इति मनूक्ते ऊढायां शूद्रायां ब्राह्मणेनोत्पादिते निषादरूपे सङ्कीर्णवर्णे,परस्त्री-तनये,लौहे च। परशु+इदमर्थेऽण्। परशुसम्बन्धिनि त्रि॰

पारश्वध पु॰ परश्वधः प्रहरणमस्य अण्। परशुना युद्धक-र्त्तरि। ठक्। पारश्वधिकोऽप्यत्र।

पारसीक पु॰ देशभेदे तद्देशस्थे जने ब॰व॰। 'पारसीकांस्ततो-जेतु'मिति रघुः। तद्देशस्थे घोटके पु॰ (आरवीघोड़ा)

पारस्त्रैणेय त्रि॰ परस्त्रिया अपत्यं ढञ् इनङादेशः। जारजे परस्त्रियाः सुते। [वते (पायरा)

पारापत पु॰ पारादप्यापतति प्रेम्णा आ+पत-अच्। पारा-

पारापा(वा)र न॰ पारमपारञ्चास्त्यस्य अर्श आद्यच्। समुद्रे ह॰। तटद्वये। पारावारशब्दोऽप्युभयत्रार्थे।

पारायण न॰ पारं समाप्तिमयतेऽनेन अय-ल्युट्। साकल्ये, मन्वादीनामाद्यन्ते,तत्पठे च। [णादेराद्यन्तपाठके

पारायणिक त्रि॰ पारायणमाद्यन्तमावर्त्तयति ठक्। पुरा-

पारावत पु॰ परं जीवमवति ज्ञानोपदेशेन अव-शतृ परावन् दत्तात्रेयः तस्येदमित्यण्। कपोते (पायरा)

पारावतपदी स्त्री॰पारावतस्येव पादो यस्याः ङीप् पदादेशः। काकजङ्घायाम्। [लतायाम्

पारावताङ्घ्रि पु॰ पारावतस्याङ्घ्रिरिव मूलमस्य। ज्योतिष्मती

पारावारीण त्रि॰ पारमवारञ्च गच्छति खञ्। तटद्वयगा-मिनि, समुद्रपारगे च। पारापारीणोऽप्यत्र।

पाराशर पु॰ पराशरस्यापत्यम् शिवाद्यण्। वेदव्यासे। तेन प्रोक्तमित्यण्। पराशरोक्ते भिक्षुसूत्रे। तत्स्मृतौ स्त्री॰ ङीप्। 'कलौ पाराशरी स्मृति'रिति स्मृतिः।

पाराशरिन् पु॰ पराशरेण प्रोक्तं भिक्षुसूत्रमध्येतयाऽस्त्यस्य इनि। भिक्षुके सर्व्वकर्म्मत्यागिनि संन्यासिनि।

पाराशर्य्य पु॰ पराशरस्यापत्यं गर्गादित्वात् यञ्। वेदव्यासे। अत इञ्। पाराशरिरप्यत्र।

पारिकाङ्क्षिन् पु॰ पारमस्यास्ति इनि पारि ब्रह्मज्ञानं तत्का-ङ्क्षति णिनि। मौनव्रतधारिणि वाचंयमे मुनिभेदे।

पारिजात पु॰ पारमस्यास्ति पारी समुद्रस्तत्र जातः जन-क्त। देवतरुभेदे। स्वार्थे कन्। अत्रैव।

पारिणाय्य त्रि॰ परिणयकाले लब्धम् ष्यञ्। विवाहकाले लब्धे धने। 'मातुः पारिणाय्यं स्त्रियो विभजेरन्नि'ति स्मृतिः

पारि(री)न्द्र पु॰ पृणाति हिनस्ति णिनि पारी इन्द्र इव शक-न्ध्वा॰ वा। सिंहे, अजगरसर्पे च।

पारिपन्थिक पु॰ परिपन्थं गृह्णाति ठक् पन्थादेशश्च। चौरे

पारिपा(या)त्र पु॰ विन्ध्यपर्व्वतपश्चिमदेशे मालवदेशस्य सीमा-पर्व्वते। स्वार्थे कन्। तत्रैव।

पारिपार्श्विक पु॰ परिपार्श्वं गृह्णाति तत्र चरति वा ठक्। सूत्रधारस्य पार्श्वचरे नटे, 'नटी विदूषको वापि पारिपा-र्श्विक एव वे'ति सा॰ द्प॰।

पारिप्लव न॰ परि+प्लु-अच् स्वार्थेऽण्। चञ्चले, आकुले च

पारिभद्र(क) पु॰परितो भद्रमस्त्यस्य प्रज्ञाद्यण् (पालदामान्दार) वृक्षे परिभद्राय कायति कै-क। देवदारुवृक्षे, निम्बवृक्षे च पु॰। कुष्ठौषधौ न॰।

पारिभाव्य न॰ परिभवाय रोगप्रशमनाय हितः ष्यञ्। कुष्ठौ-षधौ। परिभुवः प्रतिभुवो भावः ष्यञ्। प्रतिभूभवने 'साक्षित्वं प्रतिभाव्यञ्चे'ति स्मृतिः।

पारिमाण्डल्य न॰ परितो मण्डलं यस्य,सर्व्वत्र विद्यमानत्वात् परिमण्डलः परमाणुस्तस्य भावः ष्यञ्। न्यायोक्ते कार-णताशून्ये परमाणुपरिमाणे।

पारिभ्र पु० पिपूर्त्ति पृ-णिनि पारी तं भ्रमति भ्रो-क । (पलाश पिपुल) ख्याते वृक्षे ।

पारिषद त्रि० परिषदि भवः तिष्ठति वा अण् । सभास्थे सभ्ये । यञ् । पारिषद्योऽप्यत्र । [ण्यञ् । वलये, कटके ।

पारिहार्य्य पु० परिह्रियतेऽसौ परि+हृ-कर्म्मणि घञ् स्वार्थे

पारीण त्रि० पारं गच्छति पार-खञ् । पारगे, कर्म्मसमाप्तिकारके । [अर्ज्जुने वृक्षे, पृथिवीपतौ च

पार्थ पु० पृथाया अपत्यम् अण् । पृथापुत्रे, युधिष्ठिरादौ,

पार्थिव पु० पृथिव्या ईश्वरः अण् । राजनि । पृथिव्याविकारः इदं वा अण् । भूमिभवे त्रि० । सीतायां स्त्री० । तगरपुष्पे न०

पार्व्वण त्रि० पर्व्वणि पूर्णिमादौ भवः अण् । पूर्णिमादिभवे 'न शारदः पार्व्वणशर्व्वरीश्वर' इति नैषधम् पर्व्वणि अमावस्यादौ विहितम् अण् । श्राद्धभेदे न० । पृ-वनिप् प्रज्ञाद्यण् । मृगभेदे पु० ।

पार्व्वत पु० पर्व्वते भवः अण् । (वेड़ानिम) निम्बभेदे, पर्व्वत जातमात्रे त्रि० । मल्लक्यां, गोपालपूतिकायां, जीवन्त्यां, सौराष्ट्रमृत्तिकायाम्, क्षुद्रपाषाणभेदायां, धातक्यां, दुर्गायाञ्च स्त्री० ङीप् ।

पार्व्वतीनन्दन पु० ६तत० । कार्त्तिकेये, पार्वतीसुतादयोऽप्यत्र ।

पार्व्वतेय न० पर्व्वते भवं ढक् । सौवीराञ्जने । सूर्य्यावर्त्तवृक्षे पु०

पार्श्व पु०न० स्पृश-श्वण् धातोः पृ च । कक्षाधोभागे, समीपे, चक्रे, पाशे च । पर्शूनां पार्श्वास्थ्नां समूहः पर्शु+णस् । पर्शुसमूहे न०

पार्श्वपरिवर्त्तन न० पार्श्वेन परिवर्त्तनम् । यत्पार्श्वमधःस्थापयित्वा शयितं तत्पार्श्वस्योर्द्ध्वीनयने (पाशमोड़ा) पार्श्वस्य परावृत्तौ । सुप्तस्य हरेः भाद्रशुक्लद्वादश्यां कर्त्तव्ये पार्श्वपरिवर्त्तनाख्ये उत्सवभेदे च ।

पार्श्वस्थास्थि न०कर्म्म० । (पाजर) शरीरपार्श्वस्थिते अस्थिन्

पार्षद पु० पर्षदि भवस्तत्र स्थितो वा अण् । सभास्थे । ण्यञ् पार्षद्योऽप्यत्र ।

पार्ष्णि पु० स्त्री० पृष-नि नि० वृद्धिः । पादग्रन्थे र्गुल्फस्याधोभागे । (गोड़ालि) पृष्ठे, सैन्यपृष्ठे, जिगीषायाञ्च पु० ।

पार्ष्णिग्राह पु० पार्ष्णिं पृष्ठपदं गृह्णाति अण् । विजयार्थं जिगमिषोः पश्चात्पदग्राहिणि पृष्ठस्थे शत्रौ ।

पाल रक्षणे चु०उ०स०सेट् । पालयति ते अपीपलत् त

पाल त्रि० पालयति पाल-अच् । रक्षके 'पालदोषविनाशे च पाले दण्डोविधीयते' इति स्मृतिः ।

पालक पु० पालयति पाल-ण्वुल् । अश्वरक्षके, चित्रकवृक्षे च ।

पालघ्न पु० पालं क्षत्रं हन्ति हन-टक् । छत्राख्ये जलजतृणभेदे

पालङ्क पु०पाल-क्षम्प०क्विप् पाला अङ्क्यते अङ्क-घञ् । (पालङ) शाकभेदे स्त्रीत्वमपि ङीप् । अत्रैव । कुन्दुरुवृक्षे स्त्री० गौ० ङीष् । कर्म्मणि यत् पालङ्क्याप्यत्र ।

पालाश न० पलाशं पर्णमस्त्यस्य प्रज्ञाद्यण् । तेजपत्रे । तद्वर्णेऽस्त्यस्य । हरिद्वर्णे पु० तद्वति, पलाशस्येदम् अण् । पलाश संबन्धिनि च त्रि० । 'ब्राह्मणस्य पालाशोदण्ड' इति स्मृतिः

पालि(ली) पाल-इन् वा ङीप् । कोणे, पङ्क्तौ, यूकायाम्, सेतौ, मान्तभागे, प्रशंसायां, क्रोड़े च । स्वार्थे कन् । कोणे, कर्णपत्रे च

पालिन्द पु० पालिं ददाति दा-क पृ० मुम् । कुन्दुरुवृक्षे । श्यामालतायां स्त्री० गौरा० ङीष् ।

पावक पु० पुनाति पू-ण्वुल् । वह्नौ, वैद्युताग्नौ च ।

पावकि पु० पावक+अपत्यार्थे इञ् । कार्त्तिकेये स हि शिववीर्य्यात् वह्नौ विहिताज्जात इति पुराणम् ।

पावन पु० पावयति पू-णिच्-ल्यु । अग्नौ, व्यासे, सिह्लके, पीतभृङ्गराजे च । गोमये, प्रायश्चित्ते, कृच्छ्रसाध्ये कर्मणि, च न० । पाव्यतेऽनया ल्युट् ङीप् । गङ्गायां, हरीतक्यां, तुलस्याञ्च स्त्री० । पवित्रतासाधके त्रि० ।

पाश पु० पश्यते बध्यतेऽनेन पश-घञ् । मृगविहगादिबन्धने रज्जुभेदे (फांद) रज्जुमात्रे च । केशादुत्तरं पाशः संघार्थः । यथा केशपाशः । कर्णात् परः शोभार्थः । यथा कर्णपाशः शोभनकर्ण इत्यर्थः । छात्रादिभ्यः पाशप् । अपकृष्टच्छात्र इत्याद्यर्थे ।

पाशक पु० पश-ण्वुल् । द्यूतक्रीडासाधने गुडिकादौ (पाशा) ।

पाशपाणि पु० पाशः पाणौ यस्य । वरुणे पाशहस्तादयोऽप्यत्र पाश+इनि । पाशीत्यप्यत्र ।

पाशुपत पु० पशुपतेरिदं, सोऽस्य देवता वा अण् । वकवृक्षे । व्रतभेदे, अस्त्रभेदे च न० । तद्भक्ते त्रि० । [वैश्यधर्म्मे ।

पाशुपाल्य न०पशून् पालयति अण् तस्य भावः ततः ष्यञ् ।

पाश्चात्त्य त्रि० पश्चाद् भवः त्यक् । पश्चिमदेशभवे ।

पाश्या स्त्री० पाशानां समूहः यत् । पाशसमूहे ।

पाष(ख)ण्ड पु० पाति रक्षति दुरितेभ्यः पा-क्विप् पाः वेदधर्म्मस्तं षण्डयति निष्फलं करोति, खण्डयति वा । 'पालनाच्च त्रयीधर्म्मः पाशब्देन निगद्यते (ष)खण्डयन्ति तु तं यस्मात् पा(ष)खण्डस्तेन कीर्त्तिता' इत्युक्ते वेदाचारत्यागिनि

पाषण्डिन् पु० पां वेदधर्म्मं षण्डयति षण्ड+णिच् इनि । पाषण्डे

पाषाण पु० पिनष्टि पिष-संचूर्णने आनच् पृ० । प्रस्तरे अल्पार्थे ङीप् । (वाटखारा) तुलामानपाषाणे ।

पाषाणदारक पु० पाषाणं दारयति दृ-ण्वुल् । टङ्कास्त्रे

(पाथरकाटाछेनी)। युच्। पाषाणदारणोऽप्यत्र।

पाषाणभेदन पु० पाषाणं भिनत्ति ल्यु। (हाड़जोडा) वृक्षभेदे। [वृक्षभेदे।

पाषाणभेदिन् पु० पाषाणं भिनत्ति भिद-णिनि (पाथुरचुर)

पि गतौ तु० सक० पर० अनिट्। पियति। अपैषीत्।

पिक पु० अपि-कायति कै-क अपेरतोलोपः। कोकिले।

पिकप्रिया स्त्री० ६त०। महाजम्ब्वाम्।

पिकबन्धु पु० ६त०। आम्रवृक्षे।

पिङ्ग पु० पिजि-वर्णे-अच् न्यङ्क्वा० कुत्वम्। मूषके दीपशिखाभे पिङ्गलवर्णे च। तद्वति त्रि०। हरिताले न०। गोरोचनायां, नालिकायां, दुर्गायाम् हरिद्रायां, हिङ्गुनि, वंशरोचनायाञ्च स्त्री० टाप्। शमीवृक्षे स्त्री० ङीप्।

पिङ्गल पु० पिङ्गं लाति-ला-क, पिजि-कलच् वा कुत्वम्। नागभेदे, रुद्रे, सूर्यपारिपार्श्विके, वानरे, निधिभेदे, मुनिभेदे, मङ्गले ग्रहे, स्थावरविषभेदे, क्षुद्रोलूके ६० वर्षमध्ये 'पिङ्गले चारुपद्माक्षि ! दुर्भिक्षं नर्मदातटे' इत्युक्तलक्षणे वत्सरभेदे, प्राकृतच्छन्दोग्रन्थकारके, नागरूपे, मुनिभेदे, दीपशिखातुल्ये वर्णे च तद्वति त्रि०। 'कुमुदद्दिग्गजस्य योषिति' नाडीभेदे, राजनीतौ, शिंशपावृक्षे, वामनाख्यदिग्गजस्य योषिति, वेश्याभेदे च स्त्री० टाप्। 'यथा संछिद्य कान्ताशां सुखं सुष्वाप पिङ्गले'ति पुराणम्।

पिङ्गललौह न० लौहं धातुः कर्म्म०। पित्तले।

पिङ्गाक्ष पु० पिङ्गे अक्षिणी यस्य षच् समा०। शिवे तस्य तृतीयेक्षणस्याग्निरूपत्वात्तथात्वम्। पिङ्गेक्षणोऽप्यत्र।

पिचण्ड पु० अपि+चम-ड तस्य नेत्त्वम् अपेरल्लोपः। उदरे, पशोरवयवे च। पृ० ह्रस्वम्। पिचिण्डोऽप्यत्र। [वृहत्कुक्षौ

पिच(चि)ण्डिल त्रि० पिच(चि)ण्ड+अस्त्यर्थे इलच्। तुन्दिले,

पिचव्य पु० पिचवे तूलाय साधु यत्। कार्पासवृक्षे।

पिचु पु० पच-उ पृ०। कार्पासतूले, (तुला) कुष्ठभेदे, कर्षे, असुरभेदे, शस्यभेदे च।

पिचुक पु० पिचुरिव कायति कै-क। मदनवृक्षे (मयना)

पिचुतूल न० ६त०। तूले (तुला)। [निम्बवृक्षे।

पिचुमन्द(र्द) पु० पिचुं कुष्ठं मन्दयति, मृद्नाति वा अच्।

पिचुल पु० पिचुं लाति ला-क। झावुकवृक्षे (झाउ) इज्जले, तूले, जलवायसे च।

पिच्च छेदे चु० उभ० सक० सेट्। पिच्चयति ते अपिपिच्चत् त।

पिच्चट न० पिच्च-अटन्। सीसके, रङ्गे, नेत्ररोगभेदे च।

पिच्छ बाधे तु० प० सक० सेट्। पिच्छति अपिच्छीत्।

पिच्छ न० पिच्छ-अच्। मयूरपुच्छे, चूडायाञ्च। लाङ्गूले पु०। शाल्मलिवृक्षे, पूगे, परम्परायाम्, कोषे, मोचायां, भक्तसंभूत मण्डे, पङ्क्तौ, शिंशपावृक्षे, कोलिकायाम्, अश्वस्य चरणरोगभेदे च स्त्री० टाप्।

पिच्छल त्रि० पिच्छ-कलच्। (पिचल) स्निग्धे मसृणे।

पिच्छलदला स्त्री० पिच्छलं दलं यस्याः। बदरीवृक्षे, पिच्छिलपत्त्रादयोऽप्यत्र। [शिंशपायाम्

पिच्छितिका स्त्री० पिच्छ-क्तिच् पृ० इट् ततः स्वार्थे कन्।

पिच्छिल त्रि० पिच्छा+अस्त्यर्थे इलच्। (पेचल) मसृणे स्निग्धे 'पिच्छिलानि च दधीनी'ति काव्यप्र०। भक्तमण्डे, सरसव्यञ्जनसूपादौ, मण्डयुक्तभक्ते च। श्लेष्मातकवृक्षे पु०।

पिच्छिलत्वच् पु० पिच्छिला श्लक्ष्णा त्वक् यस्य। नागरङ्गवृक्षे

पिच्छिलसार पु० पिच्छिलः सारोऽस्य। मोचरसे।

पिज दीप्तौ वासे, वले च अक० हिंसायां दाने च सक० चु० उभ० सेट् इदित्। पिञ्जयति ते अपिपिञ्जत् त।

पिञ्ज न० पिजि-अच्। बले। कर्पूरभेदे पु०। व्याकुले त्रि०। तूले, हरिद्रायां, अहिंसायां च स्त्री०। भावेऽच्। वधे पु०।

पिञ्जट पु० पिजि-अटन्। नेत्रमले (पिचुटि)।

पिञ्जर न० पिजि-अरच्। हरिताले, स्वर्णे, नागकेशरे, विहगादिबन्धनस्थाने, देहास्थिवृन्दे च। अश्वभेदे पु०। पीतरक्तवर्णे, पीतवर्णे च पु०। तद्वति त्रि०।

पिञ्जल न० पिजि-कलच्। हरिताले, कुशपत्रे च। अत्यन्ताकुलसैन्यादौ पु०। कुशान्तरवेष्टिते साग्रकुशपत्रद्वये स्त्री० ङीष्। [(पांइज)।

पिञ्जिका स्त्री० पिजि-ण्वुल् अत इत्त्वम्। तूलनालिकायां

पिट संहतौ ध्वनौ च भ्वा० पर० अक० सेट्। पेटति अपेटीत्।

पिट(क) पु० पिट-क,। वंशवत्रादिनिर्म्मिते पात्रभेदे (पेटरा) विस्फोटे त्रि०। स्वार्थे कन् अत्रैव।

पिठ क्लेशे, अक० वधे सक० भ्वा० पर० सेट्। पेठति अपेठीत्

पिठर पु० पिठ-करन्। गृहभेदे। मुस्तायां, मन्थानदण्डे च न०। स्थाल्यां पु० स्त्री० स्त्रीत्वे ङीप्।

पिड राशीकरणे भ्वा० आत्म० सक० सेट् इदित्। पिण्डते अपिण्डिष्ट। अयं चुरादिरपि उभ०। पिण्डयति ते अपिपिण्डत्-त।

पिण्ड त्रि० पिडि-घञ् अच् वा। संहते घने च। देहे, देहैकदेशे, गृहैकदेशे, सामगानां पितृभ्यो देये गोलाकारे अन्ने, गोले, सिह्लके, ओड्रे, वृन्दे, कवले, गजकुम्भे, मदनवृक्षे च पु०। आजीवने, लौहे, यजुर्वेदिभिः पितृभ्यो देये श्राद्धे विल्ला-

कारेऽन्ने च न०। [कन्। सिह्लकगन्धद्रव्ये।

पिण्डक पु० पिण्ड इव कायति कै-क। पिण्डालौ, स्वार्थे

पिण्डकन्द पु० पिण्डाकारः कन्दः। पिण्डालौ।

पिण्डखर्ज्जूर पु०स्त्री० पिण्डाख्यः खर्ज्जूरः। स्वनामख्याते वृक्षे

पिण्डपुष्प न० पिण्डं संहतं पुष्पम्। अशोकपुष्पे, जवापुष्पे, पद्मपुष्पे, तगरपुष्पे च।

पिण्डपुष्पक पु० पिण्डं पुष्पमिव कायति कै-क। वास्तूकशाके

पिण्डफला स्त्री० पिण्डमिव फलं यस्याः। कटुतुम्ब्याम्

पिण्डमुस्ता स्त्री० पिण्डा संहता मुस्ता। नागरमुस्तायाम्

पिण्डमूल न० पिण्डमिव मूलमस्य। गर्जरे (गाजर)।

पिण्डवीजक पु० पिण्डाकारं वीजं यस्य कप्। कर्णिकारवृक्षे

पिण्डाभ पु० पिण्डः संघात इवाभाति अच्। सिह्लके।

पिण्डाभ्र न० अभ्रस्येदं अण् आभ्रं पिण्डमिवाभ्रम्। मेघजातकरकायाम्।

पिण्डायस न० पिण्डं संहतमयः अच् समा०। तीक्ष्णायसे।

पिण्डार पु० पिण्डं संघातमृच्छति ऋ-अण्। विकङ्कतवृक्षे, क्षपणके, गोपे च। [कन्दगुडूच्याञ्च। स्वार्थे कन् अत्रैव।

पिण्डालु पु० पिण्डाकार आलुः। (गोलआलु) कन्दभेदे,

पिण्डि(ण्डी)(ण्डिका) स्त्री० पिडि-इन् वा ङीप् स्वार्थे कन् वा। सर्व्वकाष्ठसज्जनाधारे रथचक्रमध्ये स्थाने रथनाभौ, पीठे, जानुनोऽधःस्थे मांसलप्रदेशे च।

पिण्डित त्रि० पिण्डि-क्त। संहते, घनीभूते, गुणिते च। तुरुष्के पु०। [गोडुम्बायां (गोमुक)।

पिण्डिला स्त्री० पिण्डं पिण्डाकारं फलमस्त्यस्याः इलच्।

पिण्डीतक पु० पिण्डीं स्वल्पपिण्डं फलपुष्पद्वारा तकति अनु करोति तक-हासे अच्। मदनवृक्षे, तगरे च। [वृक्षे

पिण्डीतगर पु० पिण्ड्या स्वल्पपिण्डेनोपालक्षितस्तगरः। तगर

पिण्डीपुष्प पु० पिण्ड्या उपलक्षितं पुष्पमस्य। अशोकवृक्षे।

पिण्डीर पु० पिण्डं पिण्डाकारं फलमीरयति ईर-अण्। दाड़िमवृक्षे। नीरसे त्रि०।

पिण्डीशूर पु० पिण्ड्यां भोजने एव नान्यत्र शूरः। गेहे-नर्दिनि, युद्धादावसमर्थे। [ज्योतिष्मतीलतायाम्।

पिण्या स्त्री० पण्यते स्तूयते रोगहन्तृत्वेन यत् पृ० इत्त्वम्।

पिण्याक पु०न० पण-व्यवहारे आकन् नि०। तिलकल्के (खल) हिङ्गुनि, वाह्लीके च। सिह्लके पु० स्त्री० स्त्रीत्वे ङीप्।

पितामह पु० पितुः पिता पितृ+डामह। पितुः पितरि, पितृपितादयोऽप्यत्र। तत्पत्न्यां स्त्री० ङीप्।

पितृ पु० पाति रक्षति पा-तृच् नि०। जनके। माता सहोक्तौ पितृशेषः। मातापित्रोः द्विव०। [प्यत्र।

पितृकानन न० ६त०। श्मशाने। पितृवनपितृगृहादयो-

पितृतीर्थ न० ६त०। गयायाम् तर्ज्जन्यङ्गुष्ठयोर्मध्यभागे च।

पितृपति पु० ६त०। यमे। पितृराजादयोऽप्यत्र।

पितृप्रसू स्त्री० पितॄणां प्रसूरिवान्नदानयोग्यकालत्वात्। अपरसन्ध्याकाले, पितुर्मातरि च।

पितृप्रिय पु० ६त०। भृङ्गराजे।

पितृभोजन पु० पितृभिर्भुज्यते कर्म्मणि ल्युट्। माषे, श्राद्धे तद्दानस्य प्रशस्तत्वात्। भावे घञ् ६त०। पितृभक्षणे।

पितृयज्ञ पु० ६त० पितुद्देशेन यज्ञः। पितृतर्पणे। 'पितृयज्ञस्तु तर्पणम्' मिति मनुः।

पितृयाण पु० पितृभिर्यायतेऽनेन करणे ल्युट् पूर्व्व० णत्वम्। धूमादिचिह्निते कृतैः कर्म्मिभिर्गन्तव्ये पथिभेदे। [वृहदभिधाने

पितृलोक पु० ६त०। चन्द्रलोकस्योपरिस्थे लोकभेदे विस्तरस्तु

पितृबन्धु पु० ६त०। 'पितुः पितुःस्वसुःपुत्राः पितुर्मातुः-स्वसुःसुताः। पितुर्मातुलपुत्राश्च विज्ञेयाः पितृबन्धव' इत्युक्तेषु पितुः पितृष्वसृपुत्रादिषु। [भ्रातरि।

पितृव्य पु० पितृभ्राता पितृ+व्यत्। ज्येष्ठे कनिष्ठे वा पितृ-

पितृष्व(स्व)सृ स्त्री० ६त० वा षत्वम्। पितुर्भगिन्याम्।

पितृष्वस्रीय पु०स्त्री० पितुः स्वसुरपत्यम् छ। पितृष्वसुःपुत्रे

पितृसन्निभ पु० पित्रा सन्निभा तुल्यता यस्य। पितृतुल्ये।

पित्त न० अपि दो-क्त तादेशः अल्लोपः न दीर्घः। देहस्थे धातुभेदे

पित्तघ्नी स्त्री० पित्तं हन्ति हन-ठक् ङीप्। गुडूच्याम्।

पित्तद्राविन् पु० पित्तं द्रावयति द्रु+णिच्-णिनि। मधुर-जम्बीरे। [तोयपिप्पल्यां स्त्री०।

पित्तल न० पित्तं लाति ला-क। ताम्रादिजाते धातुभेदे।

पित्तारि पु० ६त०। पर्पटे (चेतपापड़ां) लाक्षायां, बर्वरे च।

पित्र्य त्रि० पितुः, इदं, प्रियं वा पितृत आगतं वा यत्। पितृसम्बन्धिनि। पितृतीर्थे तर्ज्जन्यङ्गुष्ठयोर्मध्यस्थाने, मधुनि, मघानक्षत्रे च। पितृप्रिये माषे पु०। अमावस्यायां तिथौ स्त्री०। [त्रि०।

पित्सन् पु० पत-सन्-शतृ। पक्षिणि। पतनेच्छावति

पिधान न० अपि+धा-ल्युट् अल्लोपः। छादने, उदञ्चने च।

पिनद्ध त्रि० अपि+नह-क्त अल्लोपः। परिहिते वस्त्रादौ।

पिनाक पु०न० पाति पा-आकन् नि०। शिवधनुषि, तच्छूलास्त्रे, पांशुवर्षणे च।

पिनाकिन् पु० पिनाक+अस्त्यर्थे इनि। महादेवे।

पिपासा स्त्री० पातुमिच्छा पा+सन्-अ। पानेच्छायाम्।

पिपासु त्रि॰ पातुमिच्छुः पा-सन् उ। पानेच्छावति तृषिते।
पिपीतकी स्त्री॰ वैशाखशुक्लद्वादश्याम्। विप्रभेदे पु॰।
पिपीलक पु॰ अपि-पील-ण्वुल् अल्लोपः। (डेओपिपड़ा) ख्याते कीटे (क्षुदेपिपड़ा) ख्याते कीटे स्त्री॰ टाप्।
पिप्पल न॰ पा-अलच् पृ॰। जले, वस्त्रखण्डभेदे च। अश्वत्थवृक्षे, बन्धनशून्ये पक्षिणि च पु॰। कणायां (पिपुल) स्त्री॰ ङीप् वा ह्रस्वः पिप्पलिः पिप्पली चात्र। [वृक्षे।
पिप्पलीमूल न॰ पिप्पल्या इव मूलमस्य। (पिपुलमूल) ख्याते
पिप्लु पु॰ अपि+प्लुष-डु अपेरल्लोपः। जडुले। [वृक्षभेदे।
पियाल पु॰ पी-पाने कालन्। प्रियाले (पेयासाल) (भरगा)
पिल प्रेरणे चु॰ उभ॰सक॰सेट्। पेलयति ते अपीपिलत्-त
पिलुक पु॰ पिल-कु ततः कन्। पीलुवृक्षे।
पिलुपर्णी स्त्री॰ पिलु पर्णमस्याः ङीप्। मोरटालतायाम्।
पिल्ल न॰ क्लिद्-क्त पिल्लादेशः। क्लिन्नचक्षुषि। तद्युक्ते त्रि॰।
पिव सेचने भ्वा॰ पर॰सक॰सेट् इदित्। पिन्वति अपिन्वीत्।
पिश अवयवे तु॰मु॰पर॰सक॰सेट्। पिंशति अपेशीत्।
पिशङ्ग पु॰ पिश-अङ्गच् किच्च। पद्मधूलितुल्ये पिङ्गलवर्णे तद्वति त्रि॰। [प्रेते च।
पिशाच पु॰ पिशितमश्नाति अश-अण् पृ॰। देवयोनिभेदे,
पिशाचद्रु पु॰ इत॰। शाखोटवृक्षे। पिशाचवृक्षादयोऽप्यत्र।
पिशित न॰ पिश-क्त। मांसे। जटामांस्यां स्त्री॰ वा ङीप्।
पिशुन न॰ पिश-उनन् किच्च। कुङ्कुमे। नारदे, काके च पु॰। सूचके, क्रूरे च त्रि॰। (पिङ्ड्) शाकभेदे स्त्री॰ टाप्।
पिष चूर्णने रु॰ पर॰ सक॰ अनिट्। पिनष्टि अपिषत्।
पिष्ट न॰ पिष-क्त। सीसके, पिष्टके च। चूर्णिते त्रि॰।
पिष्टक पु॰न॰ पिष्टानां, तण्डुलचूर्णानां विकारः कन्। (पिठे) खाद्यभेदे। [माकपाले कटाहादौ।
पिष्टपचन न॰ पिष्टं पच्यतेऽनेन पच-करणे ल्युट्। पिष्टक-
पिष्टप पु॰न॰। पिश्यते, पिष्यते वात्र पिश-पिष-वा प निः। भुवने
पिष्टात पु॰ पिष्टमतति अत-अण्। पटवासनार्थे चूर्णगन्धद्रव्ये।
पिष्टिक न॰ पिष्टे भवः ठ। (पिटालि) तण्डुलचूर्णजाते दुग्धाकारे द्रवे पदार्थे। द्विदलपिष्टजाते स्त्री॰ टाप्।
पिस गतौ भ्वा॰पर॰स॰सेट्। पेसति अपेसीत् चङि न ह्रस्वः
पिस दीप्तौ वा चु॰ उभ॰पक्षे भ्वा॰पर॰अक॰ सेट् इदित्। पिंसयति ते अपिपिंसत् त। पक्षे पिंसति अपिंसीत्।
पिस गते बले च अक॰ बधे दाने गतौ च सक॰ चु॰ उभ॰ सेट्। पेसयति—ते अपीपिसत् त।
पिहित त्रि॰ अपि धा-क्त अल्लोपः। तिरोहिते आच्छादिते च

पी पाने दि॰आत्म॰अनिट्। पीयते अपेष्ट। ल्यप् निपीय।
पीठ पु॰ न॰ पीयते पिबते वा अत्र पा-ठक् पिठ-क वा पृ॰ दीर्घः। (पीड़े) आसनभेदे व्रतिनामासने च।
पीठसर्पि त्रि॰ पीठेन सर्पति सृप-णिनि। खञ्जे।
पीड बधे विलोड़ने च चु॰उभ॰सक॰सेट्। पीडयति-ते अपि पीड़त्-त अपीपिडत्-त।
पीडन न॰ पीड-ल्युट्। परराष्ट्रस्यन्त्पादिनाऽभिभवे, यन्त्रपादिना आक्रमणे, दुःखोत्पादने च।
पीडा स्त्री॰ पीड-अ। व्यथायां, दुःखे च।
पीडित त्रि॰ पीड़-क्त। मर्द्दिते, यन्त्रिते, दुःखिते च।
पीत न॰ पा-क्त। पाने, हरिताले च। हरिद्रावर्णे पु॰। कर्म्मणि क्त। पानकर्म्मणि, पीतवर्णवति च त्रि॰।
पीतक न॰ पीत+स्वार्थे कन्। कुङ्कुमे, हरिताले च। अगुरुणि-पद्मकाष्ठे, पित्तले, माक्षिके, श्योनाकभेदे, किरातवृक्षे, नान्दीवृक्षे, पीतशाले च पु॰। अव्यक्तमानार्थे संज्ञाभेदे न॰
पीतकदली स्त्री॰ कर्म॰। स्वर्णकदल्याम् (चांपाकला)।
पीतकन्द न॰ पीतः कन्दो यस्य (गर्जरे) (गाजर)।
पीतकावेर न॰ कुत्सितं वेरं कावेरं पीतं कावेरं यस्मात् ५ब॰। कुत्सिताङ्गं पीतं कुर्व्वति कुङ्कुमे, पित्तले च।
पीतकाष्ठ न॰ कर्म्म॰। पीतचन्दने पीतागुरुणि।
पीतघोषा स्त्री॰ कर्म॰। पीतपुष्पवत्यां घोषातक्याम्।
पीततण्डुल पु॰ पीतस्तण्डुलो यस्य। (काङ्नी) धान्यभेदे। चोरिकावृक्षे स्त्री॰ टाप्।
पीततैला स्त्री॰ पीतं तैलं यस्याः। ज्योतिष्मतीलतायाम्।
पीतदारु न॰ कर्म्म॰। सरलवृक्षे, देवदारुणि, हरिद्रुवृक्षे च।
पीतद्रु पु॰ कर्म॰। सरलवृक्षे, दारुहरिद्रायाञ्च।
पीतन न॰ पीतं करोति पीत+णिच्-ल्यु। कुङ्कुमे, हरिताले, पीतदारुणि च। प्लक्षे, आम्रातके च पु॰। स्वार्थे कन्। आम्रातके (आमड़ा) पु॰।
पीतपर्णी स्त्री॰ पीतं पर्णं यस्याः। (विछिटी) लतायाम्।
पीतपुष्प पु॰ पीतं पुष्पं यस्य। कर्णिकारवृक्षे। आढक्याम्, इन्द्रवारुण्याञ्च स्त्री॰ टाप्। शङ्खपुष्प्यां, सहदेव्यां, महाकोषातक्यां, त्रपुष्यां, (झगा) च स्त्री॰ ङीप् वा टाप्।
पीतफल(क) पु॰ पीतं फलं यस्य वा कप्। शाखोटवृक्षे, कर्म्मारवृक्षे च।
पीतवालुका स्त्री॰ पीता वालुकेव चूर्णनात्। हरिद्रायाम्।
पीतमुद्ग पु॰ कर्म्म॰। (सोनामुग) मुद्गभेदे।
पीतयूथी स्त्री॰ कर्म॰। स्वर्णयूथ्याम्।

पीतराग न॰ पीतो रागो वर्णो यस्य । किञ्जल्के, सिक्थे च ।
कर्म्म॰ पीतवर्णे पु॰ द्व॰ । तद्वति त्रि॰ । [स्वरादयोऽप्यत्र ।
पीतवासस् पु॰ पीतं वासो यस्य । श्रीकृष्णे, पीतवस्त्रपीता-
पीतवीजा स्त्री॰ पीतं वीजं यस्याः । मेथिकायाम् । पीतवर्ण-
वीजयुक्ते त्रि॰ । [(पियासाल)
पीतशाल पु॰ पीतं फलं शलति याति अण् । असनवृक्षे ।
पीतसार न॰ पीतं सारं यस्य । पीतवर्णे चन्दनकाष्ठे, हरि-
चन्दने च । मलयजे, गोमेदमणौ, अङ्कोटवृक्षे, तुरस्के,
वीजके च पु॰ । ततः कन् । निम्बे अङ्कोठवृक्षे च पु॰ ।
पीतसालक पु॰ कर्म्म॰ स्वार्थे कन् । (पेशासाल) पियालवृक्षे ।
पीताङ्ग पु॰ पीतमङ्गमस्य । श्योनाकभेदे ।
पी(वी)ति पु॰ पा क्तिच् अज-क्तिच् व्यादेशः वा । घोटके ।
पा-भावे क्तिन् । पाने, गतौ, शुण्डायाञ्च ।
पीतिका स्त्री॰ पीतयति पीत+णिच्-ण्वुल् । हरिद्रायाम्,
दारुहरिद्रायाम्, स्वर्णयूथ्याञ्च ।
पीतिन् स्त्री॰ पीतमनेन इष्टादित्वादिनि । घोटके ।
पीन त्रि॰ प्याय-क्त संप्रसारणम् । स्थूले, दृढे, सम्पन्ने च ।
पीनस पु॰ पीनं पीनतां स्यति सो-क । नासिकारोगभेदे
कर्कट्यां स्त्री॰ ङीप् । [धस्कायां गवि ।
पीनोध्नी स्त्री॰ पीनमूधोऽस्याः ङीप् अनङन्तादेशः । पीवरो
पीय प्रीणने सौ॰ पर॰ सक॰ सेट् । पीयति अपीयीत् ।
पीयूष न॰ पीय-ऊषन् । देवानां पेयभेदे अमृते । दुग्धे च ।
नवप्रसूतायाः गोः आसप्तरात्रभवे दुग्धे तत्र पेयूषमपि
पील रोधे भ्वा॰ पर॰ सक॰ सेट् । पीलति अपीलीत् ।
पीलु पु॰ पील-उ । परमाणौ, पीलुपाकः पिठरपाकः इति
वैशेषिकभेदः । गजे, अस्थिखण्डे, तालकाण्डे, वाणे, कुसुमे,
कोङ्कणदेशख्याते गुडफलवृक्षे, जृम्भणे च ।
पीलुनी स्त्री॰ पील-उन गौ॰ ङीष् । मूर्व्वायाम् ।
पीलुपत्त्र पु॰ पीलुयुक्तं कलिकलितं पत्त्रं यस्य । मोरटा
लतायाम् । [याम्, चिञ्चिकायाञ्च
पीलुपर्णी स्त्री॰ पीलुकलितानि पर्णान्यस्याः ङीप् । मूर्व्वा-
पीव स्थौल्ये भ्वा॰ पर॰ अक॰ सेट् । पीवति अपीवीत् ।
पीवन् त्रि॰ प्यै-क्वनिप् । स्थूले, बलवति च । वायौ पु॰ ।
पीवर त्रि॰ प्यै-ष्वरच् । स्थूले । स्त्रियां ङीष् । अश्वगन्धायां,
शतावर्य्याञ्च स्त्री॰ टाप् । तरुण्यां गवि, शतमूल्यां, शाल-
पर्ण्याञ्च स्त्री॰ ङीप् ।
पुंलिङ्ग न॰ ६ त॰ । पुंसश्चिह्ने अङ्गभेदे । पुंस इव लिङ्गमस्य
ब॰ । व्याकरणोक्ते संस्कारविशेषयुक्ते शब्दविशेषे पु॰ ।

पुंश्चली स्त्री॰ पुंसो भर्त्तुः सकाशात् चलति पुरुषान्तरं
गच्छति अच् गौरा॰ ङीष् । असत्यां स्त्रियाम् ।
पुंस मर्द्दे चु॰ उभ॰ सक॰ सेट् । पुंसयति ते अपुपुंसत् त । [च
पुंसवन न॰ पुमान् सूयतेऽनेन सू-ल्युट् । गर्भसंस्कारभेदे, दुग्धे
पुंस्त्व पु॰ पुंसोभावश्चिह्नं वा । पुंसश्चिह्ने अङ्गभेदे, तत्कार्य्ये
शुक्रे, पुरुषत्वे व्याकरणोक्ते शब्दवृत्तौ संस्कारविशेषार्हत्वे च ।
पुक्कस(श) पु॰ पुक् कुत्सितं कसति कस-गतौ अच् पृ॰ वा शः ।
चण्डाले । अधमे त्रि॰ ।
पुङ्ख पु॰ पुमांसं खनति खन-ड । वाणमूले, पुष्कले च ।
पुङ्गव पु॰ पुमान् गौः कर्म॰ अच् समा॰ । वृषे, ऋषभौषधौ च ।
उत्तरपदस्थः श्रेष्ठवाचकः । यथा । नरपुङ्गवः नरः पुङ्गव इव
इति उपमितसमासवाक्यम् नरश्रेष्ठार्थे । [कुक्कुटादयः
पुच्छ प्रमादे भ्वा॰ प॰ अक॰ सेट् । पुच्छति अपुच्छीत् । राय-
पुच्छ न॰ पुच्छ-अच् । पश्चाद्भागे लाङ्गूले च । [लमटकान) ।
पुच्छटि(टी) स्त्री॰ पुच्छ-अटि वा ङीप् । अङ्गुलिमोटने (आङ्गु
पुच्छिन् पु॰ पुच्छ-णिनि । कुक्कुटे, अर्कवृक्षे च । पुच्छ+अस्त्यर्थे
इनि । लाङ्गूलयुक्ते त्रि॰ ।
पुञ्ज पु॰ उन्नत्या पुमांसं जयति जि-ड । राशौ चये ।
पुट दीप्तौ अक॰ चूर्णने सक॰ चुरा॰ उभ॰ सेट् । पोटयति-ते
अपूपुटत् त ।
पुट श्लेषे तु॰ कु॰ पर॰ सक॰ सेट् । पुटति अपुटीत् पुपोट ।
पुट संसर्गे अद॰ चु॰ उ॰ सक॰ सेट् । पुटयति ते अपुपुटत् त ।
पुट न॰ पुट-क । जातीफले, 'उपर्य्यधोभावापन्नेन मृदादि
कपालद्वयेन निर्म्मिते' । औषधपाकपात्रभेदे च । अश्वखुरे
पु॰ न॰ । मिथःसम्बन्धे, आच्छादने च पु॰ । पत्त्रादिरचिते
दुग्धादिपानपात्रे त्रि॰ (दोना) स्त्रियां ङीप् ।
पुटपाक पु॰ पटेन पाकः । पुटपात्रेण औषधपाकभेदे ।
पुटभेद पु॰ पुटं संश्लेषं भिनत्ति अण् । नद्यादेश्चक्राकारे जला-
वर्त्ते, पत्तने नगरे, आतोद्ये च । [ल्युट् । नगरे ।
पुटभेदन न॰ पुटानि पात्राणि भिद्यन्तेऽत्र भिद्-आधारे
पुटालु पु॰ पुटः संश्लिष्ट आलुः । कोलकन्दे ।
पुटिका स्त्री॰ पुट-क स्वार्थे कन् । एलायाम् ।
पुटित त्रि॰ पुट-क्त । स्यूते, पाटिते, तन्त्रोक्ते, आद्यन्तयोः
अकारादिवर्णाभ्यां, मन्त्रान्तराभ्याञ्च पुटवत् आवृते च ।
पुटोदक पु॰ पुटं संश्लिष्टमुदकं यस्य, पुटे कपालाकारपात्र-
द्वयमध्ये उदकं वा यस्य । नारिकेले ।
पुट्ट अनादरे चु॰ उ॰ सक॰ सेट् । पुट्टयति-ते अपुपुट्टत्-त ।
पुड मर्द्दने भ्वा॰ पर॰ सक॰ सेट् इदित् । पुण्डति अपुण्डीत् ।

पुड उत्सर्गे तु०पर०सक०सेट्। पुडति अपोडीत्।

पुण धर्म्मकृत्यकरणे तु०पर०सक०सेट्। पुणति अपोणीत्।

पुण्डरीक पु० पुडि-ईक नि०। अग्निकोणस्थे, दिग्गजे व्याघ्रे च। सितपद्मे, श्वेतपद्मे, भेषजे च न०। आम्रे, राजिलसर्पे, हस्तिज्वरे, दमनकवृक्षे, कमण्डलौ, श्वेतवर्णे, कुष्ठभेदे च पु०। श्वेतवर्णवति त्रि०।

पुण्डरीकाक्ष पु० पुण्डरीकमिव अक्षिणी यस्य षच् समा०। विष्णौ, शालपर्णीतुल्यपर्णके नेत्रहितकारके क्षुपभेदे च न०

पुण्ड्र पु०पुडि-रक्। (पुडिया) इक्षुभेदे, माधवीलतायां, चित्रके, तिलकवृक्षे, क्षुद्रजन्तौ, दैत्यभेदे च।

पुण्ड्रक पु०पुण्ड्र+कन्। माधवीलतायाम्, तिलकवृक्षे, इक्षुभेदे च

पुण्य न० पुनाति पू-डुण्य। शुभादृष्टे धर्म्मे। तद्वति त्रि०।

पुण्यकव्रत न०पुण्य+स्वार्थे कन् कर्म०। पुराणप्रसिद्धे व्रतभेदे, शास्त्रबोधिते धर्म्मप्रदे उपवासादिव्रतभेदे च।

पुण्यगन्ध पु० पुण्यो गन्धो यस्य। चम्पके। [चरे।

पुण्यजन पु० पुण्यः विरुद्धलक्षणया पापी जनः कर्म्म०। रा-

पुण्यजनेश्वर पु० ६त०। कुबेरे।

पुण्यतृण न० कर्म्म०। श्वेतकुशे।

पुण्यभूमि स्त्री० पुण्यस्य पुण्योत्पादनार्था भूमिः। आर्य्या-वर्त्तदेशे "आ समुद्रात्तु वै पूर्व्वादा समुद्रात्तु पश्चिमात्। तयोरेवान्तरं गिर्य्योरार्य्यावर्त्त"मिति मनुः तयोर्विन्ध्य-हिमाचलयोः। [युक्ते।

पुण्यवत् त्रि० पुण्य+भूमार्थे मतुप् मस्य वः। बहुपुण्य-

पुण्यश्लोक त्रि० पुण्यः पुण्यदायकः श्लोको यशश्चरित्रं वा यस्य। 'पुण्यश्लोको नलो राजा पुण्यश्लोको युधिष्ठिरः। पुण्यश्लोका च वैदेही पुण्यश्लोको जनार्द्दनः' इत्युक्तेषु नलादिषु। पुण्यचरित्रयुक्तमात्रे च।

पुण्याह न० पुण्यमहः टच् समा०। पुण्यजनके दिने।

पुण्याहवाचन न० पुण्याहस्य पुण्यजनकदिनस्य वाचनं ब्राह्मणद्वारा वादनम् वच-णिच्-ल्युट्। वैदिककर्म्मारम्भे तद्दिनस्य पुण्यतया ब्राह्मणद्वारा वादने।

पुत्तिका स्त्री०पुत् इति शब्दं तनोति तन-ड स्वार्थे कन् ह्रस्वः अत इत्त्वम्। क्षुद्रमक्षिकायाम्।

पुत्त्र(त्र) पु० पुतस्त्रायते पुत्+त्रै-क 'पुन्नाम्नो नरकाद्यस्मात् पितरं त्रायते सुतः। तस्मात् पुत्त्र इति ख्यात' इत्युक्ते तनये। पू-त्र ह्रस्वश्च। औरसादिद्वादशविधे तनये। कन्यायां ङीप् पुत्री। ज्योतिषोक्ते लग्नात् पञ्चमे स्थाने पु०। पुत्रपुत्रीशब्दयोरेकशेषे पुत्र एव शिष्यते तयोरर्थयोः द्विव०।

पुत्रक पु० पुत्र+स्वार्थानुकम्पासंज्ञादौ कन्। पुत्रे, धूर्त्ते, शरभे, वृक्षभेदे, अनुकम्पान्विते च। कन्यायां टाप्, पुत्रिका।

पुत्रजीव पु० पुत्रं जीवयति जीव-अण्। (जियापुता) वृक्षभेदे स्वार्थे। क० सम्। पुत्रञ्जीवकोऽप्यत्र।

पुत्रदा स्त्री० पुत्रं ददाति सेवनात् गर्भं ददाति दा-क। वन्ध्याकर्कोट्यां, लक्ष्मणाकन्दे च। गर्भप्रदे पुत्रप्रदे च त्रि०

पुत्रभद्रा स्त्री० पुत्रस्य भद्रं यस्याः ६ब०। बृहज्जीवन्त्याम्

पुत्रिका स्त्री० 'अभ्रातृकां प्रदास्यामि तुभ्यं कन्यामलङ्कृताम्। अस्यां यो जायते पुत्रः स मे पुत्रो भवे'दिति समयेन प्रदत्तायां कन्यायां, 'पुत्रिकाधर्म्मशङ्कये'ति स्मृतिः।

पुत्रिकापुत्र पु०पुत्रिकैव पुत्रः पुत्रिकायाः पुत्रः वा। पुत्रि-कारूपेण पुत्रत्वेनाभ्युपगतायां कन्यायां, तत्पुत्रे च।

पुत्रेष्टि स्त्री० पुत्रस्य पुत्रार्था इष्टिः यज-क्तिन्। पुत्रनिमित्तके यागभेदे 'गृहीत्वा पञ्चवर्षीयं पुत्रेष्टिं प्रथमं चरेदि'ति।

पुथ हिंसे दि० पर०सक०सेट्। पुथ्यति अपोथीत्। [अपुन्थीत्

पुन्थ बधे सक० क्लेशे अक० भ्वा० पर० सेट् इदित्। पुन्थति

पुथ दीप्तौ चु०उभ०सक०सेट्। पोथयति-ते अपूपुथत्-त।

पुद्गल पु० गलतीति गल-अच् पुत् कुत्सितं गलो यस्मात् ५ब०। उत्कृष्टाकारे, रूपादिविशिष्टे द्रव्ये, आत्मनि परमाणुका-दिस्थानीये बौद्धाद्युक्ते पदार्थे च। [अभीक्ष्ण्ये।

पुनःपुनर् अव्य० पुनर्+वीप्सायां द्वित्वम्। मुहुरित्यर्थे

पुनःपुना पु०पुनःपुनाति पू-क्नक् पृ०। नदीभेदे 'कीकटेषु गया-पुण्या नदी पुण्या पुनःपुने'ति वायुपुराणम्।

पुनःसंस्कार पु० पुनर्वारः संस्कारः उपनयनविवाहादिः। सम्+कृ-घञ् सुट् च। पापादिहेतुभिः कृतस्य संस्कारस्या-न्यथाभावे द्वितीयसंस्कारे 'पुनर्वसौ कृतो विप्रः पुनः सं-स्कारमर्हती'ति ज्योतिषम् पौनर्भवेन भर्त्रा सा पुनःसं-स्कारमर्हती'ति मनुः। [पक्षान्तरे द्वितीयवारे च।

पुनर् अव्य० पन अर् पृ०। अवधारणे, भेदे, अधिकारे,

पुनरुक्तवदाभास पु० 'आपाततो यदर्थस्य पौनरुक्त्येव भासते। 'पुनरुक्तवदाभास' इत्युक्ते अलङ्कारभेदे।

पुनर्नव पु० छिन्नोऽपि पुनरपि नवः क्षुभ्नादि० न णत्वम्। नखे। स्वनामख्याते शाकभेदे स्त्री० टाप्। [याम् स्त्री०।

पुनर्भव पु० छिन्नोऽपि पुनर्भवति भू-अच्। नखे। रक्तपुनर्नवा-

पुनर्भू स्त्री० पुनर्भवति प्रथममेकस्य जाया भूत्वापरस्य पुनर्जाया भवति भू-क्विप्। 'कन्यैवाक्षतयोनिर्या पाणिग्रहणदूषि-ता। पुनर्भूः प्रथमा प्रोक्ता पुनःसंस्कारकर्म्मणा' इत्या-द्युक्तायां द्विरूढ़ायां स्त्रियाम्। पुनर्जातमात्रे त्रि०।

पुनर्वसु पु० पुनर्+वस-उ । विष्णौ, शिवे च । अश्विन्यवधिके सप्तमे नक्षत्रे द्विव० ।

पुन्नाग पु० पुमान् नाग इव श्रेष्ठः प्रधानत्वात् स इव । स्वनामख्याते पुष्पप्रधाने वृक्षभेदे, श्वेतोत्पले, जातीफले, पाण्डुवर्णहस्तिनि, नरश्रेष्ठे च । [पुन्नागोऽप्यत्र ।

पुन्नाट पु० पुमानिव नाटयति नट-अच् । चक्रमर्दे । नड-अच् ।

पुन्नामनरक पु० पुत् इति नाम यस्य कर्म्म० । परदाराभिगमनादिभिः षोडशभिः पातकैःभोग्ये नरकभेदे, परदारादिकं प्रकृत्य 'एतैस्तु पापैः पुरुषैः पुन्नामनरके पचेदि'ति पुराणम्

पुमस् पु० पाति पा-डुमसुन् । पुरुषे, मनुष्ये च । व्याकरणोक्तं संस्कारविशेषाधारे शब्दभेदे च ।

पुर अग्रगतौ तु०पर०सक०सेट् । पुरति अपोरीत् ।

पुरःसर त्रि०पुरोऽग्रे सरति सृ-ट । अग्रगामिनि स्त्रियां ङीप् ।

पुर न० पुर-अग्रगमने क । गेहे देहे पाटलिपुत्रे नगरभेदे, कुसुमदलवृत्तौ, नागरमुस्तायां, चर्म्मणि, गृहोपरिगृहे च । बहुग्रामीणव्यवहारस्थाने बहुहट्टादियुक्ते प्रधानग्रामे न० स्त्री० । स्त्रीत्वे ङीप् । राशौ, पीतभिण्टायाम्, गुग्गुलौ च पु०

पुर् स्त्री० पिपर्त्ति पॄ-दीर्घ क्विप् । नगर्य्याम् ।

पुरञ्जन पु० पुरं देहं स्वादृष्टेन स्वसान्निध्येन वा जनयति खच् । जीवे तददृष्टेन तत्सान्निध्ये न च हि देहारम्भः ।

पुरञ्जय पु० काकुत्स्थाख्ये सूर्य्यवंश्ये नृपभेदे ।

पुरतस् अव्य० पुर-अतसुच् । अग्रत इत्यर्थे ।

पुरद्विष् पु० पुराणां मयनिर्म्मितानां नगराणां दाहकत्वात् द्विट् द्विष-क्विप् । शिवे । पुरारिप्रभृतयोऽप्यत्र ।

पुरन्दर पु० पुरं दारयति दॄ-खच् । इन्द्रे, चौरे, (चइ) चव्ये च

पुरन्ध्रि(न्ध्री) पुरं गेहं धारयति पालयति धृ-खच् गौरा० पृषो० वा ह्रस्वः । बहुकुटुम्बवत्याम्, पतिपुत्रवत्याञ्च स्त्रियां, 'स्वेष्वेष्टे व्यग्रपुरन्ध्रिवर्गमि'ति कुमारः ।

पुरस् अव्य० पूर्व्वस्मिन् कालादौ असि पुरादेशः । अग्रत इत्यर्थे

पुरस्कार पु० पुरस्+कृ-घञ् । अग्रकरणे, पूजने च ।

पुरस्कृत त्रि० पुरस्+कृ-क्त । पूजिते, अग्रकृते च । 'पशुनाप्यपुरस्कृतेने'ति नैषधम् । अभिशप्ते, अरिग्रस्ते, स्वीकृते, सिक्ते च त्रि० ।

पुरस्तात् अव्य० पूर्व्व-अस्ताति पुरादेशः । दिग्देशकालवृत्तेः प्रथमापञ्चमीसप्तम्यन्तस्य पूर्व्वशब्दस्यार्थे, अग्रत इत्यर्थे च ।

पुरा अव्य० पुर-का । अविच्छेदेन क्रियाकरणे, पुराणे अतीते, भाविनि, निकटे, पुरावृत्ते च । पुर+क टाप् । पूर्व्वस्यां दिशि, सुगन्धिद्रव्यभेदे च स्त्री० ।

पुराण त्रि० पुरा-भवः ष्यु नि० तुट् न, पुरा नीयते नी-ड वा पूर्व्व० णत्वम्, पुराभवे । 'सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशोमन्वन्तराणि च । वंशानुचरितञ्चैव पुराणं पञ्चलक्षण'मित्युक्ते व्यासादिप्रणीते शास्त्रभेदे न० ।

पुरातन त्रि० पुरा भवं पुरा ष्यु+तुट् च । पुराभवे ।

पुराणपुरुष पु० पुराणैरुपस्तुत्यः पुरुषः शाक०, कर्म्म० वा । विष्णौ, वृद्धे पुरुषे च ।

पुरावृत्त न० पुरा पूर्व्वस्मिन् काले यत् वृत्तं भूतं तच्चर्या तदाश्रितकथादि । इतिहासे, तत्प्रतिपादकग्रन्थे महाभारतादौ च । [लताख्याम् ।

पुरासिनी स्त्री० पुरं स्वगृहमस्यति अस-णिनि । सहदेवी

पुरीतत् स्त्री० न० पुरीं देहं तनोति तन-क्विप् । देहारम्भके (आंत) अन्त्राख्ये नाडीभेदे ।

पुरीमोह पु० पुरीं देहं मोहयति मुह-णिच्-अण् । धुस्तूरे ।

पुरीष न० । पॄ-दीर्घ ईषन् किच्च । विष्ठायाम् ।

पुरु पु० पॄ-दीर्घ कु । ययातेर्नृपस्य कनिष्ठपुत्रे यद्वंशात् कुरूणां पौरवेति संज्ञा । स्वर्गे, परागे, दैत्यभेदे, नदीभेदे च । प्रचुरे त्रि० । ['दैवं पुरुषकारश्चे'ति स्मृतिः

पुरुषकार पु० पुरुषस्य कारः कृप-घञ् । पौरुषे पुरुषचेष्टिते

पुरुषदघ्न त्रि० पुरुष उन्मानं यस्य दघ्नच् । पुरुषतुल्योन्माने, द्वयसच् । पुरुषद्वयसोऽप्यत्र स्त्रियां ङीप् । [नागादयोऽप्यत्र

पुरुषसिंह पु० पुरुषः सिंह इव उपमि० । नरश्रेष्ठे एवं पुरुष

पुरुषार्थ पु० ६त० । धर्म्मार्थकाममोक्षरूपेषु पुरुषप्रयोजनेषु

पुरुषोत्तम पु० पुरुषेषु उत्तमः कर्म्म० वा । विष्णौ, उत्तमपुरुषे च । 'अथ मुक्तिं पुरुषोत्तमादि'ति नैषधम् ।

पुरुह त्रि० पुरु+हन-ड । प्रचुरे । हु । पुरुहूरप्यत्र ।

पुरुहूत पु० पुरूणि प्रचुराणि हूतानि नामान्यस्य । इन्द्रे ।

पुरूरवस् पु० बुधेनेलायामुत्पादिते उर्व्वशीकान्ते चन्द्रवंश्ये नृपे

पुरोग त्रि० पुरोऽग्रे गच्छति गम-ड । अग्रगामिनि' प्रधाने च । अच् । पुरोगमः, णिनि । पुरोगामीतिचाप्यत्र ।

पुरोडाश(स) पु० पुरोदाश्यते दाश-कर्म्मणि क्विप्, घञ् वा । हविषि यज्ञियद्रव्ये ।

पुरोधस् पु० पुरोऽग्रे धीयते धा-असि किच्च । पुरोहिते ।

पुरोभागिन् त्रि० पुरः पूर्व्वं भजते भज-घिनुण् । गुणत्यागेन दोषमात्रग्राहिणि । अग्रभागवर्त्ति त्रि० ।

पुरोहित पु० पुरोऽग्रे दृष्टादृष्टफलेषु कर्म्मसु धीयतेऽसौ धाक्त । राज्ञां दृष्टादृष्टफलकेषु कर्म्मसु पुरस्कृते जने ।

पुर्व्व पूर्त्तौ भ्वा०पर०सक०सेट् । पूर्व्वति अपूर्व्वीत् ।

पुर्व्व निकेतने अक०चु०उ०सेट् । पूर्व्वयति ते अपुपूर्व्वत् त ।
पुल उच्छ्रितौ वा चु० उभ०पक्षे तु०प०अक०सेट् । पोलयति
ते पुलति अपूपुलत् त अपोलीत् । [न०
पुल महत्त्वे भ्वा०प०सक०सेट् । पोलति ते अपोलीत् । [पुलाके
पुल(क) पु० पुल-क ततः स्वार्थे कन् वा । रोमाञ्चे, कङ्कुष्ठे च
पुलकिन् पु० पुलकस्तदाकारं पुष्पमस्त्यस्य इनि । धाराकदम्बे ।
पुलस्ति(स्त्य) पु० मुनिभेदे ।
पुलह पु० मुनिभेदे । [धान्ये, भक्तपुलिकायां, क्षिप्रे च ।
पुलाक पु० पुल+अक-अण् । संक्षेपे, शस्यशून्ये (आगड़ा)
पुलायित न० पुल+क्यच् क्त । अश्वगतिभेदे ।
पुलिन न० पुल-इनन् किच्च । तोयादुत्थिते तटे (चड़ा)
पुलिन्द पु० पुल-किन्दच् । चाण्डालभेदे ।
पुलोमजा स्त्री० पुलोम्नः असुरभेदस्तस्मात् जायते जन-ड ।
इन्द्राण्यां, शच्याम् । [शचीमिन्द्रः उपयेमे ।
पुलोमन् पु० इन्द्रस्य द्वेष्ये असुरभेदे यं जित्वा तत्कन्यां
पुलोमारि पु०६त० । इन्द्रे पुलोमशत्रुप्रभृतयोऽप्यत्र ।
पुष पुष्टौ अक० पोषणे सक०दि०पर०अनिट् । पुष्यति अपुषत्
पुष पुष्टौ अक० पोषणे सक०क्र्या०प०सेट् । पुष्णाति अपोषीत्
पुष पुष्टौ भ्वा०पर०अक० सेट् । पोषति अपोषीत् ।
पुष धृतौ चु०उभ०सक०सेट् । पोषयति ते अपूपुषत् त ।
पुषा स्त्री० पुष्णाति पुष-क टाप् । लाङ्गलीवृक्षे ।
पुषित त्रि० पुष-क्त । पुष्टे, प्रतिपालिते पक्षिमृगादौ ।
पुष्कर न० पुष-करन् कस्य नेत्त्वम् । गजकराग्रे, वाद्यभाण्डे,
मुखे, जले, आकाशे, खड्गफलके, पद्मे, तीर्थभेदे कुष्ठौषधौ,
पद्मकोषे, द्वीपभेदे, युद्धे च । नागभेदे, रोगभेदे, नृपभेदे,
सारसपक्षिणि च पु० । [न्याम् । पुष्करनाभीत्यप्यत्र ।
पुष्करकर्णिका स्त्री० पुष्करस्येव कर्णिकाऽस्याः । स्थलपद्मि-
पुष्करिणी स्त्री० पुष्कर+अस्त्यर्थे अल्पिकरदेशार्थे च इनि ।
स्थलपद्मिन्याम्, पद्मसमूहे, तद्युक्तलतायाञ्च । पुष्करमूले,
शतधनुःपरिमितदीर्घविस्तारे जलाशयभेदे च ।
पुष्करिन् पु० पुष्करं शुण्डाग्रमस्त्यस्य इनि । गजे ।
पुष्कल त्रि० पुष-कलच् कस्य नेत्त्वम् । 'अष्टमुष्टिर्भवेत् कुञ्चिः
कुञ्चयोऽष्टौ च पुष्कल'मित्युक्ते परिमाणभेदे । श्रेष्ठे, बहु-
उपस्थिते च त्रि० ।
पुष्टि स्त्री०पुष-क्तिन् । पोषणे, वृद्धौ, तद्धेतुत्वात् अश्वगन्धायां,
हृद्यादौ पूज्यषोडशमातृकामध्ये मातृकाभेदे च ।
पुष्टिदा स्त्री० पुष्टिं ददाति दा-क । अश्वगन्धायाम्, वृद्धौ,
पोषणदात्र्यां, स्त्रियाञ्च ।

पुष्प विकाशे दि०पर०अक०सेट् । पुष्प्यति अपुष्पीत् ।
पुष्प न० पुष्प-अच् । कुसुमे स्त्रीरजसि, विकाशे, कुवेरस्य
विमाने, नेत्ररोगभेदे च । स्वार्थे कन् । कुवेरस्य विमाने,
नेत्ररोगभेदे, रत्नमयकङ्कणे, रसाञ्जने, लोहकांस्ये, दन्त-
क्षारयोः शकल्यां, कासीसे च । [चयनपात्रे
पुष्पकरण्डक न० ६त० । (फुलेरसाजि) वंशादिनिर्म्मिते पुष्प-
पुष्पकेतु पु० पुष्पनिर्म्मितः केतुरञ्जनम् । कुसुमाञ्जने ।
पुष्पचाप पु० पुष्पमयं चापमस्य । कामदेवे पुष्पधन्वादयोऽप्यत्र
पुष्पचामर पु० पुष्पं चामर इव यस्य । मदनकवृक्षे ।
पुष्पदन्त पु० वायुकोणस्थे दिग्गजे, विद्याधरभेदे च ।
पुष्पदन्तक पु० महिम्न इत्यादिस्तवकर्त्तरि गन्धर्वभेदे ।
पुष्पपुर न० पाटलिपुत्रनगरे कुसुमपुरे (पाटना)
पुष्पफल पु० पुष्पयुक्तं फलमस्य । कपित्थे ।
पुष्पमास पु० पुष्पप्रधानो मासः शाक० । चैत्रे, वसन्तसमये ।
पुष्परस पु० ६त० । मकरन्दे कुसुमनिर्य्यासे ।
पुष्पराग पु० पुष्पस्येव रागो वर्णो यस्य । मणिभेदे (पद्मराग)
पुष्परोचन पु० पुष्पं रोचनेव यस्य । नागकेशरे । [प्यत्र
पुष्पलिह् पु०पुष्पं लेढि लिह-क्विप् । मधुकरे । क । पुष्पलिहोऽ
पुष्पवती स्त्री० पुष्पं स्त्रीरजः अस्त्यस्य मतुप् मस्य वः ।
ऋतुमत्यां स्त्रियाम् । पुष्पवन्तौ द्वि० दिवाकरनिशाक-
रयोः मिलितयोः द्विव० ।
पुष्पवाटी स्त्री०६त० । पुष्पोद्याने । स्वार्थे कन् । अत्रैव ।
'दक्षिणेन पुष्पवाटिकामालाप इव श्रूयते' इति शकुन्तला ।
पुष्पबाण पु० पुष्पाण्येव बाणा अस्य । कामे पुष्पशरादयोऽप्यत्र
पुष्पशरासन पु० पुष्पमयं शरासनं धनुर्यस्य । कामे ।
पुष्पशून्य पु० ३त० । उडुम्बरे । पुष्परहितमात्रे त्रि० ।
पुष्पसमय पु०६त० । वसन्ते ऋतौ ।
पुष्पाजीव पु० पुष्पमाजीवति आ+जीव-अण् । मालाकारे ।
पुष्पाञ्जन न०६त० । कुसुमाञ्जने (कोमकाजल) । [तथात्वम्
पुष्पासव न० ६त० रीतीपुष्पे तस्य पुष्पोद्भवत्वात् मादकत्वाच्च
पुष्पाह्वा स्त्री० पुष्पमित्याह्वा यस्याः । शतपुष्पायाम् ।
पुष्पिताग्रा स्त्री० अर्द्धसमे छन्दोभेदे ।
पुष्य पु०स्त्री० कार्य्यं पुष्यति पुष-कर्त्तरि यत् नि० । अश्विन्यादि
(२७) नक्षत्रमध्ये अष्टमे नक्षत्रे, स्त्रीत्वे टाप् ।
पुष्यरथ पु० कर्म्म० यात्रोत्सवाद्यर्थे रथे ।
पुष्यलक पु०पुष-इन् पुषिः पुष्टिस्तस्यै अलति पर्य्याप्नोति अल-
अच् । गन्धप्रधाने मृगभेदे । 'वीक्ष्य पुष्यलकोत्तम' इति ।
पुष्यस्नान न० पुष्यनक्षत्रकाले स्नानम् । शास्त्रोक्तविधानेन

पुष्यनक्षत्रयुक्तकालेऽभिषेकभेदे । [ते अपुपुस्तत् त ।

पुस्त बन्धे, अनादरे, आदरे च चु०उभ०सक०सेट् । पुस्तयति

पुस्त न०पुस्त-अच् । 'मृदा वा दारुणा वापि वस्त्रेणाप्यथ चर्म्मणा लौहरत्नैः कृतं वापि पुस्तमित्यभिधीयते' इत्युक्ते लिप्यादि शिल्पकर्म्मणि । स्वार्थे कन् । लिप्याधारे ग्रन्थे, पु०स्त्री० स्त्रीत्वे ङीष् ।

पू शोधे दि०आत्म०सक०सेट् । पूयते अपविष्ट ।

पू शोधे भ्वा०आ०सक०सेट् । पवते अपविष्ट । [अपविष्ट

पू शोधे क्र्यादि० वा० उभ० सक० सेट् पुनाति पुनीते अपावीत् ।

पूग पु० पू-गन् किच्च । (सुपारि) वृक्षे, समूहे छन्दसि, भावे कण्टकिवृक्षे च ।

पूज पूजने चु०उभ०सक०सेट् । पूजयति ते अपूपुजत् त ।

पूजा स्त्री० पूज-अ । अर्चने । ल्युट् । पूजनमप्यत्र न० ।

पूजार्ह त्रि० पूजामर्हति अण् । पूजनयोग्ये ।

पूज्य पु० पूज-यत् । श्वशुरे । पूजनीयमात्रे त्रि० ।

पूण राशीकरणे चु०उभ०सक०सेट् । पूणयति ते अपूपुणत् त

पूत न०पू-क्त । अपनीततुषे, (आगड़ारहित) बहुलीकृते धान्ये च । व्रतादिना शुद्धे त्रि० । सत्ये । शङ्खे, श्वेतकुशे, विकङ्कतवृक्षे च पु० । दूर्वायां स्त्री० टाप् ।

पूतक्रतायी स्त्री०पूतक्रतोरिन्द्रस्य पत्नी ङीप् ऐङ् च । शच्याम्

पूतक्रतु पु० क्रतुभिः पूतः, पूताः पवित्रताश्वमेधादयः क्रतवो यज्ञाः यस्य वा । इन्द्रे ।

पूतगन्ध पु० पूतोगन्धो यस्य । बर्बरे (बाबुइतुलसी)

पूतकुश न० कर्म० । श्वेतकुशे ।

पूतना स्त्री० पूतं करोति पूत+णिच्-युच् । हरीतक्यां, गन्धमांस्यां, बकासुरभगिन्यां, या विषाक्तं स्तन्यं पाययन्ती कृष्णेन हता । रोगभेदे,बालकमातृकाभेदे च 'पूतना जम्भकादयः'

पूतनारि पु० ६त० । श्रीकृष्णे ।

पूतफल पु० पूतानि फलान्यस्य । पनसे (कांटाल) ।

पूति न० पू-क्तिच् । दोहिषवृक्षे । क्तिन् । पवित्रतायाम् । पूयविशरणे दुर्गन्धे च क्तिच् । दुर्गन्धे । दुर्गन्धवति त्रि० ।

पूतिक न० पूत्या दुर्गन्धेन कायति कै-क । विष्ठायाम्, पूतिकरञ्जे पु० । शाकभेदे स्त्री०(पुइ) 'पूतिका ब्रह्मघातिके'ति स्मृतिः

पूतिकरज(ञ्ज) पु० पूतियुक्तः करजः(ञ्जः) (नाटाकरमजा) करञ्जभेदे । [दारुणि । संज्ञायां कन् । सरलवृक्षे पु० ।

पूतिकाष्ठ ६त० पूतेः पावनार्थं काष्ठम् चतुर्थ्यर्थे ६त० । देव

पूतिगन्ध पु० पूतिर्दुष्टो गन्धो यस्य । गन्धके, इङ्गुदीवृक्षे च । कर्म्म० । दुर्गन्धे पु० ।

पूतिगन्धि पु० पूतिर्दुष्टोगन्धो यस्य इत् समा० । दुर्गन्धवति ।

पूतितैला स्त्री० पूति दुर्गन्धं तैलं यस्याः । ज्योतिष्मत्याम् ।

पूतिपत्र पु० पूतीनि पत्राण्यस्य । श्योनाकभेदे । [जम्बीरभेदे

पूतिपुष्पिका स्त्री० पूतीनि पुष्पाण्यस्याः । मातुलङ्गायाम्

पूतिफला(ली) पूतीनि फलान्यस्याः वा ङीष् । सोमराज्याम् ।

पूतिमयूरिका स्त्री० पूतिर्मयूरीव ततः इवार्थे कन् । अजमोदायाम् । [युक्तवायौ पु० ।

पूतिमेद पु० पूतिर्मेदोऽस्य । अरिमेदे विट्खदिरे । [दुष्टगन्ध

पूतिवात पु० पूत्यै पवित्रतायै वातोऽस्य । बिल्ववृक्षे । कर्म० ।

पूतिवृक्ष पु० कर्म० । श्योनाकवृक्षे ।

पूप पु० पू-पक् । पिष्टके (पिठा) ।

पूपाष्टका स्त्री० अष्ट परिमाणं यस्याः कन् अष्टका अष्टमी उपचारात् तत्कर्त्तव्यं श्राद्धम् पूपद्रव्यसाधनाष्टका । कर्म० अग्रहायण्याः परतः कृष्णाष्टमीविहिते श्राद्धे ।

पूय दुर्गन्धे अक० भेदने विशरणे च सक० दिवा० आत्म०सेट् । पूयते अपूयिष्ट ।

पूय न० पूय-अच् । व्रणादिनिःसृते रक्तविकारभेदे (पूज) ।

पूयारि पु०६त० । निम्बवृक्षे पुयनाशकादयोऽप्यत्र । [अपूरिष्ट

पूर पूर्त्तौ प्रीणने च दिवा० आत्म० सक० सेट् । पूर्य्यते अपूरि-

पूर पु० पूर-क । जलसमूहे, खाद्यभेदे, व्रणशुद्धौ च ।

पूरक पु० पूर-ण्वुल् । बीजपूरे, जम्बीरभेदे (टावा लेबु) अङ्कशास्त्रप्रसिद्धे गुणके, तन्त्रादिप्रसिद्धे प्राणायामाङ्गे वायूत्कर्षण रूपे व्यापारभेदे च । पूरणकर्त्तरि त्रि० । मृतस्नातिवाहिकदेहोत्तरं प्रेतदेहनिर्वाहकेऽशौचमध्ये देये पिण्डदशकेन०

पूरण न० पूर-ल्युट् । अङ्कशास्त्रप्रसिद्धे गुणने, वृष्टौ, कुटन्नटे, वापतन्तुषु च । ल्यु । सेतौ, समुद्रे च पु० । सङ्ख्यापूरके पूरयितरि च त्रि० । यथा द्वयोः पूरणः । द्वितीयः ।

पूरणी स्त्री० पूर्य्यतेऽनया । पूरणसङ्ख्यायां यथा द्वयोः पुरणी द्वितीया । शाल्मलिवृक्षे च ।

पूरित त्रि० पूर-क्त । पूर्णे, गुणिते च ।

पूरुष पूर-उषन् । पुरुषे, नरे ।

पूर्ण त्रि० पूर-क्त नि० । पूरिते, सकले, समर्थे च ज्योतिषोक्तासु उभयपक्षयोः पञ्चमीदशमीपञ्चदशीषु च स्त्री० ।

पूर्णकोष्ठा स्त्री० पूर्णं कोष्ठं यस्याः । नागरमुस्तायाम् ।

पूर्णपात्र न० कर्म्म० । हर्षकाले पुत्रजननोत्सवजहर्षात् आकृष्य वस्त्रादेर्ग्रहणे, होमान्ते ब्रह्मदक्षिणार्थतया देये 'अष्टमुष्टिर्भवेत् कुञ्चिः कुञ्चयोऽष्टौ च पुष्कलम् । पुष्कलानि च चत्वारि पूर्णपात्रं विधीयते' इत्युक्तमानवति तण्डुलादौ ।

पूर्णमास पु० पूर्णमास्यां विहितः अण् । पूर्णिमायां कर्त्तव्ये यागभेदे 'दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेते'ति श्रुतिः । [तिथौ ।

पूर्णमासी स्त्री०पूर्णोमासश्चन्द्रमा यया गौरा०ङीष् । पूर्णिमा-

पूर्णवीज पु० पूर्णानि वीजान्यत्र । वीजपूरे । (टावानेबु)

पूर्णिमा स्त्री० पूर-क्तिन् नि० पूर्त्तिं पूरणं चन्द्रकलापूरणं मिमीते मा-क । चन्द्रस्य पञ्चदशकलापूरण्यां तिथौ ।

पूर्त्त न० पूर-क्त नि० । खातादिकर्म्मणि विश्वजनोद्देशेन जलाशयदानादौ । भावे क्त । पूरणे न० । काले, छन्ने, पूरिते च त्रि०

पूर्ब(र्व) निवासे अक० निमन्त्रणे सक०चुरा०उभ०सेट् पक्षे भ्वा० पर० । पूर्ब(र्व)यति पूर्ब(र्व)ति अपुपूर्ब(र्व)त् । अपूर्बी(र्वी)त्

पूर्ब(र्व) त्रि० पूर्ब(र्व)-अच् । प्रथमे, आदौ-दिग्देशकाले, समस्ते, ज्येष्ठे भ्रातरि च । सर्व्वनामतास्य [भगिन्यां स्त्री०ङीप् ।

पूर्ब(र्व)ज पु० पूर्बं(र्वं) जायते जन-ड । ज्येष्ठभ्रातरि । ज्येष्ठ-

पूर्ब(र्व)दिक्पति पु० ६त० । इन्द्रे ।

पूर्ब(र्व)दिश् स्त्री० कर्म्म० । प्रथमसूर्य्योदयसम्बद्धायां दिशि ।

पूर्ब(र्व)देव पु० पूर्बं(र्वं) देवः पश्चात् पापाचारणात् भ्रष्टः, अथ वा पूर्बः(र्वः) श्रेष्ठो देवः । असुरे ।

पूर्ब(र्व)देश पु० कर्म्म० । प्राच्यामवस्थिते जनपदे ।

पूर्ब(र्व)पक्ष पु०कर्म्म० । अष्टादशविवादरूपे व्यवहारे प्रतिज्ञारूपे प्रथमेऽवयवे, 'पूर्ब(र्व)पक्षोभवेद्यस्य भवेयुस्तस्य साक्षिण' इति स्मृतिः । 'विषयो विशयश्चैव पूर्ब(र्व)पक्षस्तथोत्तरम् । निर्णयश्चेति सिद्धान्तः शास्त्रेऽधिकरणं स्मृत'मिति मीमांसोक्ते न्यायावयवभेदे सिद्धान्तविरुद्धकोटिप्रतिपादके वाक्ये ।

पूर्ब(र्व)पद न०कर्म्म० । व्याकरणोक्ते उत्तरपदादव्यवहिते प्राग्वर्त्तिनि, समासस्य प्रथमावयवे च सुप्तिङन्तरूपे पदे ।

पूर्ब(र्व)पर्वत पु० कर्म्म० । उदयाचले । यत्र सूर्य्यस्य प्रथमदर्शनं तत्रस्थे पर्व्वते । स चानियतस्थितिकोपि यतः स्थानात् प्रथमं सूर्य्योदर्शनयोग्यो भवति तदेव स्थानं पर्व्वत इति व्यवह्रियते । पूर्ब(र्व)शैलादयोऽप्यत्र ।

पूर्ब(र्व)फल्गुनी स्त्री०द्विव० । अश्विन्यवधिके एकादशे नक्षत्रे ।

पूर्ब(र्व)भाद्रपद पु० स्त्री० । अश्विन्यादिनक्षत्रेषु पञ्चविंशतितमे नक्षत्रे । [विधायैव सूत्रधारो निवर्त्तते' इति सा०द०

पूर्ब(र्व)रङ्ग पु० नाट्ये आदौ नटकर्त्तव्ये सङ्गीतादौ । 'पूर्व्वरङ्गं

पूर्ब(र्व)राग पु० रनुज-घञ् नलोपः कर्म० । नायकयोर्म्मिलनात् प्राग्वर्त्तिनि 'श्रवणाद्दर्शनाद्वापि मिथःसंरूढरागयोः । दशाविशेषो योऽप्राप्तौ पूर्ब(र्व)रागः स उच्यते' इत्युक्तलक्षणे अवस्थाभेदे ।

पूर्ब(र्व)रूप न०कर्म्म० । वैद्यकोक्ते भाविरोगनिदानभूते चिह्नभेदे ।

पूर्ब(र्व)वादिन् पु० व्यवहारे पूर्बं(र्वं) प्रथमं वदति वद-णिनि । प्रथमाभियोक्तरि वादिनि (फैरादी) ।

पूर्बा(र्वा)षाढ़ा स्त्री० अश्वि यादिषु नक्षत्रेषु विंशतितमे नक्षत्रे ।

पूर्बा(र्वा)ह्ण पु० पूर्ब(र्व)मह्नः एकदेशिस० टच् समा० अह्नादेशः णत्वम् । त्रिधा विभक्तदिवसस्य प्रथमे भागे, 'पूर्व्वाह्णो वै देवाना'मिति श्रुतिः । प्रथमे अर्द्धदिने च 'अश्वत्थं वन्दयेन्नित्यं पूर्बा(र्वा)ह्णे प्रहरद्वये' इति पुराणम् । [दिवसे

पूर्बे(र्वे)द्युस् अव्य० पूर्ब(र्व)स्मिन् दिवसे पूर्ब+(र्व)+एद्युस् । प्रथम

पूल संहतौ वा चु० उभ० पक्षे भ्वा०पर०अक०सेट् । पूलयति-ते पूलति । अपूपुलत् त अपूलीत् ।

पूष वृद्धौ अक०भ्वा०पर०सेट् । पूषति अपूषीत् ।

पूष पु० पूष-क । ब्रह्मदारुवृक्षे (तुत) ण्वुल् । पूषकोपि अत्रैव ।

पूषन् पु० पूष-कनिन् । सूर्य्ये । [व्याप्रियते व्यापृत ।

पृ व्यापारे तु०आत्म०अक० अनिट् प्रायेणायम् व्याङ्पूर्व्वः ।

पृ प्रीतौ स्वा०पर०सक०अनिट् । पृणोति अपार्षीत् ।

पृ पालने जुहो० पर०सक०अनिट् वा दीर्घः । पिपर्त्ति पिपृतः- पिपूर्त्तः । अपार्षीत्-अपारीत् । पप्रतुः-पपरतुः ।

पृ पूर्त्तौ चु० उभ० सक० सेट् । पारयति-ते अपीपरत्-त ।

पृक्का स्त्री० पृच-कन् न्यङ्क्वा० कुत्वम् । (पिड़िङ्) शाकभेदे ।

पृच सम्पर्के अदा०आत्म०अक०सेट् । पृक्ते अपर्चिष्ट । क्त । पृक्णः ।

पृच सम्पर्के रु०पर०अ०सेट् । पृणक्ति अपर्चीत् । क्त । पृक्णः ।

पृच संयमने सक०सम्पर्के अक०चु०उभ०पक्षे भ्वा०पर०सेट् । पर्चयति-ते पर्चति । अपीपृचत्-त अपपर्चत्-त अपर्चीत् ।

पृच्छा स्त्री० प्रच्छ-अङ् संप्रसारणम् । प्रश्ने ज्ञातुमिच्छया- कथनाय प्रेरणे ।

पृज सम्पर्के, अदा०आ०सक०सेट् । पृक्ते अपर्जिष्ट । क्त पृ-ग्णः ।

पृड हर्षे तु०पर०अक०सेट् । पृडति । अपर्डिष्ट ।

पृण तर्पणे तु०पर०सक०सेट् । पृणति अपर्णीत् ।

पृतना स्त्री० पृ-तनन्-किच्च । सेनायाम्, सङ्ख्याविशेषान्वित- रथहस्त्यश्वादिसैन्यभेदे च (रथाः २४३ गजाः २४२ अश्वाः ७२९ पदातयः १२१५) ।

पृतनासाह् पु० पृतनां साहयते सह-णिच्-क्विप् । इन्द्रे । ढत्व प्रसङ्गे एव षत्वम् नान्यत्र । [अपपर्थत्-त ।

पृथ प्रक्षेपे चुरा० उभ० सक० सेट् । पार्थयति-ते अपीपृथत्-त

पृथक् अव्य० पृथ-कक्ि । भिन्ने, नानारूपे, विनार्थे च ।

पृथक्त्व न० पृथक् इत्यस्य भावः त्व । वैशेषिकोक्ते पृथक्त्व- वुद्धिसम्पादके गुणभेदे ।

पृथक्त्वचा स्त्री० पृथक् त्वचा यस्याः । मूर्व्वायाम् ।

पृथक्पर्णी स्त्री० पृथक् पर्णान्यस्याः ङीप् । (चाकुलिया) क्षुपभेदे । [भेदे, विशेषे ।

पृथगात्मता स्त्री० पृथक् आत्मा स्वरूपं यस्य तस्य भावः तल् ।

पृथगात्मिका स्त्री० पृथक् भिन्न आत्मा यस्याः कप् । व्यक्तौ सामान्यधर्म्मस्य यथा सर्व्वत्र समरूपतया सत्त्वेनानुगमकत्वम् नैवं व्यक्तेः स्वस्याः भिन्नभिन्नास्पदत्वात् ।

पृथग्जन पु० पृथक् भिन्नो जनो यस्मात् । नीचे, मूर्खे, पामरे च

पृथग्विध त्रि० पृथक् भिन्ना भिन्ना विधा यस्य । नानारूपे ।

पृथग्बीज पु० पृथक् बीजा यस्य । भल्लातकवृक्षे (भेला) ।

पृथा स्त्री० कुन्तिभोजकन्यायाम् कुन्त्याम् ।

पृथाज पु० पृथाया जायते जन-ड । कुन्तीपुत्रे युधिष्ठिरादौ, अर्ज्जुनवृक्षे च । पृथाङ्गजादयोऽप्यत्र ।

पृथि(थ)वी स्त्री० प्रथते विस्तारमेति प्रथ-षिवन् (षवन्)वा नि० संप्रसारणं षित्त्वात् ङीष् । धरायाम् क्षितौ ।

पृथिवीपति पु० ६त० । नृपतौ भूपतौ । पृथिवीपालादयोऽप्यत्र

पृथु पु० प्रथ-कु । सूर्य्यवंश्ये वेनराजस्य दक्षिणबाहुमन्थन जाते नृपभेदे, कृष्णजीरके च । महति, स्थूले, दक्षे च त्रि० । स्त्रियां ङीप् वा ।

पृथुक पु०न० । पृथुवत् कायति कै-क । चिपिटके, 'द्विःखिन्नमन्नं पृथुक'मिति स्मृतिः । बालके पु० । 'पृथुकार्त्तस्वरपात्र'मिति हिङ्गुपत्र्यां, बालिकायाञ्च स्त्री० ।

पृथुकोल पु० कर्म्म० राजबदरे ।

पृथुपत्त्र पु० पृथूनि पत्त्राण्यस्य । रक्तलशुने ।

पृथुपलाशिका स्त्री० पृथूनि पलाशान्यस्याः गौ० ङीष् स्वार्थे कन् । शट्याम् ।

पृथुरोमन् पु० पृथूनि रोमाणि रोमस्थानीयशल्कान्यस्य । मत्स्ये

पृथुल त्रि० पृथु+स्वार्थे लच्, पृथुः पृथुत्वमस्त्यस्य लच् वा । स्थूले । हिङ्गुपत्र्यां स्त्री० ।

पृथुशिख पु० पृथ्वी शिखा यस्य । श्योनाकभेदे ।

पृथूदर पु० पृथु-उदरं यस्य । मेषे, वृहत्कुक्षौ त्रि० ।

पृथ्वी स्त्री० पृथुत्व गुणयुक्ता स्त्री ङीप् । भूमौ, हिङ्गुपत्र्यां, स्थूलैलायाम्, पुनर्नवायां, कृष्णजीरके च । स्वार्थे कन् । पृथ्वीका । वृहदेलायाम् हिङ्गुपत्र्यां, कृष्णजीरके च ।

पृथ्वीकुरवक पु० पृथ्व्यां भूमौ कुरवक इव शुभ्रत्वात् । श्वेतमन्दारके । [गजे, चित्रके वृक्षे च ।

पृदाकु पु० पर्द-गतौ काकु संप्रसारणम् । सर्पे, वृश्चिके व्याघ्रे

पृश्नि त्रि० स्पृश-नि, प्रच्छ-नि वा पु० । सर्व्वदुर्बलाङ्गिके, स्वल्पे च । रश्मौ, देवक्यां, रश्मौ च स्त्री० । संज्ञायां कन् । कुम्भिकायां (पाना) स्त्री० वा ङीप् । [लतायाम् ।

पृश्निगर्भ पु० ६ब० । देवकीसूनौ श्रीकृष्णे । [विख्यातायां

पृश्निपर्णी स्त्री० पृश्नि स्वल्पं पर्णमस्याः ङीप् । (चाकुलिया)

पृष सेके भ्वा० आ० सक० सेट् । पर्षते अपर्षिष्ट ।

पृषत् न० पृष-अति किच्च । बिन्दौ । सेकयुक्ते त्रि० ।

पृषत पु० पृष-अतच् किच्च । शुभ्रबिन्दुमति मृगभेदे, बिन्दौ च

पृषताम्पति पु० ६त० अलुक् स० । वायौ ।

पृषताश्व पु० पृषतो मृगभेदोऽश्व इव गतिसाधनं यस्य । वायौ

पृषत्क पु० पृषत्+संज्ञायां कन् । बाणे ।

पृषदश्व पु० पृषतो बिन्दोरश्व इव वाहकत्वात् । वायौ ।

पृषदाज्य न० पृषद्युक्तं दधिबिन्दुयुक्तं दधिसेकयुक्तं वा आज्यम् शाक० । दधिमिश्रे घृते ।

पृषन्ति पु० पृष-झिच् किच्च । बिन्दौ ।

पृषोदर त्रि० पृषदुदरे यस्य पृषो० नि० । बिन्दुगर्भिते । [भेदे च

पृष्ठ न० पृष-थक् रूडभावः । तनोः पश्चाद्भागे, वेदप्रसिद्धे स्तोत्र-

पृष्ठतस् अव्य० पृष्ठ+तसिल् । पश्चाद्भागे इत्यर्थे ।

पृष्ठदृष्टि पु० पृष्ठे पश्चात् दृष्टिरस्य । भल्लूके ।

पृष्ठवंश पु० ६त० । पृष्ठस्थे दण्डाकारेऽस्थ्नि । [वृषादौ

पृष्ठवाह् पु० पृष्ठेन वहति वह-ण्वि । पृष्ठेन शकटादिवाहके

पृष्ठ्य न० पृष्ठानां स्तोत्राणां समूहः यत् । स्तोत्रसमूहे । तद्वति यागभेदे, पृष्ठेन वहति यत् । पृष्ठवाहकाश्वादौ च त्रि० ।

पृष्णि स्त्री० प्रच्छ-निङ् संप्रसारणं षत्वम् । प्रश्निशब्दार्थे, पार्ष्णौ च

पॄ पालने पूर्त्तौ च क्र्या० श्वा० पर० सक० सेट् । पृणाति अपारीत्

पॄ पूर्त्तौ चु० उभ० सक० सेट् । पारयति-ते अपीपरत् त ।

पेचक पु० पच-वुन् इत्त्व । (पेंचा) उलूके, गजपुच्छमूलोपान्ते, पर्य्यङ्के, यूके, मेघे च ।

पेचुली स्त्री० पच-उलच् इत्त्व गौ० ङीष् । (कचु) शाकभेदे ।

पेटक पु० न० पिट-ण्वुल् । पुस्तकादीनां स्थापनार्थे वेत्रादि निर्म्मिते पदार्थे, समूहे च । [कारफलयुते वृक्षे ।

पेटिका स्त्री० पेटीव कायति कै-क ष्ट० । (टेपारी) पेटका-

पेटी स्त्री० पिट-अच् गौरा० ङीष् । स्वल्पपेटके ।

पेण गतौ प्रेषे च सक० श्लेषे अक० भ्वा० पर० सेट् । पेणति अपेणीत् । चङि न ह्रस्वः । [चङि न ह्रस्वः ।

पेल कम्पे अक० गतौ सक० भ्वा० पर० सेट् । पेलति अपेलीत् ।

पेल न० पेल-अच् । पुंसलिङ्गे अङ्गभेदे (अण्डकोष) । [च

पेलव त्रि० पेल-णच् पेलं वाति वा-क । कोमले, कृशे, विरले

पेव सेवने भ्वा० आत्म० सेट् । पेवते अपेविष्ट । चङि न ह्रस्वः

पेश(स)ल त्रि० पिश(स)-अलच् । सुन्दरे, दक्षे, कोमले च ।

पेशि(शी) स्त्री० पिश-इन् वा ङीप्। अण्डे, मांसपिण्डे, खड्गकोषे, नदीभेदे, पिशाचीभेदे राक्षसीभेदे च।

पेष सेवने निश्चये च भ्वा०आ०सक०सेट। पेषते अपेषिष्ट चङि न ह्रस्वः। [शतगुप्रायाञ्च।

पेषण न० पिष-ल्युट्। चूर्णने। ल्यु। खले, (तेकाटासिज)

पेषणि स्त्री० पिष्यतेऽनया अनि वा ङीप्। पेषणशिलायाम्।

पेस गतौ भ्वा०पर०सक०सेट्। पेसति अपेसीत्। चङि न ह्रस्वः

पै शोषे भ्वा०पर०सक०अनिट्। पायति अपासीत्।

पैठर त्रि०पिठरे स्थाल्यां संस्कृतम् अण्। स्थालीपक्वे मांसादौ

पैठीनसि पु० मुनिभेदे।

पैतृक न० पितृत आगतम् ठञ्। पितृतः प्राप्ते दाये।

पैतृष्वसेय(स्रीय) पु० स्त्री० पितुः स्वसुरपत्यं ढक् छण् वा ढकि टिलोपः। पितृष्वसुरपत्ये।

पैत्र न० पितुरिदं पितृ देवता अस्य वा अण्। तर्ज्जन्यङ्गुष्ठयोर्मध्यस्थाने पितृतीर्थे, पितृदेवताके, पितृसम्बन्धिनि च त्रि०

पैल पु० मुनिभेदे।

पैशाच पु० पिशाचेन निर्वृत्तः अण्। 'सुप्तां मत्तां प्रमत्तां वा रहो यत्रोपगच्छति। स पापिष्ठो विवाहानां पैशाच'इत्युक्ते विवाहभेदे। पिशाचकृते, तत्संबन्धिनि च त्रि०।

पैष्टिक न० पिष्टानां समूहः ठक् तद्विकारो वा ठक्। पिष्टसमूहे, तद्विकारे प्यासे, मद्ये च। [मद्यभेदे।

पैष्टी स्त्री० पिष्टस्य विकारः अण् ङीप्। पिष्टकविकाररूपे

पोगण्ड त्रि० पवते पुनाति वा पू-विच् पौर्गण्ड एकदेशो यस्य। विकलाङ्गे न्यूनाधिकाङ्गे 'पौगण्डः पञ्चमादब्दा दर्वाक् च दशमाब्दत' इत्युक्तवयस्के बालके पु०। [च

पोटगल पु०पोटेन संश्लेषमात्रेण गलति गल-अच्। नले, काशे

पोटा स्त्री०पु० पुट-अच्। पुरुषलक्षणयुक्तायां स्त्रियाम्।

पोत पु०स्त्री० पू-तन्। बालके। नौकारूपे याने, समुद्रयाने, गृहस्थाने, वस्त्रे, दशवार्षिकहस्तिनि च पु० गौरा०ङीष्। पूतिकायाम् स्त्री० ततः स्वार्थे कन्। पोतिकाप्यत्र।

पोतवणिज् पु० पोते वणिक्। नौकया वाणिज्यकारे।

पोतवाह पु० पोतं नावं वहति वह-अण्। नौकावाहके (दांडि)

पोताधान पु० पोतानां शिशूनामण्डजातमत्स्यानामाधानम्। क्षुद्रमत्स्यसंघे (पोनारभाक)। [च।

पोत्र न० पू-त्र। वस्त्रे, शूकरमुखाग्रे लाङ्गलमुखाग्रे, वहित्रे

पोत्रिन् पु० पोत्रमस्त्यस्य इनि। शूकरे।

पोट्टृ पु०पुष-तृच्। (कांटा करमजा) करञ्जभेदे। पोषके त्रि०

पोष्यवर्ग पु० पोष्याणां पाल्यानां वर्गः समुदायः। 'माता पिता, गुरुः पत्नी त्वपत्यानि समाश्रिताः। अभ्यागतोऽतिथिश्चाग्निः पोष्यवर्ग उदाहृत' इत्युक्ते, 'माता पिता गुरुर्भ्राता प्रजा दीनः समाश्रिताः। अभ्यागतोऽतिथिश्चाग्निः पोष्यवर्ग उदाहृत' इत्युक्ते च अवश्यप्रतिपाल्यगणे

पौगण्ड न० पोगण्डस्य भावः अण्। 'कौमारं पञ्चमाब्दान्तं पौगण्डं दशमावधी'त्युक्ते शिशोरवस्थाभेदे। [इक्षुभेदे।

पौण्ड्र पु० देशभेदे। तद्देशवासिनि ब० व०। स्वार्थे कन्

पौण्ड्रवर्द्धन पु० देशभेदे (वेहार) तद्देशवासिनि ब०व०।

पौत्त्र पु० स्त्री०पुत्रस्यापत्यं शिवाद्यण्। पुत्रस्य पुत्रे नप्तरि, 'पौत्रेणानन्त्यमश्नुते' इति स्मृतिः। स्त्रियां ङीप्।

पौनःपुनिक त्रि० पुनःपुनः भवः ठक् टिलोपः। मुहुर्भवे।

पौनःपुन्य न० पुनः पुनरित्यस्य भावः ष्यञ्। शश्वद्भावे

पौनर्भव पु० पुनर्भुवि द्विरूढायां भवः अण्। द्वादशपुत्रमध्ये पुत्रभेदे। पुनर्भुवः अयम् अण्। पुनर्भूसम्बन्धिनि त्रि०। 'पौनर्भवेन भर्त्रा से'ति स्मृतिः। [पुरभवमात्रे त्रि०।

पौर न० पुरे नगरे भवः अण्। रौहिषतृणे (रामकर्पूर)

पौरव पु० पुरोर्गोत्रापत्यमण्। पुरुनामचन्द्रवंश्यनृपस्यापत्ये

पौरस्त्य त्रि० पुरोभवः त्यक्। पूर्व्वदिग्भवे, अग्रभवे च।

पौराणिक त्रि० पुराणं वेत्त्यधीते वा ठञ्। पुराणज्ञे।

पौरुष न० पुरुषस्य भावः कर्म्म वा अण्। पुरुषत्वे, विक्रमे, उद्यमे च। पुरुषस्येदम् अण्। ऊर्द्ध्वविस्तृतवाहुपाणिकमनुष्यपरिमाणे। 'जवेऽपि मानेऽपि च पौरुषाधिक'मितिनैषधम्।

पौरोगव पु० पुरोऽग्रे पाच्यवस्तुषु गौर्नेत्रं यस्य पुरोगुः ततः स्वार्थे प्रज्ञाद्यण्। पाकशालाध्यक्षे।

पौर्णमास पु० पौर्णमास्यां विहितम् अण्। यागभेदे। तत्र कर्त्तव्यायामिष्टौ स्त्री०। 'पौर्णमास्यां पौर्णमास्या यजेते'ति श्रुतिः। [पूर्णिमायाम्।

पौर्णमासी स्त्री०पूर्णो मासोऽस्त्यस्याः प्रज्ञादित्वात् अण् ङीप्।

पौलस्त्य पु०स्त्री० पुलस्त्यस्यापत्यम् यञ्। कुवेरे, रावणादौ च शूर्पणखायां स्त्री० ङीप् यलोपः। [यमादौ।

पौलि पु० पुल-महत्त्वे ण्यन्त०ण तत इञ्। ईषत्पक्वे कलाय

पौलोमी स्त्री० पुलोम्नोऽपत्यम् स्त्री अण्। शच्याम्।

पौष पु० पौषी पुष्यनक्षत्रयुक्ता पौर्णमासी अस्मिन् मासे अण्। पुष्यनक्षत्रयुक्तपौर्णमासीघटिते चान्द्रे मासभेदे।

पौषी स्त्री० पुष्यनक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी अण् यलोपः। पुष्यनक्षत्रयुक्तायां पौर्णमास्याम्। [रीतिपुष्पकज्जले।

पौष्पक न०पुष्पेण निर्वृत्तम् अण् ततः स्वार्थे कन्। कुसुमाञ्जने

प्याय वृद्धौ भ्वा०आ०अक०सेट्। प्यायते, अप्यायि-अप्यायिष्ट।

प्युष उत्सर्गे चु० उभ०सक०सेट्। प्योषयति ते। अपुप्युषत् त।

प्युष विभागे दि०पर०सक०सेट्। प्युष्यति अप्युषत् अप्योषीत्।

प्यै वृद्धौ भ्वा० आ०अक० अनिट्। प्यायते अप्यास्त।

प्र अव्य०प्रथ-ड। आरम्भे, गतौ, उत्कर्षे, प्राथम्ये, सर्वतोभावे, उत्पत्तौ, ख्यातौ, व्यवहारे च।

प्रकट त्रि० प्र+कट-अच्। स्पष्टे। [नरकभेदे च।

प्रकटित त्रि० प्र+कट-क्त। प्रकाशिते। [स्थिरे' इति माघः

प्रकम्पन पु० प्र+कपि-णिच्-युच्। 'वायौ प्रकम्पनेनानु चक्र-

प्रकर पु० प्र+कृ-भावे अप्। समूहे अधिकारे च। कर्म्मणि अप्। प्रकीर्णे पुष्पादौ त्रि०।

प्रकरण न० प्र+कृ-ल्युट्। प्रस्तावे, अभिनेयनायकादिके दृश्य काव्यभेदे, ग्रन्थसन्धौ, एकार्थप्रतिपादकग्रन्थांशे च।

प्रकर्ष पु० प्र+कृष-घञ्। उत्कर्षे।

प्रकाण्ड पु०प्रकृष्टः काण्डः प्रा०। वृक्षस्य मूलादारभ्य शाखान्ते भागे। प्रशस्ते न०। [अत्यर्थेऽनुमतौ च अव्य०

प्रकाम त्रि०प्रगतः कामम् प्रा०स०। यथेष्टे। प्र+कम-णल्।

प्रकार पु० प्र+कृ-घञ्। भेदे, सादृश्ये च।

प्रकाश पु० प्र+काश-कर्तरि अच् घञ् वा। आतपे, विकाशे च। कर्त्तरि अच्। विकाशयुक्ते त्रि०।

प्रकाशात्मन् पु० प्रकाशः आतपः अवभासो वा आत्मा स्वरूपं यस्य। सूर्य्ये, परमेश्वरे च। व्यक्तस्वरूपे त्रि०।

प्रकीर्ण न० प्र+कॄ-भावे क्त। चामरे,भिन्नजातीयानां मिश्रणे च पूतिकरञ्जे पु० कर्म्मणि क्त। विक्षिप्ते, विस्तृते भिन्नजातीयैः मिश्रिते च त्रि०। स्वार्थे कन्। अत्र चामरे न० अश्वे पु०। [भेदे। व्याप्ते त्रि०।

प्रकीर्य्य पु० प्रकीर्य्यतेऽसौ प्र+कॄ-क्यप्। (नाटाकरमजा) करञ्ज

प्रकृत त्रि० प्र+कृ-क्त। अधिकृते, आरब्धे, प्रकरणप्राप्ते च।

प्रकृति स्त्री० प्रकरोति प्र+कृ-क्तिच्। सांख्यमतसिद्धे जगदारम्भके सत्वरजस्तमोरूपगुणत्रयात्मके प्रधाने, उपादानकारणे, 'प्रकृतिश्च दृष्टान्तानुपरोधादि'ति शारीरकसूत्रम्। 'स्वभावे प्रकृतिस्त्वां नियोक्ष्यतो'ति गीता। लिङ्गे, स्वामिनि, अमात्ये, सुहृदि, कोषे, राष्ट्रे, स्वाम्यादौ राज्याङ्गे, पौरश्रेणौ, 'नृपतिः प्रकृतीरवेक्षितु'मिति रघुः दुर्गे, वले, शिल्पिनि, शक्तौ, योषिति, परमात्मनि,पञ्चभूतेषु करणे, गुह्ये, जन्तौ, एकविंशत्यक्षरपादके छन्दोभेदे मातरि, व्याकरणोक्ते प्रत्ययोत्पत्तिनिमित्ते शब्दभेदे च।

प्रकृष्ट त्रि० प्र+कृष-क्त। उत्कर्षयुक्ते।

प्रकोष्ठ पु० प्रगतः कोष्ठं प्रा० स०। कूर्परस्याधोभागस्थे मणिवन्धपर्य्यन्ते हस्तावयवे, गृहद्वारपिण्डे च।

प्रक्रम पु० प्र+क्रम-घञ् न वृद्धिः। क्रमे, अवसरे, उपक्रमे च

प्रक्रिया स्त्री० प्र+कृ-श। अधिकारे, प्रकरणार्थे, राज्ञां छत्रचामरधूननादिव्यापारे च।

प्रक्व(क्वा)ण पु० प्र+क्वण-अप् घञ् वा। वीणायाः शब्दे।

प्रक्ष्वेडन पु० प्र+क्ष्विड-ल्यु। नाराचास्त्रे।

प्रखर त्रि० प्रकृष्टः खरः प्रा०स०। अत्यन्तोष्णे। हयसज्जायां, कुक्कुटे, अश्वतरे च पु०।

प्रख्या त्रि० प्र+ख्या अ। सादृश्ये। ब०। उत्तरपदस्थः। तुल्यार्थे यथा पितृप्रख्यः एवं निभादयोऽप्यत्र।

प्रगण्ड पु० गडि वदनैकदेशे अच् प्रकृष्टो गण्डः अवयवः। कूर्परोपरिकक्षपर्य्यन्तभागे। वहिःप्राकारे दुर्गप्राकारभित्तौ. सैन्यानां निवेशनस्थाने च स्त्री० गौरा० ङीष्।

प्रगल्भ त्रि० प्र+गल्भ-अच्। प्रत्युत्पन्नमतौ, प्रतिभान्विते च नायिकाभेदे स्त्री०।

प्रगाढ़ त्रि० प्रकर्षेण गाढ़म् गाह-क्त। अत्यन्तभृशे, दृढे च।

प्रगुण त्रि०प्रकृतो गुणः येन प्रकृष्टो गुणो यस्य वा। ऋजुतावति, दक्षे च। प्रकृष्टगुणोऽप्यत्र। [योग्ये पदे।

प्रगृह्य न० प्र+ग्रह-क्यप्। व्याकरणोक्ते स्वरसन्धिराहित्य

प्रगे अव्य० प्रगीयतेऽत्र प्र+गै-के। अतिप्रातःकाले।

प्रघण(न) न० प्र+हन अप् नि० कुत्वणत्वे। वहिर्द्वारप्रकोष्ठके अलिन्दे। मतान्तरे अणत्वम्।

प्रग्र(ग्रा)ह पु० प्रगृह्यते प्र+ग्रह+अप् घञ् वा। ग्रहणे अश्वादीनां रज्जौ, किरणे, तुलासूत्रे, वन्द्याम्, नियमने भुजे, कर्णिकारवृक्षे च।

प्रचक्र न० प्रगतश्चक्रं प्रा०स०। स्वचक्रात् परचक्रंप्रति चलिते,

प्रचण्ड त्रि०प्रकर्षेण चण्डः प्रा। दुर्द्धर्षे, दुर्वहे, दुरन्ते, प्रतापान्विते च। श्वेतकरवीरे पु०। दुर्गाया नायिकाभेदे स्त्री०

प्रचण्डमूर्त्ति पु० प्रचण्डा मूर्तिरस्य। वरुणवृक्षे। भयानकदेहे त्रि०। [संयोगे च।

प्रचय पु० प्र+चि-अच्। समूहे, उपचये, तज्जनके शिथिल-

प्रच(चा)र पु० प्रचरत्यत्र प्र+चर-अप् घञ् वा। पथि। भावे घञ्। प्रसारे गतौ च। [निद्रादिना घूर्णिते।

प्रचलायित त्रि० प्रचलवदाचरितः प्रचल+क्यच्-क्त।

प्रचुर त्रि० प्र+चुर-क। बहुले।

प्रचेतसी स्त्री० प्रकर्षेण चेतयति मूर्च्छितं चित-णिच्-असिच् ङीप्। कट्फले तच्चूर्णस्य हि मूर्च्छानाशकता वैद्यकसिद्धा।

प्रचेतस् पु० प्र+चित-असि च। वरुणे,मुनिभेदे, प्रकृष्टहृदयेत्रि०

प्रचोदनी स्त्री० प्रचोद्यते अपसार्य्यते रोगोऽनया चुद-णिच्-ल्युट् ङीप् । कण्टकारिकायाम् ।

प्रच्छ जिज्ञासायां तु०पर०द्विक०अनिट् । पृच्छति अप्राक्षीत्

प्रच्छदपट पु० प्रच्छाद्यतेऽनेन प्र+छद-णिच् घ ह्रस्वः कर्म्म० । (पाछुडि) प्रावरणवस्त्रे ।

प्रच्छन्न न०प्र+छद-क्त । गुप्तद्वारे अन्तर्द्वारे । आच्छन्ने त्रि०

प्रच्छर्दिका स्त्री० प्रच्छर्दयति छर्द णिच्-ण्वुल् । वमिरोगे ।

प्रच्छादन न० प्रच्छाद्यतेऽनेन छद-णिच्-ल्युट् । उत्तरीयवस्त्रे

प्रजन पु० प्रजायतेऽनेन प्र+जन-अप् । स्त्रीगव्यादिषु पुंगवस्य संयोजने (पालदेओया) ।

प्रजा स्त्री० प्र-जन-ड । सन्ततौ, जने च ।

प्रजाता स्त्री० प्रजातं प्रजननं गर्भमोचनमस्त्यस्याः अर्श आद्यच् । प्रसूतायां स्त्रियाम् । प्र+जन-क्त । जाते त्रि०

प्रजापति पु०६त० । चतुर्मुखे ब्रह्मणि, प्रजासर्ज्जके दक्षादौ, नरपाले, जामातरि, सूर्य्ये, वह्नौ, त्वष्टरि च ।

प्रजावती स्त्री० प्रजा विद्यतेऽस्याः मतुप् मस्य वः । भ्रातृ-जायायाम्, 'सर्वेषामेकजातानामेकश्चेत् पुत्रवान् भवेत्' सर्व्वांस्तांस्तेन पुत्रेण पुत्रिणः' इत्युक्ते भ्रातृष्पुत्रस्याप्यात्मनः पुत्रत्वात् भ्रातृजायाया आत्मपुत्रवत्त्वम् । सन्तानवत्यां स्त्रियाञ्च । [पण्डिते त्रि० ।

प्रज्ञा स्त्री०प्र-ज्ञा अ । बुद्धौ,सरस्वत्याञ्च । [अर्श आद्यच् ।

प्रज्ञान न० प्र-ज्ञा भावे ल्युट् । बुद्धौ । करणे ल्युट् । चिह्ने,

प्रज्ञु त्रि० प्रगते विरले जानुनी यस्य जानुनो ज्ञुः । विरल-जानुके जने । [निर्वाणे च ।

प्रडीन न० प्र+डी-क्त तस्य नः । पक्षिणां गतिभेदे । [विश्वासे,

प्रणय पु० प्र+नी अच् । प्रीतौ, तया प्रार्थने, प्रसवे, स्नेहे,

प्रणयिन् पु० प्रणयः प्रेम अस्त्यस्य इनि । भर्त्तरि, नायके च । भार्य्यायां स्त्री० ङीप् । [पार्श्वे शब्दभेदे ।

प्रणव पु० प्रकर्षेण नूयतेऽनेन प्र-नू-अप् । ओङ्कारे वेदादौ

प्रणाद पु० प्र+नद-घञ् ।अनुरागजे शीत्कारादौ शब्दे उच्चशब्दे, कर्णरोगभेदे च ।

प्रणाम पु० प्र+नम-घञ् । प्रणतौ स्वापकर्षबोधकव्यापारे करशिरःसंयोगादौ, 'पद्भ्यां कराभ्यां जानुभ्यामुरसा शिरसा दृशा । वचसा मनसा चैव प्रणामोऽष्टाङ्ग उच्यते, इत्युक्ते अष्टाङ्गव्यापारभेदे च । [साधौ, प्रिये च ।

प्रणाय्य त्रि० । प्र+नी ण्यत् । असम्मते द्वेष्ये, प्रीतिशून्ये,

प्रणाली स्त्री० प्र+नल-घञ् गौरा० ङीष् । जलवहनमार्गे परम्परायाञ्च ।

प्रणिधान न० प्रणिधीयते प्र+नि+धा-ल्युट् । प्रयत्ने, अभिनिवेशे, योगशास्त्रोक्ते चिन्तनविशेषरूपे समाधिभेदे च ।

प्रणिधि पु० प्रणिधीयते प्र+नि+धा-कि । चरे, अनुचरे, याचने, अवधाने च । [ने'ति गीता

प्रणिपात पु०प्र+नि+पत-घञ् । प्रणामे । 'तद्विद्धि प्रणिपाते-

प्रणिहित त्रि० प्र+नि+धा-क्त । प्राप्ते, स्थापिते, समाहिते च

प्रणीत त्रि०प्र+नी-क्त । पाकेन रूपरसान्यथाभावापन्ने पदार्थे, क्षिप्ते, निवेशिते विहिते च । यज्ञे संस्कृताग्नौ पु० । यज्ञपात्रभेदे स्त्री० ।

प्रणेय त्रि० प्र+नी-यत् । वश्ये अधीने ।

प्रतति स्त्री० प्र+तन क्तिन् । विस्तारे, वल्ल्याञ्च । वल्ल्यां वा ङीप्

प्रतन पु० प्र+ट्युल् तुट् च । पुरातने पदार्थे ।

प्रतल न० प्रकृष्टं तलम् । पातालभेदे । प्रकृष्टं तलमस्य । विस्तृताङ्गुलिके पाणौ पु० । [वल्ल्यां लतायाम् ।

प्रतानिनी स्त्री० प्रतानः विस्तारोऽस्त्यस्याः इनि । विस्तार-

प्रताप पु० प्र+तप-घञ् । कोषदण्डजाते तेजसि, तापे, अर्कवृक्षे च । [के त्रि० ।

प्रतापन पु० प्रतापयति तप-णिच्-ल्यु । नरकविशेषे । ताप-

प्रतापस पु० तपसि साधु अण् प्रकृष्टस्तापसः । शुक्लार्कवृक्षे ।

प्रतारण न० प्र+तॄ-णिच-ल्युट् । वञ्चने । युच् । प्रतारणात्र स्त्री०

प्रति अव्य० प्रथ डति । व्याप्तौ, लक्षणे, कञ्चित् प्रकारमापन्नस्य कथने, भागे, प्रतिदाने, प्रतिनिधीकरणे, स्तोके, चेपे, निश्चये, व्यावृत्तौ, आभिमुख्ये, स्वभावे च । [कृत्रिमभूषायाञ्च

प्रतिकर्म्मन् न० प्रति+कृ-मनिन् । विद्यमानस्य गुणान्तराधाने,

प्रति(ती)कार पु० प्रति+कृ-घञ् वा दीर्घः । वैरनिर्यातने कृतस्यापकारस्य तुल्यरूपापकारकरणेन शोधने, रोगादेश्चिकित्सायाञ्च । [रूपे

प्रति(ती) काश प्रतिरूपं काशते काश-घञ् वा दीर्घः । तुल्य-

प्रतिकूल त्रि० प्रतिरूपं कूलं पक्षोऽस्य । अननुकूले विरुद्ध-पक्षावलम्बिनि । [निधौ च

प्रतिकृति स्त्री० प्रति+कृ-क्तिन् । प्रतिमायां, सादृश्ये, प्रति-

प्रतिक्षण अव्य० क्षणं क्षणं व्याप्य व्याप्तौ अव्ययी० । अभीक्ष्णे

प्रतिक्षिप्त त्रि० प्रति+क्षिप-क्त । प्रेषिते अधिक्षिप्ते बाधिते तिरस्कृते च । [ग्रहणे, सैन्यपृष्ठे, पतद्ग्रहे च ।

प्रतिग्रह पु० प्रति+ग्रह-अप् । स्वीकारे, अदृष्टार्थदत्तद्रव्यस्य

प्रतिघ पु० प्रति+हन-ड न्यङ्क्वा० कुत्वम् । प्रतिघाते, कोपे च ।

प्रतिघातन न० प्रति-हन स्वार्थे णिच् ल्युट् । मारणे ।

प्रतिच्छन्दस् न० छन्दोभिप्रायः प्रतिगतश्छन्दः । अभिप्राय-

तुरूपे, प्रतिरूपे, अनुरोधे च । [रूपतायां सादृश्ये च ।

प्रतिच्छाया स्त्री॰ प्रतिरूपा छाया प्रा॰ । प्रतिमायां, प्रति-

प्रतिजागर पु॰ जागरस्य प्रतिनिधिः । प्रत्यवेक्षणाय गृहमवे-
क्षस्वेति नियोगे । [कारे मांसपिण्डे । (आलजिव) ।

प्रतिजिह्वा स्त्री॰ प्रतिरूपा जिह्वा । तालूमूलस्थे जिह्वा-

प्रतिज्ञा स्त्री॰ प्रति+ज्ञा-अ । कर्त्तव्यतयोपदेशे, साध्यवत्त्वेन पक्षनिर्द्देशे, यथा पर्व्वतोवह्निमान् इत्यादिवाक्यम् अनेन वह्निमत्त्वेन पर्व्वतस्य निर्द्देशः । व्यवहारे पक्षाभिधायके 'इदमनेन मम गृहीतं न ददाती'ति वाक्ये च । ल्युट् प्रतिज्ञानमप्यत्र न॰ ।

प्रतिज्ञात त्रि॰ प्रति+ज्ञा-क्त । प्रागुक्तप्रतिज्ञाविषये 'ततोऽर्थी लेखयेत् सद्यः प्रतिज्ञातार्थसाधन'मिति स्मृतिः ।

प्रतिदान न॰ प्रतिरूपं तुल्यरूपं दानम् प्रा॰स॰ । विनिमये तुल्यरूपदाने, न्यस्तस्य द्रव्यस्य प्रत्यर्पणे च । [निशम्ये'तिभट्टिः

प्रतिध्वनि पु॰ प्रतिरूपोध्वनिः । प्रतिशब्दे 'प्रतिध्वनीनात्मकृता

प्रतिध्वान पु॰ प्रति+ध्वन-घञ् । प्रतिशब्दे ।

प्रतिनप्तृ पु॰ प्रतिनिहितो नप्त्रा पौत्रः प्रा॰ । प्रपौत्रे ।

प्रतिनिधि पु॰ प्रति+निधीयते तुल्यरूपतया स्थाप्यते प्रति+नि+धा-कि । प्रतिरूपे, प्रतिमायां च ।

प्रतिपक्ष पु॰ प्रतिकूलः पक्षो यस्य । शत्रौ, व्यवहारे विरुद्धपक्षे प्रतिवादिनि च । प्रा॰स॰ । सादृश्ये ।

प्रतिपत्ति स्त्री॰ प्रति+पद-क्तिन् । प्रवृत्तौ, प्रागल्भ्ये, गौरवे प्राप्तौ पदप्राप्तौ, कर्त्तव्यताज्ञाने च 'विषादलुप्तप्रतिपत्ति विस्मितमि'ति रघुः । [(कोटरुच्छे)

प्रतिपत्त्रफला स्त्री॰ प्रतिपत्त्रं फलं यस्याः । क्षुद्रकारवेल्ले ।

प्रतिपद् स्त्री॰ प्रतिपद्यते उपक्रम्यते पक्षोऽनया प्रति+पद-क्विप् । पक्षारम्भके तिथौ ।

प्रतिपन्न त्रि॰ प्रति+पद-क्त । अवगते, स्वीकृते, 'प्रतिपन्नं हि विचेतनैरपी'ति कुमारः । विक्रान्ते च । [च

प्रतिपादन न॰ प्रति+पद-णिच्-ल्युट् । दाने, बोधने, प्रतिपत्तौ

प्रतिप्रसव पु॰ प्रति+प्र+सू-अप् । निषिद्धस्य पुनःप्राप्तिसम्भावनायाम् । [रोधके त्रि॰ ।

प्रतिबन्ध पु॰ प्रति+बन्ध-घञ् । कार्य्यप्रतिघाते । ण्वुल् । प्रति-

प्रतिबन्धि(बन्दि) पु॰ प्रति+बन्ध-(बन्द) वा इन् । अनिष्टान्तरप्रसञ्जके वाक्ये ।

प्रतिबल पु॰ प्रतिकूलं बलं यस्य । 'शत्रौ प्रतिबलजधे'रिति वेणी॰ । प्रतिरूपं बलं यस्य । तुल्यबले त्रि॰ 'यो मे प्रतिबलो लोके' इति चण्डी ।

प्रतिभय त्रि॰ प्रतिगतं भयमस्मात् । भयहेतौ भयङ्करे ।

प्रतिभा स्त्री॰ प्रति+भा-अ । बुद्धौ, प्रत्युत्पन्नबुद्धौ च ।

प्रतिभू पु॰ प्रतिनिधि र्भवति भू-क्विप् । लग्नके (जामिन) ।

प्रतिमा स्त्री॰ प्रति+मा-अ । गजदन्तस्य बन्धे, सदृशीकरणे, सदृशमृत्तिकाशिलादिमूर्त्तौ । 'प्रतिमायां शिलाबुद्धि'रिति पुराणम् । ब॰ । उत्तरपदस्थः । सदृशे त्रि॰ । यथा देवप्रतिमः

प्रतिमान न॰ प्रतिमीयतेऽनेन प्रति-मि-मा-वा ल्युट् । प्रतिबिम्बे, प्रतिमायां, गजकुम्भस्याधोभागेतद्दन्तयोर्मध्यस्थाने च

प्रतिमुक्त त्रि॰ प्रति+मुच-क्त । परिहिते, परित्यक्ते च ।

प्रतियत्न पु॰ प्रति+यत-नङ् । वाञ्छायाम्, उपग्रहे, निग्रहादौ, वन्द्यां सतो गुणान्तराधानरूपे संस्कारे, ग्रहणे, प्रतिग्रहे च । प्रतिरूपो यत्नो यस्य ब॰ । प्रतियत्नयुक्ते त्रि॰

प्रतियातना स्त्री॰ प्रति+यात्यतेऽनया चु॰ यत-युच् । प्रतिमायाम् प्रा॰स॰ । तुल्यरूपयातनायाम् ।

प्रतियोगिन् त्रि॰ प्रतिरूपं युज्यते प्रति+युज-घिनुण् । प्रतिकूलसम्बन्धवति । यथा अभावस्य प्रतिकूलसम्बन्धवत्त्वात् घटादिस्तस्य प्रतियोगी । विरुद्धपक्षे च ।

प्रतिरूप न॰ प्रतिगतं रूपम् । प्रतिच्छायायां, प्रतिबिम्बे च प्रतिगतं रूपमस्य ब॰ । सदृशे त्रि॰ । स्वार्थे कन् । अत्रैव ।

प्रतिरोध पु॰ प्रति+रुध-भावे घञ् । बाधे, प्रतिबन्धे, निरोधे, तिरस्कारे, चौर्य्ये च । कर्त्तरि अच् । चौरे । ण्वुल् णिन्यन्तावप्यत्र

प्रतिलोम त्रि॰ प्रतिगतं लोम आनुकूल्यमस्मात् प्रति+लोमन् अच् समा॰ । वामे विपरीते ।

प्रतिलोमज पु॰ प्रतिलोमात् जातः जन-ड । उत्तमवर्णस्त्रियाम् अधमवर्णात् जाते सङ्कीर्णवर्णे । [वाक्ये च ।

प्रतिवचन न॰ प्रतिरूपं वचनम् । प्रतिवाक्ये, उत्तरे, विरुद्ध-

प्रतिवात त्रि॰ प्रतिगतो वातो यतः । यस्मात् प्रदेशात् वायुः प्रत्यागच्छति तस्मिन् देशे 'प्रतिवातेऽनुवाते चे'ति मनुः ।

प्रतिवादिन् पु॰ त्रि॰ प्रतिकूलं वदति वद-णिनि । प्रतिपक्षे व्यवहारे प्रत्यर्थिनि अभियोज्ये (आसामी) 'कारणे प्रतिवादिनो'ति स्मृतिः ।

प्रतिवासि(वेशि)**न्** त्रि॰ प्रत्यासन्नं वसति (विशति) प्रति+वस-(विश) वा णिनि । (पड़शि) गृहासन्नवासिनि । स्त्रियां ङीप् । 'दृष्टिं हि प्रतिवासि(वेशि)नी'ति सा द॰ २प॰ ।

प्रतिविधान न॰ प्रति+वि+धा ल्युट । प्रतीकारे ।

प्रतिबिम्ब न॰ प्रतिरूपं बिम्बम् । बिम्बसादृश्ये प्रतिच्छायायाम्

प्रतिविषा स्त्री॰ प्रतिषिद्धं विषं यया । अतिविषायाम् (आतइच्)

प्रतिशासन न॰ प्रति+शास-ल्युट् । भृत्यादेर्निकृष्टस्य नियोगे

प्रतिश्याय पु०प्रति+श्यै-ण । पीनसरोगे । [गृहे,आश्रये च
प्रतिश्रय पु० प्रतिश्रीयते प्रति+श्रि-अच् । यज्ञगृहे, सभायां,
प्रतिश्रव पु० प्रति+श्रु-अप् । स्वीकारे ।
प्रतिश्रुत् स्त्री० प्रतिरूपं श्रूयते श्रु-क्विप् । प्रतिशब्दे प्रतिध्वनौ
प्रतिषेध पु० प्रति+सिध-घञ् । निषेधे 'मा कुरु' इत्यादिना निवारणे । ल्युट् । तत्रैव न० ।
प्रतिष्टम्भ पु० प्रति+स्तम्भ-घञ् षत्वम् । प्रतिबन्धे ।
प्रतिष्ठा स्त्री० प्रति+स्था-अच् । क्षितौ, व्रतयागादेः समाप्तौ, चतुरक्षरपादके छन्दोभेदे, कूपादेः संस्कारे, व्रतानां समाप्तौ कर्त्तव्ये कर्मभेदे, आश्रये च 'ब्रह्म पुच्छं प्रतिष्ठे'ति श्रुतिः ।
प्रतिसर पु० प्रति-सृ-अच् । सैन्यपश्चाद्भागे, हस्तसूत्रे च ।
प्रतिसर्ग पु० प्रतिरूपः प्रतिकूलो वा सर्गः । ब्रह्मणः सृष्टितुल्यायां मरीच्यादिसृष्टौ प्रलये च । [निकायाम् (परादा)
प्रतिसीरा स्त्री० प्रतिसिनोति सीयते वा रक् दीर्घश्च । जव-
प्रतिसूर्य्यक पु० प्रतिरूपः सूर्य्यः स्वार्थे कन् । उपसूर्य्यकमण्डले (सूर्य्यसभा) । तत्समवर्णे कृकलासे च ।
प्रतिसृष्ट त्रि० प्रति+सृज-क्त । प्रत्याख्याते, प्रेषिते च ।
प्रतिसोमा स्त्री० प्रतिनिहिता सोमा सोमवल्ली । महिषवल्ल्याम्
प्रतिहत त्रि० प्रति+हन-क्त । द्विष्टे, रुद्धे निरस्ते, प्रतिस्खलिते च
प्रति(ती)हार पु० प्रति+हृ-घञ् वा दीर्घः । द्वारे अण् । द्वारपे, मायाकारे च त्रि० स्त्रियां ङीप् । ण्वुल् । द्वारपाले त्रि० । णिनि । प्रतीहारीत्यप्यत्र, मायाकारे च । [त्रि०
प्रतीक पु० प्रति+कन नि० दीर्घः । अवयवे । प्रतिरूपे, विलोमे च
प्रतीक्षा स्त्री० प्रति-ईक्ष अ । अपेक्षायाम् ।
प्रतीक्ष्य त्रि० प्रति+ईक्ष-ण्यत् । पूज्ये 'प्रतीक्ष्यं तत्प्रतीक्ष्यायै पितृष्वस्रे' इति माघः । [प्रतीक्ष्योऽप्यत्र
प्रतीचीन त्रि० प्रतीच्यां भवः ख । पश्चिमदिग्भवे । यत् ।
प्रतीत त्रि० प्रति-इण-क्त । ख्याते, ज्ञाते, हृष्टे, सादरे च ।
प्रतीति स्त्री० प्रति-इण-क्तिन् । ज्ञाने, ख्यातौ, आदरे, हर्षे च
प्रतीप त्रि० प्रति+अप्-कर्म० अच नि० । प्रतिकूले । चन्द्रवंश्ये नृपभेदे पु० । [णिनि । भार्य्यायाम् ।
प्रतीपदर्शिनी स्त्री० प्रतीपं प्रतिकूलं दर्शयति दृश-णिच्
प्रतीर न० प्रतीर्य्यते प्र+तीर-क । तटे, तीरे ।
प्रतीवाप पु० प्रति+वप-घञ् दीर्घः । गलितस्वर्णादेरवचूर्णने
प्रतोद पु० प्रतुद्यतेऽनेन तुद-घञ् । अश्वादिताड़नदण्डे (चाबुक)
प्रतोली स्त्री० प्र+तुल-अच् गौ०ङीष् । रथ्यायाम्, पुराभ्यन्तरवर्त्मनि, हट्टादौ निर्मिते पथि च ।
प्रत्न त्रि० प्र+त्न । पुरातने ।

प्रत्यक्पर्णी स्त्री० प्रत्यञ्चि पर्णान्यस्याः ङीप् । अपामार्गे प्रत्यक्पुष्पीत्यप्यत्र । [वृक्षे, मूषिकपर्ण्याञ्च ।
प्रत्यक्श्रेणी स्त्री० प्रतीची श्रेणीव अस्याः न कप् । दन्ती-
प्रत्यक्ष अव्य० प्रतिरूपमक्ष्णः अव्ययी० अच् । इन्द्रियजन्ये ज्ञानभेदे । अर्श आद्यच् । तद्विषये त्रि० ।
प्रत्यग्र त्रि० प्रतिगतमग्रमग्रत्वम् प्रा० । नूतने, शोधिते च ।
प्रत्यङ्गिरा स्त्री० देवीभेदे ।
प्रत्यच् त्रि० प्रति+अन्च-क्विन् । पश्चिमकाले, पश्चिमदेशे च पश्चिमायां दिशि स्त्री० ङीप् । प्रतीची ।
प्रत्यनीक पु० प्रतिकूलमनीकं यस्य । रिपौ, विघ्ने च ।
प्रत्यन्त पु०प्रतिगतोऽन्तम् प्रा० । म्लेच्छदेशे । सन्निकृष्टदेशे त्रि०
प्रत्यन्तपर्व्वत पु० प्रत्यन्तः सन्निकृष्टः पर्व्वतः । वृहत्पर्व्वतसमीपस्थे पर्व्वते ।
प्रत्यभियोग पु० प्रतिरूपोऽभियोगः । अभियुक्तेन प्रतिवादिना स्वाभियोगिनं प्रति अभियोगान्तरकरणे ।
प्रत्यभिवाद पु० प्रति+अभि+वद णिच्-घञ् । अभिवादस्य प्रतिरूपे आशीर्व्वचनादौ । ल्युट् । प्रत्यभिवादनमत्र न० ।
प्रत्यय पु० प्रति+इण्-अच् । शपथे, ज्ञाने, विश्वासे, अधीने, शब्दे, छिद्रे, आधारे, निश्चये, स्वादुनि, कारणे, 'अपेक्षते प्रत्ययमुत्तमसि'ति कुमारः । व्याकरणोक्ते प्रकृतिं निमित्तीकृत्य विधीयमाने शब्दभेदे च ।
प्रत्ययित त्रि० प्रति+अय-क्त । आप्ते, विश्वस्ते, प्रतिगते च ।
प्रत्यर्थिन् त्रि० प्रत्यर्थयते प्रति+अर्थ-पीड़ने णिनि । शत्रौ, प्रतिकूलमर्थयते णिनि । व्यवहारे प्रतिवादिनि ।
प्रत्यर्पण न० प्रति+ऋ-णिच्-पुक्-ल्युट् । प्रतिदाने गृहीतस्य धनादेः पुनर्दाने ।
प्रत्यवसान न० प्रति+अव+सो-ल्युट् । भोजने ।
प्रत्यवसित त्रि० प्र+अव+सो-क्त । भुक्ते ।
प्रत्यवस्कन्द पु० प्रति+अव+स्कन्द-घञ् । व्यवहारे चतुर्व्विधोत्तरमध्ये उत्तरभेदे । ल्युट् । 'अर्थिनाभिहितो योऽर्थः प्रत्यर्थी यदि तं तथा । प्रपद्य कारणं ब्रूयात् प्रत्यवस्कन्दनं हि तदि'ति स्मृत्युक्तलक्षणे उत्तरभेदे औषधभेदे च न० ।
प्रत्यवस्थातृ त्रि० प्रत्यवतिष्ठते प्रतिपक्षतया विवदते प्रति+अव+स्था-तृच् । प्रतिपक्षवादिनि शत्रौ ।
प्रत्यवाय पु० प्रति+अव+इण्-अच् । पापे ।
प्रत्याख्यात त्रि० प्रति+आ+ख्या-क्त । निराकृते दूरीकृते ।
प्रत्याख्यान न० प्रति+आ+ख्या-ल्युट् । निराकरणे ।
प्रत्यादिष्ट त्रि० प्रति+आ+दिश-क्त । निरस्ते ।

प्रत्यादेश पु० प्रति+आ+दिश-घञ् । निराकरणे ।

प्रत्यालीढ न० प्रति+आ+लिह-क्त । 'आलीढं दक्षिणं पादं प्रत्यालीढन्तु वामक'मित्युक्ते वामपादसङ्कोचेन दक्षिणपाद-प्रसारणरूपे धन्विनां स्थितिविशेषे । आस्वादिते त्रि०।

प्रत्यासन्न त्रि० प्रति+आ+सद-क्त । अतिनिकटस्थे ।

प्रत्याहार पु० प्रति+आ+हृ-घञ् । योगशास्त्रप्रसिद्धे इन्द्रियाणां स्वस्वविषयेभ्यो निराकरणे ।

प्रत्युत्क्रम पु०प्रति+उद्+क्रम-घञ् न वृद्धिः । युद्धार्थोद्योगे, प्रधानप्रयोजनोद्देशेनाप्रधानारम्भे च ।

प्रत्युत्तर न० प्रतिरूपमुत्तरस्य । उत्तरस्योत्तरवाक्ये ।

प्रत्युत्थान प्रति+उद्+स्था-ल्युट् । अभ्युत्थाने आगतस्य सम्मानार्थमासनादुत्थितौ । [तत्कालोचितबुद्धौ ।

प्रत्युत्पन्नमति त्रि० प्रत्युत्पन्ना तत्कालोचिता मतिर्यस्य ।

प्रत्युद्गमनीय न० प्रति+उद्+गम-अनीयर् । धौतवस्त्रयुग्मे, 'स्टहीतप्रत्युद्गमनीयवस्त्रे'ति कुमारः पाठान्तरं प्यद्वे वेति न गुरुत्वम् सम्मुपस्थानयोग्ये, पूजनीये च त्रि० ।

प्रत्यूष पु० प्रत्यूषति रुजति कामुकान् उष-रुजायां क ।-प्रभाते, अष्टवसुमध्ये वसुभेदे च । असि । प्रत्यूषस् । प्रभाते

प्रत्यूह पु० प्रति+ऊह-घञ् । विघ्ने ।

प्रथ ख्यातौ भ्वा०आ०सक०सेट् घटा० । प्रथते अप्रथिष्ट णिच् प्रथयति । अङ् प्रथा । [अपप्रथत् त ।

प्रथ ख्यातौ अक०विक्षेपे सक० चुरा० उभ०सेट् । प्रथयति-ते

प्रथम त्रि० प्रथ-अमच् । प्रधाने,आद्ये च । जसि सर्वनामतास्य

प्रथा स्त्री० प्रथ-अङ् । ख्यातौ ।

प्रथित त्रि० प्रथ-क्त । ख्याते । [स्थूलत्वे ।

प्रथिमन् पु० पृथोर्भावः पृथु-इमनिच् प्रथादेशः । पृथुत्वे

प्रथुक पु० प्रथ-कुकन् । चिपिटके । [च ।

प्रदर पु० प्र+दृ-अप् । विदारणे,भङ्गे, नारीणां योनिरोगभेदे

प्रदीप पु० प्र+दीप-क । दीपे ।

प्रदीपन पु० प्रदीपयति जठराग्निम् प्र+दीप+णिच्-ल्यु । स्थावरे विषभेदे । प्रकाशके त्रि० ।

प्रदेश पु० प्र+दिश+घञ् । एकदेशे, 'पितुः प्रदेशास्तवे'ति कुमारः । देशमात्रे च तर्जन्यङ्गुष्ठसम्मिते माने, भित्तौ च ।

प्रदेशन न० प्रदिश्यते दिश-ल्युट् । नृपादेरुपहारे (भेटी) ।

प्रदेश(शि)नी स्त्री० प्रदिश्यतेऽनया प्र+दिश-करणे ल्युट् ङीप् । तर्जन्यां तया हि वस्तु निर्द्दिश्यते णिनि । प्रदेशिनी चात्रैव । [चतुर्व्यूहात्मकविष्णोरंशभेदे च ।

प्रद्युम्न पु० प्रकृष्टं द्युम्नं बलं यस्य । कन्दर्पे वैष्णवागमोक्ते

प्रद्रव पु० प्र+द्रु-अप् । पलायने, घञ् । प्रद्रावोऽप्यत्र ।

प्रधन न० प्र+धा-क्यु । युद्धे ।

प्रधान न० प्र+धा-ल्युट् । साङ्ख्यमतसिद्धायाम् सत्त्वरजस्तमोरूपगुणत्रयात्मिकायां प्रकृतौ, तत्कार्य्ये बुद्धितत्त्वे, परमात्मनि, प्रशस्ते, सचिवे च । सेनापत्यध्यक्षे पु० । श्रेष्ठे त्रि०

प्रधि पु० प्रधीयन्ते काष्ठान्यत्र प्र+धा-कि । चक्रावयवकाष्ठासञ्जनस्थाने रथनाभौ ।

प्रधूपिता स्त्री० प्र+धूप-क्त । सन्तापितायां 'व्यसनप्रधूपिता'-मितिकुमारः । ज्यौतिषोक्तायां सूर्य्यगन्तव्यायां दिशि च।

प्रपञ्च पु० प्र+पचि-विस्तारे घञ् । विस्तारे, वैपरीत्ये, सञ्चये, प्रतारणे, संसारे च ।

प्रपथ्या स्त्री० प्रकृष्टा पथ्या प्रा०स० । हरीतक्याम् ।

प्रपाद न० प्रारब्धं पदम् प्रा०स० । पादस्याग्रभागे ।

प्रपन्न त्रि०प्र+पद-क्त । शरणागते,'प्रपन्नार्त्तिहरे! देवी'ति चण्डी

प्रपा स्त्री० प्रपीयतेऽस्यां पा-ड । पानीयगृहे (जलसत्रघर)

प्रपाठक पु० प्रकृष्टः पाठोऽत्र कप् । वेदस्याध्यायावयवेऽंशभेदे

प्रपात पु० प्रपतत्यस्मात् पत-घञ् । तटरहिते निरवलम्बे पर्वतस्थाने, निर्झरे, कूले, अवस्कन्दे च । भावे-घञ् पतने

प्रपितामह पु०प्रजातः पितामहो यस्मात्, प्रकृष्टः पितामहो वा । दक्षादिप्रजापतिरूपाणां प्रजाजनकानामुत्पादके चतुर्मुखे ब्रह्मणि, पितामहपितरि च । तत्पत्न्याम् स्त्री०ङीप्

प्रपुन्नाड(ट) पु०पुमांसं नाडयति नाटयति नड-भ्रंशे नट-अवस्यन्दने वा अण् प्रकृष्टः पुन्नाडः (पुन्नाटः) प्रा० । चक्रमर्द्दे (चाकुन्दा) वृक्षे । डस्य लत्वे प्रपुन्नालोऽप्यत्र दद्रुमर्द्दने च

प्रपूरिका स्त्री० प्रकर्षेण पूर्य्यते कण्टकैः । पूर-घञ् टाप् स्वार्थे कन् । कण्टकार्य्याम् ।

प्रपौण्डरीक पु० पुण्डरीक+स्वार्थेऽण् । प्रकृष्टं तदिव पुष्पं यस्य । गजमनुष्याणां चक्षुर्हितकारके शालपर्णीतुल्यपत्रके क्षुपभेदे । [तत्कचाप्यां स्त्री० ङीप् ।

प्रपौत्र पु० प्रगतः कारणतया पौत्रम् । पौत्रस्य पुत्रे,

प्रफुल्ल त्रि०प्र+फुल्ल-विकाशने अच् । विकाशयुक्ते । प्र+फल-क्त इडभावे अत उत्त्वम् । प्रफुल्तमप्यत्र । 'लोध्रद्रुमं सानुमतः प्रफुल्ल (ल्त) मि'ति रघुः ।

प्रबन्ध पु० प्र+बन्ध-अच् । संदर्भे, ग्रन्थादेः रचने च ।

प्रबन्धकल्पना स्त्री० हृत० । 'प्रबन्धकल्पनां स्तोकसत्यां प्राज्ञाः कथां विदु'रित्युक्तलक्षणायामल्पसत्यायां बहुमिथ्याकथायाम्

प्रबाल न० प्रकर्षेण बलति अवकम्पते ज्वलादित्वात् णः । नवपल्लवे 'पुष्पं प्रबालोपहितं यदि स्यादि'ति कुमारः ।

रक्तवर्णे मणिभेदे, (सुगा) वीणादण्डे च ।

प्रबोध पु० प्र+बुध-घञ् । प्रकृष्टबुद्धौ, निद्राराहित्ये च ।

प्रबोधन न० प्र+बुध-णिच्-ल्युट् । कालादिहेतुभिः पूर्व्वगन्धस्य न्यूनतायां प्रयत्नविशेषेण तदुद्दीपने ।

प्रबोधनी स्त्री० प्र+बुध्यतेऽनया प्र+बुध-ल्युट् । दुरालभायाम् प्रबुध्यते हरिरत्र । कार्त्तिकशुक्लैकादश्याम् । प्र+बुध-णिच्-णिनि ङीप् । प्रबोधिनी तत्रैव ।

प्रभञ्जन न० प्रभञ्जति वृक्षादीन् प्र+भन्ज-युच् । वायौ ।

प्रभद्र पु० प्रकृष्टं भद्रमस्मात् ५ब० । निम्बवृक्षे ।

प्रभव पु० प्रभवत्यस्मात् प्र+भू-अप् । आद्यप्रकाशस्थाने, उत्पादके । 'क्व सूर्य्यप्रभवो वंश' इति रघुः । ६०वर्षमध्ये वत्सरभेदे च । प्र+भू-भावे अप् । पराक्रमे जन्मनि च ।

प्रभा स्त्री० प्र-भा अङ् । दीप्तौ ।

प्रभाकर पु०प्रभां करोति कृ-अच्, सूर्य्ये मीमांसकभेदे च ।

प्रभाञ्जन पु० प्रभयाञ्जयति अन्ज-णिच्-ल्यु । शोभाञ्जने ।

प्रभात न० प्र+भा-भावे क्त प्रकृष्टं भातमत्र । प्रातःकाले प्र+भा कर्त्तरि क्त । प्रभायुक्ते त्रि० ।

प्रभाव पु० प्र+भू-घञ् । राज्ञां कोषदण्डजाते तेजसि, तेजसि, सामर्थ्ये, विक्रमे, शान्तौ, उद्भवे च । [च ।

प्रभाष पु० प्र+भाष-अच् । अष्टवसुमध्ये वसुभेदे, प्रकृष्टकथने

प्रभास पु० तीर्थभेदे 'प्रभासः पुष्कराणि चे ति स्नानमन्त्रः ।

प्रभिन्न पु० प्र+भिद-क्त । स्रवन्मदे गजे । प्रभेदवति त्रि० ।

प्रभु पु० प्र+भू-डु । विष्णौ, शब्दे, पारदे च । स्वामिनि, अधिपतौ च त्रि० ।

प्रभूत त्रि० प्र+भू-क्त । प्रचुरे, उद्गते, भूते उन्नते च ।

प्रभृति अव्य० प्र+भृ-क्तिच् । तदारभ्येत्यर्थे । ब०उत्तरपदस्थः । तदादिके त्रि० । [भेदे

प्रभेद पु०प्रभिद्यतेऽनेन प्र+भिद-घञ् । प्रकारे । भावे घञ्

प्रभ्रष्टक न०प्र+भ्रन्श-क्त ततः कन् । चूड़ातोलम्बमाने माल्ये

प्रमथ पु०प्र+मथ-अच्) । शिवानुचरभेदे अश्वे च । हरितक्यां स्त्री०

प्रमथन न० प्र+मथ-ल्युट् । बधे, क्लेशने, विलोड़ने च ।

प्रमथाधिप पु० ६त० । शिवे, महादेवे ।

प्रमद पु० प्र+मद-अप् । हर्षे । प्रमाद्यत्यनेन अप् । धुस्तूरफले न० । कर्त्तरि अच् । प्रमत्ते त्रि० ।

प्रमदवन न० प्रमदस्य हर्षस्य वनम् । राज्ञोऽन्तःपुरस्थे वने ।

प्रमदा स्त्री० प्रमाद्यत्यनया अप् । उत्तमयोषिति ।

प्रमदावन न० प्रमदाया उचितं वनम् । अन्तःपुरसेवनयोग्ये वने प्रमदाकाननादयोप्यत्र ।

प्रमनस् त्रि० प्रहृष्टं मनो यस्य हृष्टपदलोपः । प्रहृष्टचित्ते ।

प्रमा स्त्री० प्र+मा-अङ् । यथार्थज्ञाने भ्रमभिन्ने ज्ञाने ।

प्रमाण न० प्रमीयतेऽनेन । प्रमाज्ञानसाधने इन्द्रियादौ, मर्य्यादायाम्, शास्त्रे, सत्यवादिनि, हेतौ प्रमातरि च । 'न प्रमाणं यदीन्दु'रिति मुद्राराक्षसम् । भावे ल्युट् । यथार्थज्ञाने ।

प्रमातामह पु० प्रारब्धो मातामहो येन । आरब्धपदलोपः । मातामहपितरि । तत्पत्न्यां स्त्री० ङीप् ।

प्रमाद पु०प्र+मद-घञ् । कर्त्तव्ये अकर्त्तव्यत्वधिया ततो निवृत्तौ, अकर्त्तव्ये कर्त्तव्यत्वधिया तत्र प्रवृत्तौ वा अनवधानतायाम्

प्रमापण न० प्र+मीञ् हिंसायां स्वार्थे णिच्-आत्वे पुक ल्युट् । मारणे ।

प्रमिति स्त्री० प्र+मा-क्तिन् । प्रमायां यथार्थज्ञाने ।

प्रमीत त्रि० प्र+मीञ् हिंसायां क्त । मृते । 'प्रमीतौ पितरौ यस्ये'ति स्मृतिः यज्ञार्थे हतपशौ च ।

प्रमीला स्त्री० प्र+मील अ । तन्द्राम् ।

प्रमुख न०प्रकृष्टं मुखमारम्भः । तदादित्वे । ब० उत्तरपदस्थः । तदादिके, मान्ये, प्रथमे, प्रधाने, श्रेष्ठे च त्रि० । पुन्नागवृक्षे, समूहे च पु० ।

प्रमुद् त्रि० प्रकृष्टा मुद् यस्य । हृष्टे हर्षयुक्ते ।

प्रमुदित त्रि० प्र+मुद-क्त । हृष्टे हर्षयुक्ते ।

प्रमेह पु० प्र+मिह-घञ् । रोगभेदे ।

प्रमोचनी स्त्री० प्रकर्षेण मुच्यते निस्त्वचीक्रियते भोजनार्थम् मुच-कर्म्मणि ल्युट् ङीप् । गोडुम्बायाम् (गोमुक) ।

प्रमोद पु० प्र+मुद-हर्षे घञ् । हर्षे ।

प्रयत त्रि० प्र+यम-क्त । पवित्रे, नियमयुक्ते च ।

प्रयत्न पु० प्र+यत-नङ् । कार्य्यानुकूले यत्नभेदे । 'प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च तथा जीवनकारण'मिति न्यायोक्ते त्रिविधयत्ने स चात्मगुण इति वैशेषिकादयः बुद्धिधर्म्म इति सांख्यादयः । प्रयासे च ।

प्रयाग पु० प्रकृष्टो यागो यस्मात् ५ब० । गङ्गायमुनयोः सङ्गम जाते तीर्थभेदे, इन्द्रे शतक्रतौ च । ५ब० । अश्वे अश्वमेधाङ्गत्वादश्वस्य तथात्वम् । कर्म० । प्रकृष्टे यज्ञे ।

प्रयाम पु० प्र+यम-घञ् । महार्घ्यतावशात् धान्यादौ जनानामादरातिशये ।

प्रयास पु०प्र+यस-घञ् । प्रयत्नशब्दार्थे, अज्ञाने च । [लीलावती

प्रयुत न०दशलक्षसङ्ख्यायां तत्संख्याते च 'लक्षप्रयुतकोटयः'इति

प्रयोक्तृ त्रि० प्र-युज-तृच् । प्रयोगकर्त्तरि ऋणदानादौ धनप्रयोगकर्त्तरि उत्तमर्णे, प्रयोजकमात्रे च ।

प्रयोग पु०प्र+युज-घञ् । अनुष्ठाने वशीकरणे, निदर्शने, अश्वे च

प्रयोजक त्रि० कार्यादौ भृत्यादीन् प्रयुङ्क्ते प्र+युज-ण्वुल् ।
निकृष्टस्य भृत्यादेः प्रेरके, व्याकरणोक्ते हेतुसंज्ञे कर्त्तरि च

प्रयोजन न० प्र+युज-ल्युट् । कार्य्ये, उद्देश्ये, हेतौ च ।

प्रयोज्य त्रि० प्रयोक्तुं शक्यते प्र+युज-शक्यार्थे यत् ।
नियोज्ये निकृष्टे भृत्यादौ । [घञ् । प्ररोहे

प्ररूढ़ त्रि० प्र+रुह-क्त । प्रवृद्धे, बद्धमूले, जाते च । भावे

प्ररोह पु० प्र+रुह-अच् । अङ्कुरे 'प्लक्षप्ररोह इवे'ति रघुः ।
आरोहे च ।

प्रलम्ब पु० दैत्यभेदे । प्र+लम्ब-अच् । प्रकर्षेण लम्बमाने त्रि० ।

प्रलम्बघ्न पु० प्रलम्बं हन्ति हन-टक् । बलदेवे प्रलम्बहादयोप्यत्र

प्रलय पु० प्रलीयतेऽस्मिन् प्र+ली-अच् । सृष्टपदार्थानां नाशा-
धिकरणे काले, ब्रह्मणोदिनावसाने च । भावे घञ् । नाशे,
चेष्टाक्षये च 'प्रलयान्तोन्मिषिते विलोचने' इति कुमारः ।

प्रलाप पु० प्र+लप-घञ् । अनर्थकवाक्ये, निष्प्रयोजने उन्म-
त्तादिवाक्ये च ।

प्रलापहन् पु० प्रलापं हन्ति हन-क्विप् । कुलत्थजातेऽञ्जने ।

प्रवचन न० प्र+वच-ल्युट् । वेदार्थज्ञाने, प्रकृष्टवाक्ये च ।

प्रव(ब)ण पु० प्र+व(ब)ण-अच् । चतुष्पथे निम्नस्थाने, उदरे च
नम्रे, आयते, प्रगुणे क्षणे, प्लुते, स्निग्धे, आसक्ते, क्षीणे च त्रि०

प्रवयस् त्रि० प्रकृष्टं वयोऽस्य । प्रवृद्धे ।

प्रवर पु०प्र+वृ-अप् । सन्ततौ, गोत्रे, गोत्रप्रवर्त्तकमुनिव्यावर्त्तके
मुनिगणे च । श्रेष्ठे त्रि० । अगुरुचन्दने न० ।

प्रवर्ग पु० प्र+वृज-घञ् । होमाग्निभेदे ।

प्रवर्त्तक त्रि० प्रवर्त्तयति प्र+वृत-णिच्-ण्वुल् । प्रवृत्तिजनके ।

प्रवर्त्तना स्त्री० प्र+वृत-णिच्-युच् । प्रवृत्तिजनकव्यापारे
विध्यादौ 'अस्ति प्रवर्त्तनारूपमनुरूपं चतुर्ष्वपी'ति भर्तृहरिः

प्रवर्ह त्रि० प्र+वृह-अच् । श्रेष्ठे, प्रधाने च ।

प्रवह पु० प्रवह-अच् । वायुभेदे । भावे अप् । नगराद्बहिर्गमने

प्रवहण न० प्र+वह-करणे ल्युट् । मनुष्यवाह्ये वस्त्राच्छादिते
स्त्रीवाहने कर्णीरथे (महापाल) ।

प्रवाणी स्त्री० प्र+वे-ल्युट् ङीप् । तन्तुवायशलाकायाम् (माकु)

प्रवाद पु० प्र+वद-घञ् । परम्परागतवाक्ये, परस्परकथोप-
कथने च । [वस्तुनो दाने ।

प्रवारण न० प्र+वृ-णिच्-ल्युट् । काम्यदाने काम्यस्य उत्तम-

प्रवास पु० प्र+वस-घञ् । विदेशवासे ।

प्रवासन न० प्र+वस-णिच-ल्युट् । विदेशवासने-'सीताप्रवासन
पटो'इत्युत्तरचरितम् । मारणे च ।

प्रवासिन् त्रि० प्र+वस-णिनि । विदेशे वासिनि, 'प्रवासी
सुखमायाती'ति षट्पञ्चाशिका । [उत्तमाश्वे च ।

प्रवाह पु० प्र+वह-घञ् । प्रवृत्तौ, जलस्रोतसि, व्यवहारे,

प्रवाहिका स्त्री० प्रवाहयति मलं ण्वुल् । ग्रहणीरोगे ।

प्रवाङ्क पु० प्रकृष्टो वाङ्कः । कुर्परस्याधोभागे । [आकोर्णे च ।

प्रविदारण न० प्र+वि+दृ-णिच्-ल्युट् । युद्धे, विदारणे,

प्रविश्लेष त्रि० प्रकर्षेण विश्लेषो यस्य । विधुरे, परमविश्लेषे च ।

प्रविषा स्त्री० प्रहतं विषं यया । अविषायाम् । (आतइच्)

प्रवीण त्रि० वीणया प्रगायति प्र+वीणा+णिच्-अच् । निपुणे

प्रवृत्ति स्त्री० प्र+वृत-क्तिन् । प्रवाहे, वार्त्तायाम्, अवन्त्यादि
देशे, हस्तिमदे, न्यायोक्ते चिकीर्षाकृतिसाध्यताज्ञानाधीने
प्रयत्नभेदे च ।

प्रवृद्ध त्रि० प्र+वृध-क्त । वृद्धियुक्ते, प्रौढे च ।

प्रवेक त्रि० प्र+विच-घञ् । प्रधाने । [कम्बले

प्रवे(णि)णी स्त्री० प्र+वेण-इन् वा ङीप् । गजस्कन्धस्थे चित्र-

प्रवेल पु० प्र+वेल-अच् । पीतमुद्गे (सोनामुग)

प्रवेश पु० प्र+विश-घञ् । अन्तर्गमने ।

प्रवेशन न० प्रविश्यतेऽनेन विश-करणे ल्युट् । प्रधानद्वारे,
सिंहद्वारे च । भावे ल्युट् । प्रवेशे ।

प्रवेष्ट पु० प्र+वेष्ट-अच् । बाहौ, बाहुनीचभागे हस्तिदन्तमांसे ।
गजपृष्ठस्थाने च । [तापस्याम् स्त्री० ।

प्रव्रजित पु० प्र+व्रज-क्त । सन्न्यासिनि । मांस्यां, मुण्डीर्य्यां,

प्रव्रज्या स्त्री० प्र+व्रज-क्यप् । सन्न्यासे, सर्व्वकर्मत्यागेन विधा-
नेनाश्रमान्तरगमने ।

प्रव्रज्यावसित पु० प्रव्रज्यातः संन्यासात् अवसितः च्युतः
अव+सो-क्त । सन्न्यासभ्रष्टे ।

प्रशंसा स्त्री० प्र+शन्स अ । गुणाविष्कारेण स्तुतौ ।

प्रशमन न० प्र+शम-णिच्-ल्युट् । वधे, शान्तकरणे च
'लब्धप्रशमनस्वास्थ्यमि'ति रघुः । शान्तौ च 'सर्व्वाबाधा-
प्रशमनमि'ति चण्डी ।

प्रशस्त त्रि० प्र+शन्स-क्त । प्रशंसनीये, श्रेष्ठे, क्षेमे च ।

प्रश्न पु० प्रच्छ-नङ् । जिज्ञासायाम् ज्ञातुमिच्छया कथनाय प्रेरणे

प्रश्नी स्त्री० प्रच्छ+निङ् ङीप् । कुम्भिकायाम् (पाना) ।

प्रश्रय पु० प्र+श्रि-अच् । प्रणये ।

प्रश्रित त्रि० प्र-श्रि-क्त । विनीते ।

प्रष्ठ त्रि० प्र+स्था-क नि० षत्वम् । अग्रगामिनि, श्रेष्ठे च ।

प्रष्ठौही स्त्री० प्रष्ठं प्रथमगर्भं वाति वह-क्विप् । प्रथमगर्भिण्याम्

प्रष्ठवाह् पु० प्रष्ठं वहति ण्वि । युगपार्श्वस्थे वृषादौ, युगपार्श्वे

प्रथमयोजिते, दम्ये च। [अप्रसिष्ट। णिच् प्रसयति

प्रस प्रसवे ततौ च सक० दिवा० आ० सेट् घटा०। प्रसते

प्रसक्त त्रि० प्र+सन्ज-क्त। प्रसङ्गविषये।

प्रसक्ति स्त्री० प्र+सन्ज-क्तिन्। प्रसङ्गे, आपत्तौ, अनुमितौ च

प्रसङ्ग पु० प्र+सन्ज-घञ्। आपत्तौ, सम्बन्धभेदे स्मृतस्योपेक्षा-नर्हत्वरूपे सङ्गतिभेदे, स्मृत्युक्ते अन्योद्देशेन कृतकर्म्मणा-न्यस्य सिद्धिरूपे अवान्तरकार्य्यनिर्व्वाहे, प्रसक्तौ, प्रस्तावे च

प्रसत्ति स्त्री० प्र+सद-क्तिन्। नैर्म्मल्ये प्रसन्नतायाम्। [स्त्री०

प्रसन्न त्रि० प्र+षद-क्त। निर्म्मले, सन्तुष्टे, कृतानुग्रहभेदे च सुरायां

प्रसन्नता स्त्री० प्रसन्नस्य भावः तल्। प्रसादे अनुग्रहभेदे।

प्रसभ न० प्रगता सभा सभाधिकारोऽस्मात्। बलात्कारे, 'प्रसभोद्धृतारि'रिति रघुः।

प्रसर पु० प्र+सृ-अप्-अच् वा। प्रणये, वेगे, समूहे, युद्धे, नीवारे निकटाभिगमने व्रणादेर्विसरणे सैन्यादेः सर्व्वतो व्याप्तौ च। [स्त्रीत्वञ्च तत्र ङीप्

प्रसर्पण न० प्र+सृप-ल्युट्। सैन्यानां सर्व्वतोव्याप्तौ, अस्य

प्रसव पु० प्र+सू-अप्। गर्भमोचने। उत्पत्तौ, कार्य्यरूपे फले च 'अदश्चराचरं विश्वं प्रसवस्तस्य गीयते' इतिकुमारः।

प्रसवबन्धन न० प्रसवस्य पुष्पस्य बन्धनम् बन्ध-करणे ल्युट्। वृन्ते (बोंटा)।

प्रसवित्री स्त्री० प्र+सू-तृच्। जनन्याम्।

प्रसव्य त्रि० प्रगतं सव्यं वामत्वम्। प्रतिकूले।

प्रसहा स्त्री० प्र+सह-अच्। हठत्याम्।

प्रसह्य अव्य० प्र+सह-ल्यप्। हठादित्यर्थे। 'प्रसह्य तेजोभि-रसंख्यतां गतै'रिति माघः। [कामचौरे

प्रसह्यचौर पु० प्रसह्य बलात्कारेण चौरः। (डाकाइत)। प्र-

प्रसाद पु० प्र+सद-घञ्। नैर्म्मल्ये, अनुग्रहे, काव्यगुणभेदे, स्वास्थ्ये, प्रसक्ते, देवनैवेद्ये, गुरुजनभुक्तावशिष्टे च।

प्रसादना स्त्री० प्र+सद-णिच्-युच्। सेवायाम्।

प्रसाधक त्रि० प्रसाधयति भूषयति प्र+सिध-णिच्-ण्वुल्। निष्पादकेऽलङ्कर्त्तरि च स्त्रियां टाप्। 'प्रसाधिकालम्बित-मग्रपाद'मिति रघुः। नीवारे स्त्री० टाप्।

प्रसाधन न० प्र+सिध-णिच्-ल्युट्। कृत्रिमभूषणे वेशे। करणे ल्युट्। कङ्कतिकायाम् स्त्री० ङीप्।

प्रसाधित त्रि० प्र+सिध-णिच्-क्त। अलङ्कृते, निष्पादिते च।

प्रसारण न० प्र+सृ-णिच्-ल्युट्। विस्तारकरणे क्रियाभेदे च

प्रसारणी स्त्री० प्र+सृ-णिच्-ल्यु गौरा० ङीष्। (गन्धभादाल) लताभेदे।

प्रसारिणी स्त्री० प्र+सृ-णिनि। लज्जालुलतायाम्।

प्रसारिन् त्रि० प्र+सृ-णिनि। विस्तारकारके।

प्रसित त्रि० प्र+सो-क्त। आसक्ते। [निगडादौ

प्रसिति स्त्री० प्र+षि-बन्धने करणे क्तिन्। बन्धनसाधने,

प्रसिद्ध त्रि० प्र+सिध-क्त। भूषिते, ख्याते च।

प्रसू स्त्री० प्र+सू-क्विप्। जनन्याम्, कदल्यां, वीरुधि, घोटक्याञ्च

प्रसूति स्त्री० प्रसू-क्तिन्। प्रसवे, अपत्ये, उदरे, मातरि च।

प्रसूतिका स्त्री० प्रसूतेव कन्। जातसन्तानायां स्त्रियाम्।

प्रसूतिज न० प्रसूत्या जायते जन-ड। दुःखे, प्रसवादिजन्यं दुःखं हि सर्व्वलोकसिद्धम्। [त्रि०।

प्रसून न० प्र+सू-क्त तस्य नः। पुष्पे, फले च। जातमात्रे

प्रसृत पु० प्र+सृ-क्त। अर्द्धाञ्जलौ, प्रहृष्टे, प्रसादिते, विनीते, वेगिते, गते, नियुक्ते च त्रि०। जङ्घायां स्त्री०।

प्रसेवक पु० प्र+षिव-ण्वुल्। वीणाप्रान्तबद्धे काष्ठे।

प्रस्कन्न पु० ऋषिभेदे। स्कन्द्-क्त तस्य नः। अवस्कन्दयुक्ते त्रि०

प्रस्तर पु० प्र+स्तृ-अच्। पाषाणे, मणौ च।

प्रस्तार पु० प्र+स्तृ-घञ्। तृणवने, पल्लवादिरचितशय्यायां, छन्दो ग्रन्थोक्ते व्यक्तिभेदसंख्याज्ञानार्थं 'प्रस्तारे तु लघुं न्यस्य प्रथमस्य गुरोरधः। यथोपरि तथा शेष'मित्युक्ते प्रक्रियाभेदे च

प्रस्ताव पु० प्र+स्तु-घञ्। अवसरे प्रकरणे, प्रसङ्गे च।

प्रस्तावना स्त्री० प्र+स्तु-णिच्-युच्। आरम्भे, सूत्रधारेण नट्यादिभिः सह प्रकृताभिनेयकथाप्रसङ्गार्थं कथनीये वाक्य स्तोमे 'नटी विदूषको वापीत्या'दि सा० द्प०।

प्रस्तुत त्रि० प्र+स्तु-क्त। प्रकरणप्राप्ते, प्रासङ्गिके, उपस्थिते, उद्यते, प्रतिपन्ने, प्रकर्षेण स्तुते च।

प्रस्थ पु० प्र+स्था-क। चतुःकुडवात्मके, आढ़कचतुर्थांशे वा धान्या-देः परिमाणभेदे, विस्तारे च। पर्व्वतस्य वासयोग्यभूमौ पु०न०

प्रस्थान न० प्र+स्था-ल्युट्। जिगीषोर्युद्धार्थगमने, गमनमात्रे च

प्रस्फोटन न० प्र+स्फुट-करणे ल्युट्। शूर्पे। भावे ल्युट्। ताडने, विकाशने, पाके च। [ल्यु। माल्यवति पर्व्वते पु०

प्रस्रवण न० प्र+स्रु-ल्युट्। अविच्छेदेन स्रवज्जले, उत्से, स्वेदे च।

प्रस्राव पु० प्रस्रु-घञ्। मूत्रे। [स्याष्टमे भागे।

प्रहर पु० प्रह्रियते यामिकढक्कादिरस्मिन् प्र+हृ-अप्। दिवस-

प्रहरण न० प्रह्रियतेऽनेन हृ-ल्युट्। अस्त्रे, कर्णीरथे च। आधारे ल्युट्। युद्धे। भावे ल्युट्। प्रहारे, दमे च।

प्रहर्षणी स्त्री० प्रहृष्यत्यनया हृष-ल्युट् ङीप्। हरिद्रायाम् त्रयोदशाक्षरपादके छन्दोभेदे च। तत्र प्रहर्षिणीत्येके। [द्प०

प्रहसन न० प्र+हस-ल्युट्। हास्ये, दृश्यकाव्यरूपकभेदे च। सा०

प्रहसन्ती स्त्री० प्र+हस-शतृ ङीप् । यूथिकायां, वासन्त्याञ्च ।

प्रहस्त पु० प्रकृष्टो हस्तः प्रा० । विस्तृताङ्गुलिके पाणौ, रावणसेनापतिभेदे च । [मांसरोहिण्याम् ।

प्रहारवल्ली स्त्री० प्रहारस्य वेदनोपशमना वल्ली शाक० ।

प्रहि पु० प्रह्रियतेऽत्र प्र+हृ-इन् डिच्च । कूपे ।

प्रहित त्रि० प्र+हि-क्त । क्षिप्ते, निरस्ते, प्रेरिते च । सूपे न०

प्रहेलिका स्त्री० दुर्बोधार्थज्ञानाय प्रश्ने (हेयालि) 'तरुण्यालिङ्गितः कण्ठे नितम्बस्थानमाश्रितः । गुरूणां सन्निधानेऽपि कः कूजति मुहुर्मुहु'रित्यादिरूपे, अस्योत्तरम् ईषत्पूर्णजलः कलसः

प्रह्लाद पु० प्र+ह्लद-घञ् । हिरण्यकशिपोर्दैत्यस्य पुत्रेऽसुरभेदे

प्रह्व त्रि० प्र+ह्वे-क्त । नम्रे विनीते, आसक्ते च ।

प्रांशु त्रि० प्रकृष्टा अंशवोऽस्य । उच्चे, उन्नते ।

प्राकाम्य न० प्रकामस्य भावः ष्यञ् । अष्टविधैश्वर्य्यमध्ये, इच्छानभिघातरूपे ऐश्वर्य्ये स्वाच्छन्द्यानुमतौ च । 'प्राकाम्यं ते विभूतिष्वि'ति कुमारः । [कारे प्राचीरादौ ।

प्राकार पु० प्रकीर्य्यते कॄ-घञ् दीर्घः । इष्टकादिरचिते वेष्टना-

प्राकृत त्रि० प्रकृष्टमकृतमपकार्य्यं यस्य । नीचे । प्रकृतेरयम् अण् । प्रकृतिसम्बन्धिनि । प्रकृत्या स्वभावेन निर्वृत्तः अण् । स्वभावसिद्धे । प्रकृतेः संस्कृतशब्दात् आगतः अण् । नाटकादौ प्रसिद्धे अपभ्रंशशब्दभेदे ।

प्राकृतप्रलय पु० कर्म्म० । कार्य्यब्रह्मणो नाशे तेन सह कार्य्यजातस्य प्रकृतौ लये, तत्काले च ।

प्राकृतमित्र कर्म्म० । स्वभावसिद्धे मित्रे, विषयानन्तरस्थनृपरूपात् प्राकृतशत्रोः अव्यवहितोत्तरविषयस्थे नृपे ।

प्राकृतशत्रु पु० कर्म्म० । विषयानन्तरवर्त्तिनि नृपे ।

प्राक्तन त्रि० प्राचि काले, देशे, प्राच्यां दिशि वा भवः ट्यु तुट् च । प्राग्भवे । 'प्रपेदिरे प्राक्तनजन्मविद्या' इति कु० ।

प्रागभाव पु० प्राग्वर्त्ती अभावः । इह कपाले घटो भविष्यतीत्यादिप्रतीतिसिद्धे अभावभेदे ।

प्रागुदीची स्त्री० प्राच्या उदीच्याश्चान्तराला दिक् दिङ्नामान्यन्तराले इति स० । पूर्व्वोत्तरदिशि ईशानकोणे ।

प्राग्ज्योतिष न० कामरूपदेशे तद्देशस्थे ब० व० ।

प्राग्भार पु० प्रकृष्टो भारः । उत्कर्षे परभागे, 'मांसमस्तिष्कपङ्क 'प्राग्भारः' इति प्रबोधचन्द्रोदयः । पर्व्वताग्रभागे च ।

प्राग्रहर त्रि० प्रकर्षेण अग्रे ह्रियतेऽसौ अप् । श्रेष्ठे ।

प्राग्र्य त्रि० प्रकर्षेणाग्रे भवः यत् । श्रेष्ठे ।

प्राग्वंश पु० प्राक् वंशः सपत्नीकयजमानादिसमुदायोऽत्र । हविर्गेहात् पूर्व्वभागस्थे यजमानादिस्थित्यर्थे गृहे ।

प्राघार पु० प्र+घृ-क्षरणे घञ् दीर्घः । यज्ञादौ वह्नेरुपरि घृतादेः क्षरणे । [वणाद्ये च ।

प्राघुण पु० प्र+आ-घुण-क । अतिथौ । [अजिरे, पथ-

प्राङ्गण न० प्रकृष्टमङ्गनं पूर्व० णत्वम् । गृहभूमौ (उठान)

प्राङ्न्याय पु० 'आचारेणावसन्नोऽपि पुनर्लेखयते यदि । सोऽभिधेयो जितः पूर्व्वं प्राङ्न्यायश्च स उच्यते' इत्युक्ते व्यवहारस्थे उत्तरभेदे ।

प्राच् त्रि० प्र-अन्च्-क्विन् । पूर्व्वस्मिन् काले देशे च । स्त्रियां ङीप् प्राची । सा च पूर्व्वस्यां दिशि, तन्त्रोक्ते पूज्यपूजकयोर्मध्यदेशे च ।

प्राचीन त्रि० प्राक्+भवार्थे ख । पूर्वदिग्देशादौ भवे । (आकनादि) वनतिक्तायाम्, रास्नायाञ्च स्त्री० टाप् ।

प्राचीनवर्हिस् पु० । इन्द्रे, नृपभेदे च ।

प्राचीनामलक न० कर्म्म० । पानीयामलके ।

प्राचीनावीत न० 'सव्यं बाहुं समुद्धृत्य दक्षिणे तु द्विजातयः ।। प्राचीनावीतमित्युक्तं पैत्रे कर्म्मणि योजये'दित्युक्ते । श्राद्धादौ वामकरे वहिष्कृते सति दक्षिणस्कन्धार्पिते यज्ञसूत्रादौ ।

प्राचीर न० प्राचीयते प्र+आ-चि-क्रन् दीर्घश्च । सर्व्वतो वेष्टनाकारे इष्टकादिनिर्म्मिते आवरणे (पाचिर) । [पुत्रे च

प्राचेतस पु० वाल्मीकिमुनौ प्राचीनवर्हिषो नृपस्य पुत्रे, वरुणस्य

प्राच्य पु० प्राचि भवः । शरावत्या नद्याः प्राग्दक्षिणे देशे ।

प्राजक पु० प्र+अज-ण्वुल् वीभावाभावः । सारथौ ।

प्राजन न० प्र+अज-ल्युट् । तोदने पश्वादेश्चालनदण्डे (पाचनी)

प्राजापत्य पु० प्रजापतिर्देवताऽस्य यञ् । अष्टविवाहमध्ये विवाहभेदे, 'त्र्यहं प्रातस्त्र्यहं सायं त्र्यहमद्यादयाचितम् । त्र्यहं परञ्च नाश्नीयात् प्राजापत्यमिति स्मृतमिति' इत्युक्ते द्वादशाहसाध्ये व्रतभेदे न० । प्रजापत्यधिदेवताके पर्व्वादौ त्रि० । प्रव्रज्याश्रमाङ्गे सर्वस्वदक्षिणकेष्टिभेदे स्त्री० ।

प्राजित्र पु० प्र-अज-तृच् वीभावाभावः । सारथौ ।

प्राज्ञ पु० प्रकर्षेण जानाति प्र-ज्ञा-क स्वार्थे अण् । पण्डिते । राजयुक्ते च । प्रज्ञाऽस्त्यस्य अण् । बुद्धिमति, दक्षे च त्रि० प्रज्ञा+स्वार्थे अण् । बुद्धौ, प्राज्ञस्य पत्नी ङीप् । प्राज्ञपत्न्यां स्त्री० । [प्रचुरे त्रि० ।

प्राज्य न० प्रकृष्टमाज्यं प्र+अन्ज-क्यप् वा । प्रकृष्टघृते ।

प्राञ्जल त्रि० प्र+अन्ज-अलच् । सरले, सुबोधे च ।

प्राड्विवेक पु० अर्थिप्रत्यर्थिनौ पृच्छति प्रच्छ-क्विप् प्राट्, तयोर्वाक्यं विरुद्धाविरुद्धतया विवेचयति वि+विच-घञ् कर्म्म० । राजनियुक्ते व्यवहारदर्शके, 'विवादानुगतं पृष्ट्वा पूर्व्ववाक्यं

प्रयत्नतः । विचारयति येनासौ प्राड्विवेकस्ततः स्मृत' इति स्मृतिः अत्र प्राड्विवाक इति केचित् पठन्ति ।

प्राण पु० प्र+अन-घञ् । हृदयस्थे नासाग्रवर्त्तिनि वायौ, काव्यजीवने रसे, वायुमात्रे, बले च । पञ्चवृत्तिके देहस्थे वायुभेदे, इन्द्रिये च ब०व० ।

प्राणद पु० प्राणं ददाति दा-क । जले, अन्ने च । जीवकवृक्षे पु० । हरितक्यां, ऋद्धिवृक्षे च स्त्री० । प्राणदातरि त्रि० 'प्राणदा यमदूतिके' त्युद्भटः ।

प्राणनाथ ६त० । पत्यौ ।

प्राणमयकोष पु० रागादिकर्मेन्द्रियसहितः प्राणपञ्चकप्रचुरः कोषवदाच्छादकत्वात् कोष इव । वेदान्तोक्ते जीवस्वरूपाच्छादके, कर्मेन्द्रियसहिते प्राणपञ्चके ।

प्राणसंयम पु० प्राणस्य प्राणरूपवृत्तिभेदस्य नासाग्रवर्त्तिनो वायोः संयमो यत्र व्यापारे । प्राणायामे तेन हि व्यापारेण प्राणवायोर्बहिर्निःसरणप्रतिरोधेन प्राणसंयम इति योगशास्त्रादिप्रसिद्धम् । [पत्न्याम् ।

प्राणसमा स्त्री० प्राणैः समा तुल्या प्रियत्वात् । प्रियतमायां

प्राणायाम पु० प्राणः प्राणवायुरायम्यते संयम्यते येन आ+यम-घञ् । योगादिशास्त्रप्रसिद्धे प्राणवायोर्निरोधसाधने व्यापारे । बहिःस्थप्राणवायोरुत्कर्षणरूपपूरणेन, देहस्थस्य तस्य कुम्भवत् निश्चलतया रोधेन, निरुद्धस्य तस्य क्रमेण बहिर्निःसारणरूपरेचनेन च प्राणवायोर्यथेष्टविनियोगरूपवश्यतासम्पादनक्षित्यसौ व्यापारसमुदायः प्राणायाम इत्युच्यते 'प्राणाख्यमनिलं वश्यमभ्यासात् कुरुते तु यत् । प्राणायामः स विज्ञेयः' इत्युक्तलक्षणे प्राणायामशब्दस्य पूरण कुम्भकरेचनरूपव्यापारसमुदाये रूढिरिति बहवः प्रत्येकस्मिन्नपि रूढिरित्यन्ये विस्तरो वृहदभिधाने ।

प्राणिद्यूत न० प्राणिभिः मेषकुक्कुटादिभिः पणपूर्वं द्यूतं, देवनम् दिव-भावे क्त । प्राणिभिः पणपूर्व्वके देवने ।

प्राणिन पु० प्राण+अस्त्यर्थे इनि । जीवे चेतने ।

प्रातःकृत्य न० प्रातः प्रभाते कृत्यं कर्त्तव्यम् । प्रभाते कर्तव्ये शौचस्नानादौ । [प्रातरुपास्ये मन्त्ररूपे देवभेदे ।

प्रातःसन्ध्या स्त्री० प्रातरुपास्या सन्ध्या । वैदिके तान्त्रिके च

प्रातर् अव्य० प्र+अत-अर । प्रभाते, 'प्रातः कालो मुहूर्त्तांस्त्रीनि'ति स्मृत्युक्ते सूर्योदयावधित्रिमुहूर्त्तकाले च ।

प्रातराश पु० अश्यते भुज्यते अश-घञ् प्रातः प्रभाते आशो-भोज्यम् । प्रातःकाले भोज्ये ।

प्रातिका स्त्री० प्र+अत-ण्वुल् टाप् । जवावृक्षे ।

प्रातिपदिक पु० प्रतिपदि दृश्यते ठञ् । अग्नौ, 'इन्द्राग्नी यत्र दृश्येते इति श्रुतौ यत्र प्रतिपदीत्यर्थः । व्याकरणोक्ते 'अर्थवद् अधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकमि'त्याद्युक्ते प्रत्ययप्रत्ययान्तभिन्ने धातुभिन्ने कृत्तद्धितसमासनिष्पन्ने च शब्दभेदे न० ।

प्रातिभाव्य न० प्रतिभुवो भावः । (जामिनी) प्रतिभुवोभावे 'प्रातिभाव्यागतं सुत' इति स्मृतिः । [स्वासाधरणे धर्म्मे

प्रातिस्विक न० प्रतिस्वे एकैकस्मिन् भवः ठक् । प्रत्येकपदार्थ

प्रातिहारिक त्रि० प्रतिह्रियतेऽनेन प्रतिहारः कापट्यं माया सः प्रयोजनमस्य ठक् । मायाकारके । [वेदाध्ययनादौ ।

प्राथमकल्पिक त्रि० प्रथमकल्पे भवः ठक् । प्रथमारम्भोचिते

प्राथमिक त्रि० प्रथमे भवः ठञ् । प्रथमकालभवे । स्त्रियां ङीप्

प्रादुर्भाव पु० प्रादुस्+भू-घञ् । प्रकाशे आविर्भावे ।

प्रादुस् अव्य० प्र+अद-उसि । स्फुटत्वे, प्रकाशे, नाम्नि, सम्भावनायां, वृत्तौ च ।

प्रादेश पु० प्र+दिश-घञ् दीर्घः । तर्ज्जनीसहितविस्तृताङ्गुष्ठे देशमात्रे च 'अङ्गुष्ठस्य प्रदेशिन्या व्यासः प्रादेश उच्यते इत्युक्ते परिमाणभेदे च ।

प्रादेशन न० प्र+आ+दिश-ल्युट् । दाने ।

प्राध्व पु० प्रगतोऽध्वानम् अच् समा० । रथादौ, प्रकृष्टोऽध्वा प्रा०स० प्रकृष्टे पथि । नम्रे, बद्धे च त्रि० । [तायाम्

प्राध्वम् अव्य० प्र+आ+ध्वन-डमि । आनुकूल्ये, बन्धने, नम्र-

प्रान्त पु० प्रकृष्टोऽन्तः । शेषसीमायाम् । ।

प्रान्तर न० प्रकृष्टमन्तरं व्यवधानं यत्र । दूरगस्ये पथि । वृक्षादिच्छायाशून्ये पथि, वने, कोटरे च ।

प्राप्तपञ्चत्व त्रि० प्राप्तं पञ्चत्वं मरणं येन । मृते ।

प्राप्तरूप त्रि० प्राप्तं रूपं येन । मनोहरे, पण्डिते च ।

प्राप्ति स्त्री० प्र+आप-क्तिन् । वृद्धौ, लाभे, स्थानान्तरगतौ, संहतौ, अणिमाद्यैश्वर्य्यमध्ये ऐश्वर्य्यभेदे, उदरे च ।

प्राप्य त्रि० प्र+आप-ण्यत् । गम्ये, लभ्ये च । व्याकरणोक्ते 'क्रियाकृतविशेषाणां सिद्धिर्यत्र न विद्यते दर्शनादनुमानाद्वा तत् प्राप्यमिह कथ्यते' इत्युक्ते कर्म्मभेदे न० ।

प्राभृत न० प्र+आ+भृ-क्त । उपढौकनद्रव्ये । स्वार्थे कन् अत्रैव

प्रामाद्य पु० प्रमादाय हितः ष्य । वासकवृक्षे ।

प्रामाणिक त्रि० प्रमाणेन निर्वृत्तः सिद्धः ठञ् । प्रत्यक्षादिप्रमाणसिद्धे, शास्त्रसिद्धे च स्त्रियां ङीप् ।

प्रामाण्य न० प्रमाणस्य भावः । तद्वति तत्प्रकारकत्वरूपे ज्ञानधर्म्मे, तच्च न्यायमते परतोग्राह्यं मीमांसकादिमते स्वतः, स्वसामग्र्या वा ग्राह्यमिति भेदः विस्तरो वृहदभिधाने ।

प्राय पु० प्र+अय-इण्-वा घञ् अच् वा । मृत्यौ, अनशनमृत्यौ बाहुल्ये च । 'प्रायेण सामग्र्यविधौ'विति कुमारः ।

प्रायश्चित्त प्रायस्+चित-क्त । 'प्रायो नाम तपः प्रोक्तम् चित्तं निश्चय उच्यते । तपो निश्चयसंयुक्तम् प्रायश्चित मिति स्मृतं'मित्युक्तलक्षणे पापक्षयमात्रसाधनत्वेन विधिबोधिते कर्म्मणि चान्द्रायणादौ ।

प्रायश्चित्तिन् त्रि० प्रायश्चित्तं कर्त्तव्यतयाऽस्त्यस्य इनि । प्रायश्चित्तकरणयोग्ये पापनिश्चयवति जने ।

प्रायस् अव्य० प्र+अय-असि । बाहुल्ये, तपसि च । 'प्रायः पयोधरसमुन्नतिरत्र हेतु'रित्युद्भटः ।

प्रायोपविष्ट त्रि० प्रायाय अनशनमृत्यवे उपविष्टः उप+विश-क्त । अनशनेन मरणायोद्युक्ते ।

प्रायोपवेश पु०प्रायाय अनशनमृत्यवे उपवेशः स्थितिः । सङ्कल्पपूर्व्वकम् सकलकार्य्यत्यागेन अनशनमरणार्थमुद्यमे ।

प्रारब्ध न० आ+रभ-आरम्भे क्त प्रकृष्टमारब्धं स्वकार्य्यं जननाय कृतारम्भं येन । देहाद्यारम्भके अदृष्टभेदे तस्य च भोगेनैव क्षय इति शास्त्रे प्रसिद्धम् । कृतारम्भे त्रि० ।

प्रार्थना स्त्री० प्र-अर्थ-युच् । याच्ञायां,हिंसायाञ्च । ल्युट् । याचने, हिंसने च न० । [च ।

प्रार्थित त्रि० प्र+अर्थ क्त । याचिते । अभिहिते,हते, शत्रुसंयते

प्रालम्ब न० प्रकर्षेणालम्बते प्र+आ+लम्ब-अच् । ऋजुतया कण्ठात् लम्बमाने माल्यादौ ।

प्रालेय न० प्रकर्षेण लीयते प्र+आ+ली-यत् आते एत्त्वम्, प्रलयाय हितम् अण् नि०एत्त्वम् वा । हिमे । [रोधन पु०

प्रावरण न०प्राव्रियतेऽनेन ल्युट् । उत्तरीयवस्त्रे । घञ् । प्रावा-

प्रावृत त्रि० प्र+आ+वृ-क्त । प्रकर्षेणावृते वस्त्रे ।

प्रावृष्(षा) स्त्री०प्रकर्षेणावर्षत्यत्र वृष-क्विप् वा टाप् । वर्षाकाले

प्रावृषायणी स्त्री० प्रावृषायामयनं यस्याः पूर्व्व० णत्वम् । कपिकच्छ्वाम् (आलकुशी)

प्रावृषेण्य पु० प्रावृषि भवः एन्य । कदम्बवृक्षे, धाराकदम्बे, कुटजवृक्षे च । वर्षाकालभवे त्रि० 'खं प्रावृषेण्यैरिवे'ति भट्टिः । पुनर्नवायां, कपिकच्छ्वाञ्च स्त्री० ।

प्रावृष्य पु० प्रावृषि भवः यत् । कुटजे, कदम्बे च ।

प्राश्निक त्रि०प्रश्नं करोति ठक् । कुशलादिप्रश्नकारके । सभ्ये पु०

प्रास पु० प्रकर्षेणास्यते अस-कर्म्मणि घञ् । कुन्तास्त्रे ।

प्रासङ्ग पु० प्रसज्यते प्र+सन्ज-घञ् दीर्घः । दम्यवत्सानां स्कन्धे शिक्षार्थमासज्यमाने काष्ठे ।

प्रासङ्ग्य पु०प्रासङ्गं वहति यत् । हलादिकाष्ठवाहके वृषादौ

प्रासाद पु० प्रसीदत्यस्मिन् प्र+सद-घञ् पूर्व्वपद दीर्घः । देवानां राज्ञाञ्च गृहभेदे ।

प्रासिक पु० प्रासः प्रहरणमस्य ठक् । कुन्तास्त्रेण योद्धरि ।

प्रास्थिक त्रि० प्रस्थं तत्परिमितं धान्यादिकं स्वस्मिन् सम्भवेशयति, पचति वा ठञ् । प्रस्थमितधान्यसमावेशयोग्ये पात्रे, तन्मितधान्यादिपाचके च । स्त्रियां ङीप् ।

प्राह्ण पु० प्रकृष्टं,प्रथमं वा अहः टच्,अह्नादेशः णत्वम् । पूर्वाह्णे

प्राह्णेतन त्रि० प्राह्णे पूर्वाह्णे भवः ट्युल् तुट् च निपातनादेत्वम् । पूर्वाह्णभवे । [अतिप्रत्यूषे

प्राह्णेतराम् अव्य० अतिशयेन प्राह्णे तर-आम् एत्वं नि० ।

प्रिय पु० प्रीणाति प्री-तर्पणे क । भर्त्तरि, पत्यौ, मृगभेदे, ऋद्धिनामौषधौ च । हृद्ये त्रि० । भार्य्यायां,एलायां,मल्लिकायां, मदिरायां, वार्त्तायाञ्च स्त्री० ।

प्रियंवद त्रि० प्रियं प्रियकरं मधुरं वदति खच् मुम् च । प्रियवादिनि खेचरे, गन्धर्व्वभेदे च पु० ।

प्रियक पु० प्रिय+संज्ञायां कन् । पीतसाले वृक्षे,कदम्बे,विचित्रमृगे, प्रियङ्गौ, भ्रमरे, कुङ्कुमे, असनवृक्षे च ।

प्रियङ्कर त्रि० प्रियङ्करोति खच् मुम् च । प्रियकारिणि । श्वेतकण्टकार्य्यां,दृढजीवन्त्याम्, अश्वगन्धायाञ्च स्त्री०ङीप्

प्रियङ्गु पु० प्रिय+गम-डु नि० मुम् च । ख्यातनामख्याते वृक्षे 'प्रियङ्गुकलिकाकार'मिति बुधप्रणाममन्त्रः । राजिकायां, पिप्पल्याम्, कङ्गौ, (काङ्गनी) कटुकायाञ्च ।

प्रियजीव पु० प्रियो जीवो यस्य । श्योनाकभेदे । [प्रिये त्रि०

प्रियतम पु० अतिशयेन प्रियः तमप् । मयूरशिखावृक्षे, अति-

प्रियता स्त्री०प्रियस्य भावः तल् । स्नेहे प्रियत्वे । [सुहृद्ये त्रि०

प्रियदर्शन पु० प्रियं दर्शनमस्य । क्षीरिकावृक्षे, शुकखगे च

प्रियवर्णी स्त्री० प्रियो वर्णो यस्याः गौ०ङीष् । प्रियङ्गौ ।

प्रियव्रत पु० स्वायम्भुवमनोः ज्येष्ठे पुत्रे ।

प्रियवल्ली स्त्री० कर्म्म० । प्रियङ्गौ । [प्रियसंवादे ।

प्रियसन्देश पु० प्रिय सन्दिशति अण् । चम्पकवृक्षे । दूत० ।

प्रियसालक पु० कर्म्म० स्वार्थे कन् । असनवृक्षे (पियासाल)

प्रियाम्बु पु० प्रियं प्रिरूपां प्रियमम्बु, मूले सिक्तं जलमस्य आम्रवृक्षे । [(पियासाल) । द्राक्षायां स्त्री० ।

प्रियाल पु० प्रियाय अलति पर्याप्नोति अल-अच् । प्रियसाले

प्री तर्पणे भ्वा०उभ०सक०अनिट् । प्रियति ते अप्रैषीत् अप्रेष्ट ।

प्री प्रीतौ कान्तौ दिवा०आत्म०अक० अनिट् । प्रीयते अप्रेष्ट ।

प्री तर्पणे सक० क्र्या० उभ०कान्तौ अक० अनिट् । प्रीणाति प्रीणीते अप्रैषीत् अप्रेष्ट ।

प्री तर्पणे सक०चु० उभ०अनिट्। प्राययति ते अपिप्रयत्-त।

प्रीणन न० प्री-णिच्-नुक्-ल्युट्। तर्पणे। [ट्यत्र त्रि०।

प्रीत त्रि० प्री-क्त वा नत्वाभावः। हृष्टे। तस्य नत्वे प्रीणो-

प्रीति स्त्री० प्री-भावे क्तिच्। हर्षे, आमोदे, तृप्तौ च।

प्रु सर्पणे भ्वा० आत्म०सक०अनिट्। प्रवते अप्रोष्ट।

प्रुट मर्द्दने भ्वा०पर०सक०सेट्। प्रोटति अप्रोटीत्।

प्रुष भस्मीकरणे भ्वा०पर०सक० सेट्। प्रोषति अप्रोषीत् क्त्वा

वेट्। [अप्रोषीत्।

प्रुष सेके पूर्त्तौ च सक० स्नेहे अक०क्र्या०पर०सेट्। प्रुष्णाति

प्रुष्ट त्रि० प्रुष-क्त। दग्धे।

प्रेक्षा स्त्री० प्रकर्षेण प्रमाणादिना ईक्षा। पर्य्यालोचनायाम्।

प्रेक्षावत् त्रि० प्रेक्षा अस्त्यर्थे मतुप् मस्य वः। समीक्ष्यकारिणि

प्रेङ्खा स्त्री० प्र+इखि अ। दोलायाम्,परिभ्रमणे,स्वार्थकगतौ,

गृहभेदे, नृत्ये च।

प्रेङ्खित त्रि० प्र+इखि-क्त। कम्पिते।

प्रेङ्खोल दोलने अ०चुरा०उ०सक०सेट्। प्रेङ्खोलयति ते अप-

प्रेङ्खोलत् त। प्रस्योपसर्गत्वमपीत्यन्ये तेन प्राञ्चिखोलत् त।

प्रेत पु० प्र+इण-क्त। नरकस्थे जीवे, पिशाचभेदे, आतिवाहिक-

देहोत्तरं जायमाने देहभेदे, 'कृते सपिण्डीकरणे नरः

संवत्सरात् परम् प्रेतदेहं परित्यज्य भोगदेहं प्रपद्यते इति

स्मृतिः, मृते च।

प्रेतकर्म्मन् न०६त०। मृतस्य दाहादिके सपिण्डाकरणान्ते कर्मणि

प्रेतगृह न० ६त०। श्मशाने प्रेतपुरादयोऽप्यत्र। [नदीभेदे।

प्रेतनदी स्त्री० प्रेतगम्या नदी। यमद्वारस्थे वैतरणीनामके

प्रेतशिला स्त्री० गयातीर्थस्थे प्रेतोद्धारणार्थे शिलाभेदे।

प्रेत्य अव्य० प्र+इण-ल्यप्। लोकान्तरे 'प्रेत्य संज्ञा नास्ती'ति

श्रुतिः। [इन्द्रे,वायौ च पु०।

प्रेमन् पु०न० प्रियस्य भावः इमनिच् प्रादेशः। स्नेहे,नर्म्मणि च

प्रेयस् त्रि० अतिशयेन प्रियः ईयसु प्रियस्य प्रादेशः। अतिशय

प्रिये। स्त्रियां ङीप् प्रेयसी सा च प्रियतमायां,योषिति च

प्रेरण न० प्र-ईर-णिच्-ल्युट्। प्रेषणे निकृष्टस्य भृत्यादेः

कार्य्यादौ नियोगे। णिच्-युच्। प्रेरणाप्यत्र स्त्री०।

प्रेष गतौ भ्वा०पर०सक० सेट्। प्रेषति अप्रेषीत्।

प्रे(प्रै)ष पु० प्र+इष-घञ् वा पररूपम्। प्रेषणे, पीडने च।

प्रेष्ठ त्रि० अतिशयेन प्रियः इष्ठन् प्रादेशः। अतशय प्रिये।

प्रे(प्रै)ष्य पु० प्र-इषु ण्यत् वा पररूपम्। दासे। प्रेरणीये त्रि०

जङ्घायां स्त्री०। [पश्नूनां हनने च।

प्रोक्षण न० प्र+उक्ष-ल्युट्। समन्तात् सेचने, वधे, यज्ञार्थं

प्रोक्षित त्रि०प्र+उक्ष-क्त। सिक्ते,हिते, यज्ञार्थं संस्कृते मांसादौ

च 'भक्षयेत् प्रोक्षितं मांस'मिति स्मृतिः।

प्रोञ्छन न० प्र+उञ्छि-ल्युट्। मार्जने (पोंछा)।

प्रोत त्रि० प्र-वे क्त। गुम्फिते, स्यूते, खचिते च। वस्त्रे न०।

प्रोत्फल पु० प्रकर्षेण उत्फलति प्र+उद्+फल-अच्।

सिंहलाङ्गूलाकारपुष्पवति वृक्षभेदे।

प्रोथ परिपूर्णतायाम् सामर्थ्ये च भ्वा०उभ०अक०सेट्। प्रोथति-

ते अप्रोथीत् अप्रोथिष्ट। चङि न ह्रस्वः।

प्रोथ पु०न०। प्रु-थन्। अश्वनासिकायाम्। कट्यां, शाटके,

स्त्रीगर्भे, गर्त्ते, भीषणे, स्फिचि, अश्वमुखे च पु०। पान्थे,

स्थापिते, प्रथिते च त्रि०।

प्रोषित त्रि० प्र+वस-क्त इट्। प्रवासं गते विदेशं गते।

प्रोषितभर्त्तृका स्त्री० प्रोषितः भर्त्ता यस्याः कप्। विदे-

शस्थपतिकायां नायिकायाम्।

प्रो(प्रौ)ष्ठ पु० प्रकृष्टः ओष्ठोऽस्य वा वृद्धिः। (पुंटि) मत्स्यभेदे

गवि च। वा ङीष्। प्रोष्ठीत्यप्यत्र।

प्रो(प्रौ)ष्ठपद पु० प्रो(प्रौ)ष्ठो गौस्तस्येव पदं यस्य। भाद्रपदाख्ये

नक्षत्रविशेषे तेन युक्ता पौर्णमासी अण् सा यत्र मासे

पुनरण् वा न वृद्धिः। चान्द्रभाद्रमासे।

प्रो(प्रौ)ष्ठपदा स्त्री०ब०व०प्रो(प्रौ)ष्ठस्य गोरिव पदान्यस्याः। भाद्र

पदनक्षत्रे पूर्वभाद्रपदतारायाः उत्तरभाद्रपदतारायाश्च चतुर्नक्ष-

त्रात्मकत्वात् बहुत्वम्। [न वृद्धिः। भाद्रपौर्णमास्याम्।

प्रो(प्रौ)ष्ठपदी स्त्री० प्रोष्ठ(प्रौ)पदाभिर्युक्ता पौर्णमासी अण् वा

प्रौढ त्रि० प्र+वह-क्त वृद्धिः। प्रवृद्धे, प्रगल्भे, निपुणे च नायि

काभेदे 'तरुणी त्रिंशता मता पञ्चपञ्चाशता प्रौढे'त्युक्तवय-

स्कायां स्त्रियाम् च स्त्री० टाप्।

प्रौढपाद पु० 'आसनारूढपादस्तु जानुनोर्जङ्घयोस्तथा।

कृतावसक्थिको यस्तु प्रौढपादः स उच्यते' इत्युक्तलक्षणे

आसनारूढपादे वस्त्रादिना कटिजङ्घाबन्धनेन स्थिते जने।

प्रौढि स्त्री० प्र+वह क्तिन् वृद्धिः। सामर्थ्ये, उद्यमे च।

प्लक्ष भक्षणे भ्वा० उभ०सक०सेट्। प्लक्षति अप्लक्षीत्।

प्लक्ष पु० प्लक्ष्यते कीटैः प्लक्ष-घञ्। (पाकुड) वृक्षे, प्लक्षवृक्ष-

चिह्निते द्वीपभेदे च।

प्लव पु० प्लु-भावे अप्। प्लवने। कर्त्तरि अच्। भेलके (भेला)

भेके, मेषे, वानरे, श्वपचे, जलकाके, प्रवणे, पर्कटीवृक्षे,

कारण्डवखगे, शब्दे, रिपौ, जलभेदे जलकुक्कुटे,जलचर-

पक्षिमात्रे सारसादौ च। कैवर्त्तीमुस्तके, गन्धतृणे च न०

प्लवग पु० प्लवन् सन् गच्छति गम-ड ष्ट०। वानरे, भेके, सूर्य्ये

सारथौ, प्लवपक्षिणि, शिरोमस्तके च । [भेदे,प्लक्षवृक्षे च

प्लवङ्ग पु० प्लवन् सन् गच्छति गम-ड खच् प्र० । वानरे,वृक्ष-

प्लवङ्गम पु० प्लवन् सन् गच्छति गम खच् प्र० । वानरे,भेके च ।

प्लाक्ष न० प्लक्षस्य समूहः, तस्य विकार,स्तस्य,फलं वा अण् न

 लुप् । प्लक्षवृक्षफले, तद्विकारे, तत्समुदाये च ।

प्लावन न० प्लु-णिच्-ल्युट् । (उपलान) द्रवद्रव्यस्य समन्ताद्गतौ

प्लावित त्रि० प्लु-णिच्-क्त । जलादिना समन्तात् व्याप्ते ।

प्लिह गतौ भ्वा० पर०सक०सेट् । प्लेहति अप्लेहीत् ।

प्लि(प्ली)हन् पु० प्लिह-कनिन् प्र० वा दीर्घः । (पिला) वामकुक्षि-

 पार्श्वस्थे मांसखण्डे, तद्वृद्धिहेतुके रोगभेदे च ।

प्ली गतौ क्र्या०पर०सक० अनिट् । प्लीनाति अप्लैषीत् ।

प्लीहघ्न पु० प्लीहानं हन्ति हन-क । (रोडा) दाडिमतुल्य-

 कुसुमवति वृक्षभेदे । प्लीहशत्रुप्रभृतयोऽप्यत्र ।

प्लीहारि पु०६त० । अश्वत्थवृक्षे (रोडा) वृक्षभेदे च । [अप्लोष्ट

प्लु सर्पणे उत्प्लुत्य गतौ च भ्वा०आत्म०अक० अनिट् । प्लवते

प्लुत न० प्लु-क्त । तिर्य्यग्गतौ, भ्रमेन, गतौ, अश्वगतिभेदे च ।

प्लुष दाहे भ्वा०पर०सक०सेट् । प्लोषति अप्लोषीत् । क्त्वा वेट् ।

प्लुष दाहे दिवा०पर०सक०सेट् । प्लुष्यति अप्लुषत् । [अप्लोषीत्

प्लुष स्नेहे पूर्त्तौ च सक०अक० स्नेहे क्र्या० पर०सेट् । प्लुष्णाति

प्लुष्ट त्रि० प्लुष-क्त । दग्धे । [सन्-अप्लोषीत् ।

प्लुस दाहे विभागे च दिवा०पर०सक० सेट् । प्लुस्यति अप्लु-

प्लेव सेवने भ्वा०आ०सक०सेट् । प्लेवते अप्लेविष्ट । चङि न ह्रस्वः

प्लोष पु० प्लुष-घञ् । दाहे ।

प्सा भक्षणे अदा०पर०सक०अनिट् । प्साति अप्सासीत् ।

प्सात त्रि० प्सा-क्त । भक्षिते ।

फ

फ न० फक्क-ड । रूक्षकथने,निष्फलवाक्ये,फुत्कारे च । झञ्झावाते

 वर्द्धके, जृम्भाविस्फारे, फललाभे च पु० । [अफक्कीत् ।

फक्क असदाचारे, मन्दगतौ च भ्वा०पर०अक०सेट् । फक्कति

फक्किका स्त्री० फक्क-धातुनिर्द्देशे भावे ण्वुल्-टाप् अतइत्वम् ।

 असद्व्यवहारे (फाकि) तत्त्वनिर्णयार्थं पूर्व्वपक्षे च । 'फणि-

 भाषितभाष्यफक्किके'ति नैषधम् । [(वामनहाटि) वृक्षे

फञ्जिका स्त्री० भञ्जति रोगान् भनुज-मर्द्दने ण्वुल् प्र० ।

फञ्जिपत्त्रिका स्त्री० भनुज-णिनि प्र० फञ्जि रोगमर्द्दि पत्त्रं

 यस्याः । पर्य्यायम् (इडुरकानि) । [वामनहाटि

फञ्जि(ञ्जी) स्त्री० भञ्ज-इन् प्र० वा ङीप् । भार्ग्याम् ।

फट पु०स्त्री० स्फुट-विकाशे अच् प्र० । सर्पाणां फणायाम्

 स्त्रियां टाप् । सा च दन्ते कितवे च । [भेदे च ।

फट् अव्य० स्फुट-क्विप् प्र० । योगे, तन्त्रोक्ते अस्त्रनामके मन्त्र-

फण अनायासेनोत्पत्तौ भ्वा०पर०सक०सेट् घटा० । फणति

 अफाणीत्-अफणीत् । फेणतुः-पफणतुः ।

फण गतौ भ्वा०पर०सक०सेट् । फणति अफाणीत्-अफणीत्

 वा घटादि० । णिचि फाणयति फणयति ।

फणा पु०स्त्री० फण-अच् । दर्व्याकारे सङ्कोचविकाशवति सर्पमस्तके

फणा(णा)धर पु० फणां(णां) धरति धृ-अच् । सर्पे । फणा(णा)-

 भृदादयोऽप्यत्र । [सामान्ये च ।

फणिज्झक पु० फणिनस्तुज्झति ण्वुल् प्र० । तुलसीभेदे, जम्बीर

फणिप्रिय पु० फणिनां प्राणप्रदत्वात् प्रियः । वायौ । सर्पा-

 णां वायुभक्षकत्वेन वायोस्तत्प्रियत्वम् ।

फणिफेन न० फणिनां फेनमिव । (आफिङ्) अहिफेने ।

फणिवल्ली स्त्री० फणिसदृशी दीर्घा,फणिलोकस्था वा वल्ली ।

 नागवल्ल्याम् (पानलता) । [कुल्याम् ।

फणिहन्त्री स्त्री० फणिनं हन्ति हन-तृच् ङीप् । गन्धना-

फणिहृत् स्त्री० फणिनं हरति अपसारयति हृ-क्विप् । क्षुद्र-

 दुरालभायाम् ।

फणिन् पु० फणोऽस्त्यस्य इनि । सर्पे । फणवदादयोऽप्यत्र ।

फणीश्वर पु०६त० । अनन्ते, वासुकौ च ।

फल भेदने भ्वा० पर० सक०सेट् । फलति अफालीत् फेलतुः

 आरम्भे क्त । फुल्लः । अन्यत्र फलितः । [फलितः ।

फल निष्पत्तौ भ्वा० पर०अक० सेट् । फलति अफालीत् । क्त

फल गतौ भ्वा०पर०सक०सेट् । फलति अफालीत् । ज्वला०

 कर्त्तरि वा णः फलः फालः ।

फल न० फल-अच् । वृक्षादीनां शस्ये, लाभे, फलके, (ढाल)

 कार्य्ये, उद्देश्ये, प्रयोजने, जातीफले, त्रिफलायां, कक्कोले,

 बाणाग्रे, फाले, दाने, सस्ये च । कुटजवृक्षे पु० । स्वार्थादौ

 कन् । (ढाल) इति ख्याते चर्म्मनिर्मिते अस्त्रप्रतिघातनिवारके

 पदार्थे । अस्थिखण्डे, नागकेशरे, काष्ठादिपट्टके च पु० ।

फलकपाणि पु० फलकः पाणौ यस्य । (ढाली) चर्म्मिणि ।

फलकर्कशा स्त्री० फलेन कर्कशा कठोरा । वनकोल्याम् ।

फलकृष्ण पु० फलेन कृष्णः । पानीयामलके ।

फलकेशर पु० फले केशरा इवास्य । नारिकेलवृक्षे ।

फलत्रय(त्रिक) न०६त० । वयस्थामलकीहरीतकीरूपेषु द्राक्षा-

 परूषकाश्मरीरूपेषु च त्रिषु फलेषु ।

फलद पु० फलं ददाति दा-क । वृक्षमात्रे । फलदातरि त्रि०

फलपाक पु० फलेषु पाको यस्य । करमर्द्दके, पानीयामलके च

फलपाकिन् पु० फलपाकोऽस्त्यस्य । गर्द्दभाण्डे ।

फलपुष्पा स्त्री० फलानि पुष्पाणीव यस्याः । पिण्डखर्ज्जूर्य्याम्

फलपूर पु० फलेन पूरः पूर्य्यः पूर-क । वीजपूरे । कन् । तत्रैव

फलप्रिया स्त्री० फलं प्रियं यस्याः । प्रियङ्गौ । [अनुभवे

फलभोग पु०६त० । फलानां कर्म्मफलानां सुखदुःखादीनां भोगे

फलमुख्या स्त्री० फलेन मुख्या श्रेष्ठा । अजमोदायाम् ।

फलमुद्गरिका स्त्री० मुदं गिरति इन् फलं मुद्गरि यस्याः ।
पिण्डखर्ज्जूर्य्याम् । [फले न० ।

फलवर्त्तुल पु० फलं वर्त्तुलं यस्य । कालिङ्गे वृक्षे । तत्-

फलवृक्षक पु० फलप्रधानो वृक्षः संज्ञायां कन् । पनसवृक्षे ।

फलशालिन् त्रि० फलेन शालते श्लाघते णिनि । फलयुक्ते
स्त्रियां ङीप् । [वदरवृक्षे ।

फलशैशिर पु० शिशिरं प्राप्तमस्य अण् फलं शैशिरं यस्य ।

फलश्रेष्ठ पु० फलेन श्रेष्ठः प्रशस्यतरः । आम्रवृक्षे ।

फलस न० फलं स्यति सो-क । पनसवृक्षे ।.

फलस्नेह पु० फले स्नेहो यस्य । अक्षोटवृक्षे । [त्याम् स्त्री०

फलाढ्या त्रि० फलेनाढ्या सम्पन्ना । फलयुक्ते । काष्ठकद-

फलाध्यक्ष पु० फलमध्यक्षमिव यस्य । राजादने । फलदा-
नाध्यक्षे ईश्वरे पु० । फलमतचीत्यादयोप्यत्र ।

फलाम्ल न० फलमम्लं यस्य । वृक्षाम्ले । अम्लवेतसे पु० ।

फलिन त्रि०फल+अस्त्यर्थे इनच् । फलयुक्ते । तादृशे वृक्षे पु०

फलिन् त्रि० फल+अस्त्यर्थे इनि । फलयुक्ते तादृशे वृक्षे पु०
प्रियङ्गुवृक्षे स्त्री० ङीप् ।

फली स्त्री० फलमस्त्यस्याः अच् गौ०ङीष् । प्रियङ्गुवृक्षे ।

फलेग्रहि पु० फले-ग्रह इन् । योग्यकाले फलधरे वृक्षे ।
'फलेग्रहीन् हंसीति' भट्टिः । इण् । फलेग्राहिरप्यत्र ।

फलेन्द्र पु० फलेन इन्द्र ऐश्वर्य्यान्वितः । राजजम्बुवृक्षे ।

फलेरुहा स्त्री० फले रोहति रुह-क । पाटलिवृक्षे ।

फलोत्तमा स्त्री० फलेन उत्तमा । द्राक्षाभेदे ।

फलोदय पु० ६त० । फलोत्पत्तौ लाभे, स्वर्गे, हर्षे च ।

फल्गु त्रि० फल-उ गुक् च । रम्ये,सारे, निरर्थके च गयाती-
र्थस्य नद्यां स्त्री० । (फागु) इति ख्याते धूलिरूपे पदार्थे,
काकोडुम्बरिकायाम्, वसन्तसमये, मिथ्यावाक्ये च पु० ।

फल्गुन पु० फल्गु सूर्य्यभेदो नीयतेऽस्मिन् नी-ड । फाल्गुनेमासि

फल्गुनी स्त्री० फल-उनन् गुक् गौ० ङीष् । काकोडुम्बुरिका
याम् । अश्विन्यवधिकेएकादशे, द्वादशे च नक्षत्रे च ब०व०

फल्गुवाटिका स्त्री० फल्गूनां वाटीव इवार्थे कन् । काको-
डुम्बरिकायाम् ।

फल्गुवृन्ताक पु० फल्गु रम्यं वृन्ताकं यस्य । श्योनाकभेदे ।

फल्गूत्सव पु० फल्गुनिमित्तक उत्सवः । फाल्गुनपौर्णमास्या
दिषु कर्त्तव्ये (आवीर) फल्गुद्रव्यकरणे उत्सवे ।

फल्य न० फलाय हितं यत् । पुष्पे । [सक्तौ) च ।

फाणि पु० स्फाय-नि पृ० । गुडविकारे, करम्भे (दधिमिश्रित-

फाणित न० फण-णिच् क्त । गुडविकारभेदे (फेणी) ।

फाण्ट न० फण-क्त नि० । अनायासेन कृते । 'चित्तेष्णतोये
मृदितः फाण्ट इत्यभिधीयते' इत्युक्ते क्वाथभेदे ।

फाल न० फलाय शस्याय हितम् अण्, फल्यते विदार्य्यते
भूमिरनेन वा घञ् । स्वनामख्याते लाङ्गलमुखस्थे लौह-
भेदे । फालमस्त्यस्य अच् । वलदेवे, महादेवे च पु० । फलस्य
विकारः अण् । कार्पासवस्त्रे त्रि० । फालकरणके दिव्यप-
रीक्षाभेदे न० । फलेषु भवः अण् । जम्बीरवीजादौ पु० ।

फाल्गुन पु० फल-उनन् गुक् च स्वार्थे प्रज्ञाद्यण् । अर्ज्जुने
मध्यमपाण्डवे, अश्विन्यवधिके एकादशे द्वादशे नक्षत्रे च
स्त्री० ब०व० ङीप् । फल्गुनीभिर्युक्ता पौर्णमासी अण् ।
चान्द्रफाल्गुनमासपौर्णमास्यां स्त्री० ङीप् । सास्मिन्मासे
अण् । चैत्रावधिके द्वादशे मासे पु० । वर्षस्य हि चैत्रादित्वम्

फाल्गुनिक पु० फाल्गुनी फल्गुनीनक्षत्रयुक्ता पौर्णमासी
अस्मिन् मासे ठक् । चैत्रावधिके द्वादशे मासे ।

फु पु० फल-डु । मन्त्रोच्चारणपूर्व्वके फुत्कारे, तुच्छवाक्ये च

फुट त्रि० स्फुट-क पृ० । विदीर्णे, प्रस्फुटिते च ।

फु(फू)त् अव्य० फल-डुति पृ० वा दीर्घः । अनुकरणशब्दे ।

फुल्ल विकाशे भ्वा०पर०अक०सेट् । फुल्लति अफुल्लीत् । [न०

फुल्ल त्रि० फुल्ल-विकाशे अच् । विकशिते । पुष्पे ।

फेण(न) पु० स्फाय-न पृ० मतान्तरे णत्वम् । दुग्धजलादेरु-
पर्य्युपरिस्थे वुद्बुदाकारे पदार्थे (फेना) अस्य णान्तत्वमपि
'हंसश्रेणी नदीतीरे निनदै संप्रतीयिरे । यथा सारस्वता
मन्त्रा अन्तरे फेणसङ्गता' इत्युक्तौ पक्षे अन्ते रेफेण अन्त्यस्य
रकारेण संयुताइत्यर्थः । हिमे च । गुडविकारभेदे स्त्री०ङीप्

फेणा(ना)ग्र न० ६त० । वुद्बुदे ।

फेणि(नि)ल त्रि० फेन+अस्त्यर्थे इलच् । फेनविशिष्टे ।
कोलिफले, मदनवृक्षफले च न० । वदरवृक्षे, अरिष्टवृक्षे
च पु० । [तद्गुणयोगात् धूर्त्ते, हिंस्रे च त्रि० ।

फेरव पु० फे इत्यव्यक्तो रवोऽस्य । शृगाले, राक्षसे च ।

फेरु पु० फे इत्यव्यक्तं रौति रु-डु । शृगाले ।

फेल(ला) न०स्त्री० फेल-अच् वा टाप् । भुक्तसमुज्झिते, उच्छिष्टे

फेल गतौ भ्वा०पर०स०सेट् । फेलति अफेलीत् । चङि न ह्रस्वः

ब

ब पु० बल-ड । सूचने, तन्तुसन्ताने, वपने, वरुणे, घटे, समुद्रे, योनौ, जले च । गमने स्त्री० ।

बंहिष्ठ त्रि० अतिशयेन ब(व)हुः इष्ठन् बंहादेशः । अतिशयब(व)हुले । [ब(व)हुले ।

बंहीयस् त्रि० अतिशयेन बहुः ईयसु बंहादेशः । अतिशय-

बठ वृद्धौ सामर्थ्ये च भ्वा०पर०अक०सेट् । बठति । अबठीत्-अबाठीत् । बेठतुः । [अश्विनीनक्षत्रे, दासाञ्च ।

बडवा स्त्री० बलं वाति वा-क लस्य डः । घोटक्याम्, तद्देवताके

बडवाकृ(हृ)त न० बड़वया दासा कृतः (हृतः) वा । दास भेदे 'भक्तदासश्च विज्ञेयस्तथैव बडवाहृ(कृ)त' इति स्मृतिः ।

बडवाग्नि पु० बडवायाः शिवक्रुटाश्वायासुखस्थोऽग्निः । समुद्रस्थिते घोटकीमुखस्थे कालानले । बड़वानलादयोऽप्यत्र ।

बडवामुख पु० बड़वाया मुखं स्थानत्वेनास्त्यस्य अर्श आदित्वादच् । समुद्रस्थे कालानले ।

बडवासुत पु०द्वि०व० ६त० । अश्विनीकुमारयोः । [बेणतुः

बण शब्दे भ्वा०पर०सक०सेट् । बणति अबाणीत्-अबणीत् ।

बणिक्पथ पु० ६त० अच्समा० । हट्टे ।

बणिग्बन्धु पु० बणिजां बन्धुरिव पोषकत्वात् । नीलीवृक्षे ।

बणिग्भाव पु०६त०।बाणिज्ये आजीवनार्थं क्रयविक्रयकरणे

बणिज्(ज) पु० पणायते व्यवहरति पण-इजि इजो वा पस्य बः । आजीवनार्थं क्रयविक्रयव्यवहारकर्त्तरि, ज्योतिषोक्ते ववादितः षष्ठे करणे च ।

बणिज्य न० बणिजो भावः कर्म्म० वा य । बाणिज्ये आजीवनार्थं क्रयविक्रयादिव्यवहारे, स्त्रीत्वमपि । 'चतुरेण चतुर्वर्गचिन्तामणिवणिज्ययेति मुक्ताफलम् । [अबदीत् । बेदतुः ।

बद स्थैर्य्ये निश्चलभवने च भ्वा०पर०सक०सेट् । बदति अबादीत्-

बद भाषणे वा चु० उभ०पक्षे भ्वा० पर०सक० सेट् । बादयति-ते अबीवदत्-त । पक्षे बदतीत्यादि ।

ब(व)दर पु० ब(व)द अरच् । कोलिवृक्षे । देवसर्षपवृक्षे, कार्पासबीजे च न० । वराहक्रान्तायां स्त्री० टाप् ।

ब(व)दरफली स्त्री०ब(व)दरस्येव फलमस्याः । भूमिब(व)दर्य्याम्

ब(व)दरवल्ली स्त्री० ब(व)दरफलप्रधाना वल्ली शाक० । भूमिब(व)दरीतिख्याते लताभेदे ।

ब(व)दरामलक न० ब(व)दरमिवामलकम् । प्राचीनामलके ।

ब(व)दरि(री) स्त्री० ब(व)द-अरि वा ङीप् । कोलिवृक्षे, कार्पास्यां, कपिकच्छ्वाञ्च ।

ब(व)दरिकाश्रम पु०न०। बदरी+स्वार्थे कन् तस्याः समीपे, तद्विशिष्टितोवाश्रमः । तीर्थविशेषे । ब(व)दरीशैलोऽप्यत्र ।

ब(व)दरीच्छदा स्त्री० ब(व)दर्य्या इव च्छदो यस्याः । हस्तिकोलवृक्षे ।

ब(व)दरीपत्त्र पु० ब(व)दर्य्या इव पत्त्रमस्याः । नखीनामगन्धद्रव्ये । स्वार्थे कन् । तत्रैव । [शेफालिकायाम् ।

ब(व)दरीफला स्त्री० ब(व)दर्य्या इव फलमस्याः । नील-

बद्धफल पु० बद्धानि फलान्यस्य । करञ्जवृक्षे । [कृपणे ।

बद्धमुष्टि त्रि० बद्धः अमुक्तः दानायाप्रसारितो मुष्टिर्यस्य ।

बद्धशिख पु० बद्धा शिखा यस्य । शिशौ । शिखाबन्धनयुक्ते त्रि० । उच्चटायां स्त्री० । [व्यापारे ।

बध पु० हन-घञ् बधादेशः । हनने प्राणवियोगफलके

बध संयमने चु०उ०सक०सेट् । बाधयति-ते अबीबधत्-त ।

बध निन्दायां बन्धने च भ्वादि०आत्म०सक० सेट् । बीभत्सते अबीभत्सिष्ट ।

बधिर त्रि० बन्ध-किरन् । श्रुतिशक्तिशून्ये श्रवणेन्द्रियरहिते

ब(व)धू स्त्री० बध्नात्यविद्यया बन्ध-ऊ नलोपः, उह्यते वह-ऊ धश्चान्तादेशः वा । नार्य्याम्, स्नुषायां, शय्याम्, नवोढायाम्, भार्य्यायां, पृक्कायाञ्च ।

ब(व)धू(टि)टी स्त्री० अल्पा ब(व)धूः अल्पार्थे टि वा ङीप् । अल्पवयस्कायां नार्य्याम् 'गोपब(व)धूटीदुकूलचौराये'ति भाषापरिच्छेदः । [प्रसवःपश्चादियस्य । रक्ताम्लाने ।

ब(व)धूत्सवप्रसव पु० ब(व)ध्वा उत्सव आसवम् रजः सद्व

बध्य त्रि० वधमर्हति बध+यत् । बधार्हे ।

बध्यभूमि स्त्री० हन-भावे यत् बधादेशः बध्यस्य भूमिः । श्मशाने बधस्थाने । बध्यस्थानदयोऽप्यत्र ।

बध्र न० बन्ध-ष्ट्रन् नलोपः । सीसके, चर्म्ममयरज्ज्वां स्त्री० ङीप् । ष्ट० नस्य रः । बर्ध्रीत्यप्यत्र स्त्री० ।

बन याचने तना०आत्म०द्विक०सेट् । बनुते अबनिष्ट । क्त्वा वेट्

बन्ध बन्धने क्र्या० पर०सक०अनिट् । बध्नाति अबान्त्सीत् ।

बन्ध संयमने चुरा०उभ०सक०सेट् । बन्धयति ते अबबन्धत् त

बन्ध पु० बन्ध-घञ् । संयमने निगडादिना गतिरोधने रज्ज्वादिवेष्टनस्थले च । कर्म्मणि घञ् । देहे, ऋणशोधनविश्वासाय स्थापिते द्रव्ये आधौ च ।

बन्धक पु० बन्ध-ण्वुल् । विनिमये तुल्यरूपद्रव्यदानेन द्रव्यान्तरग्रहणरूपे परिवर्त्ते । आधौ न० । 'अशीतिभागो वृद्धिस्स्यात् मासिमासि सबन्धके' इति स्मृतिः पुंश्चल्यामसत्यां स्त्रियाम् स्त्री० गौरा० ङीष् ।

बन्धन न॰ बन्ध-भावे ल्युट् । निगडादिना संयमने, बधे च। करणे ल्युट् । रज्जौ ।

बन्धनवेश्मन् न॰ ६त॰ । कारागारे बन्धनागारादयोऽप्यत्र ।

बन्धनस्तम्भ पु॰ ६त॰ । हस्तिसंयमनकाष्ठे आलाने ।

बन्धु पु॰ बध्नाति मनः स्नेहादिना बन्ध-उ । ज्ञातौ, मातुल-पुत्रादौ, बन्धुभ्यः पितृमातृत इति स्मृतिः बान्धवे, मित्रे, सगोत्रे, पितरि,मातरि,भ्रातरि, बन्धुजीववृक्षे च।

बन्धुजीव पु॰ बन्धुरिव जीवयति अण् स्वार्थे कन्। बन्धुजीववृक्षे। (बांधुआलि) वृक्षभेदे च । [च ।

बन्धुता स्त्री॰ बन्धु+संघेत, भावे तल् वा। बन्धुसमूहे, तद्भावे

बन्धुर न॰ बन्ध-उरच् । मुकुटे । स्त्रीचिह्ने, तिलकल्के, बन्धुजीववृक्षे, बधिरे,हंसे, विडङ्गे,ऋषभौषधे, वक्रे विहङ्गे च पु॰ । रम्ये, नम्रे, उन्नतानते च त्रि॰ । वेश्यायां, सक्तुषु । स्त्री॰ । बन्ध उरच् । रम्ये त्रि॰ । [त्रि॰

बन्धुल पु॰ बन्ध-उलच्। असतीपुत्रे । सुन्दरे, रम्ये, नम्रे च

बन्धूक पु॰ बन्ध-ऊक । (बान्धुली)वृक्षे बन्धूकपुष्पसङ्काश'मिति रविप्रणाममन्त्रः रक्तपीतादिपुष्पे मध्याह्ने प्रकाशवति पुष्प वृक्षे, पीतशालके च । [च । ६त॰ । बन्धूककुसुमे न॰ ।

बन्धूकपुष्प पु॰ बन्धूकस्येव पुष्पमस्य । पीतशालके वृक्षे, जीरके

बन्धूलि पु॰ बन्ध-ऊलि । बन्धुजीववृक्षे ।

बन्ध्य पु॰त्रि॰ बन्ध-यत् । कालप्राप्तावपि फलशून्ये वृक्षे । निष्फले, 'अवन्ध्यकोपस्ये'ति भारविः बन्धनीये च त्रि॰ । अपुत्रायां स्त्रीजातौ, वालाख्ये गन्धद्रव्ये च स्त्री॰ ।

बन्ध्याकर्कोटी स्त्री॰ बन्ध्याया उपकारिणी पुत्रप्रदत्वात् कर्कोटी । तिक्तकर्कोट्याम् अस्याः पुत्रदायित्वेन बन्ध्योपकारित्वम् । स्वार्थे कन् अतह्रस्वम् । तत्रैव ।

बभ्र गतौ भ्वा॰पर॰सक॰सेट् । बभ्रति अबभ्रीत् ।

बभ्रु पु॰भृ-कु-द्वित्वम् बभ्र-उ वा। शिवे,विष्णौ, नकुले, बह्नौ, मुनिभेदे, देशभेदे च तद्देशवासिनि ब॰व॰। पिङ्गलवर्णे पु॰। तद्वति त्रि॰। स्त्रियां ऊङ् । खलतौ बक्रकरे पु॰(फरास) ।

बभ्रुधातु पु॰ कर्म॰ । स्वर्णे, धुस्तूरे, गैरिके च ।

बम्ब गतौ भ्वा॰पर॰सक॰सेट् । बम्बति अबम्बीत् ।

बर न॰वृ-अप् । कुङ्कुमे । वृ-अच् । आर्द्रके । अस्तु । ईषदिष्टे अव्य॰। कर्मणि अप् । जामातरि देवादिभ्यः आशास्ये, षिङ्गे, जारे च पु॰ । भावेऽप्। वरणे। गुडूच्यां, त्रिफलायां, मेदायां, ब्राह्म्याम्, विडङ्गेषु पाठायां, हरिद्रायाञ्च स्त्री॰टाप् । शतावर्य्यां स्त्री॰ गौ॰ ङीष् ।

बर्ब गतौ भ्वा॰पर॰सक॰सेट् । बर्बति अबर्बीत् ।

बर्बट पु॰ बर्ब-अटन् । राजमाषे (बरबटी) । गौ॰ङीष् । तत्रैव व्रीहौ, वेश्यायाञ्च । [अबर्हिष्ट ।

बर्ह दाने बधे स्तुतौ वाचि च भ्वा॰ आ॰ सक॰सेट् । बर्हते

बर्ह न॰ बर्ह-अच् । मयूरपिच्छे, पत्रे, परीवारे च ।

बल जीवने, धान्यावरोधे च भ्वा॰पर॰ अक॰सेट् । बलति । अबालीत् बेलतुः । [अबालीत् अबलिष्ट ।

बल दाने बधे निरूपणे च भ्वा॰उभ॰सक॰सेट् । बलति-ते

बल जीवने चु॰ उ॰अक॰सेट् घटा॰ । बलयति-ते अबीबलत् त ज्वलादि॰ ण । बलः बालः ।

बल निरूपणे चु॰आत्म॰सक॰सेट् । बालयते अबीबलत् ।

बल न॰बल-अच् । सैन्ये, देहजे सामर्थ्ये, स्थौल्ये,गन्धरसे,रूपे, शुक्रे, देहे, पल्लवे, रक्ते च। बलयुक्ते त्रि॰ । काके, बलदेवे, वरुणवृक्षे, दैत्यभेदे च पु॰ ।

बलक्ष पु॰बलं क्षायत्यस्मात् क्षै-क । शुक्लवर्णे। तद्वति त्रि॰ ।

बलज न॰ बलात् जायते जन-ड । क्षेत्रे, पुरद्वारे, शस्ये, युद्धे च । बलजाते त्रि॰ ।

बलद पु॰ बलं ददाति दा-क । 'पौष्टिके बलदः स्मृत' इत्युक्ते पौष्टिककर्म्माङ्गे वह्निभेदे । अश्वगन्धायां स्त्री॰। बलदातरि त्रि॰

बलदेव पु॰ बलेन दीव्यति दिव-अच् , बलोद्रिक्तो देवो वा शाक॰ । बलरामे । त्रायमाणौषधौ स्त्री॰ ।

बलभद्र पु॰बल+अर्श आद्यच् बलो बलवानपि भद्रः सौम्यः । बलदेवे, गवये च । बलेषु भद्रा । त्रायमाणौषधौ स्त्री॰ स्वार्थे कन्। तत्रैव । [यजे रोहिणीनन्दने संकर्षणे रामे ।

बलराम पु॰ बलेन रमते रम-संज्ञायां कर्त्तरि घञ् । कृष्णा

बलवत् अव्य॰बल+अतिशये मतुप् मस्य वः । अतिशये । 'बलवदपि शिक्षितानामा'मिति शकुन्तला । बलविशिष्टे त्रि॰ । 'क्षीणा बलवती नाडी'ति वैद्यकम् । [षधौ ।

बलवर्द्धिनी स्त्री॰बलं वर्द्धयति वृध-णिच्-णिनि । जीवकौ-

बलविन्यास पु॰ बलानां सैन्यानां विशेषेण दुर्भेद्यतायै न्यासः स्थापनम् । व्यूहे सेनासन्निवेशविशेषे ।

बलशालिन् त्रि॰ बलेन शालते शल-णिनि । बलविशिष्टे ।

बलसूदन पु॰ बलं तन्नामकमसुरं सूदयति सूद-ल्यु । इन्द्रे

बला स्त्री॰ बलं कार्य्यत्वेनास्त्यस्याः । (वालियाडा) क्षुपभेदे, विश्वामित्रेण रामाय दत्ते अस्त्रविद्याभेदे च ।

बलाका स्त्री॰ बलं कम्पनमकति गच्छति अक-अच् । वकभेदे

बलाट पु॰ बलमटति ददाति अट-अच् । मुद्गे ।

बलात् अव्य॰बलं सामर्थ्यं कारणत्वेनाततति अत-क्विप् । हठादित्यर्थे । पञ्चम्यन्तबलशब्दे नास्य न गतार्थता बलात्कार इत्या-

दिविकृयै तस्यावस्थम्भकीकार्य्यत्वात् ।

बलात्कार पु॰ बलात्+कृ-घञ् । बलपूर्व्वककरणे, हठात्करणे च

बलात्मिका स्त्री॰ बलमेवात्मा स्वरूपं कारणत्वात् यस्याः स्वार्थे कन् अतइत्त्वम् । (हातिशुड़ा) हस्तिशुण्डीवृक्षे ।

बलाढ्या स्त्री॰ बलाय आढ्या । (बेलियाड़ा) क्षुपभेदे ।

बलानुज पु॰ अनुजायते अनु+जन-ड इत॰। श्रीकृष्णे।

बलामोटा स्त्री॰ बलमामोटयति आ+मुट-अच् । नागदमन्याम् । अयान्तत्वोक्तिः प्रामादिकी तथात्वे ङीप् स्यात् ।

बलाय पु॰ बलस्यायः स्थानम् अय-घञ् । वरुणवृक्षे ।

बलाराति पु॰बलस्य तन्नामासुरस्यारातिः । इन्द्रे । बलगन्तु प्रभृतयोप्यत्र । [खुल् । पानीयामलके

बलालक पु॰ बलाय सामर्थ्याय अलति पर्य्याप्नोति अल-

बलाहक पु॰ बलं कम्पनमाजहाति आ+हा-कुन् । मेघे मुस्तके, पर्व्वते, दैत्यभेदे, नागभेदे च । [कन्दः । गुलुञ्चकन्दे

बलाहकन्द पु॰ बलं सामर्थ्यमाह्वयति आ+ह्वे-क ताडशः

बलि पु॰बल-इन् । पूजोपहारे, ददत 'सौ बलिं चैव निजगात्रात्समुचित'मिति षष्ठी राजग्राह्ये भागे, उपप्लवे, चामरदण्डे, गृहस्थकर्त्तव्यपञ्चयज्ञमध्ये भूतयज्ञे, 'बलिकर्म्म ततः कुर्य्यादिति स्मृतिः । दैत्यभेदे विरोचनपुत्रे च 'येन बद्धो बलीराजा दानवेन्द्रो महाबलो'ति रक्षाबन्धनमन्त्रः । जरया श्लथचर्म्मणि स्त्री॰ वा ङीप् । 'गृहस्थस्तु यदा पश्येत् वलीपलितमात्मन' इति स्मृतिः । उदरावयवे । 'बलित्रयं चारु बभार बाले'ति कुमारः । गुह्यस्थे अङ्कुराकारे मांसपिण्डे, गृहदारुप्रभेदे च (प्राड) स्त्री॰स्वार्थे कन् । तत्र, अतिबलायाञ्च ।

बलिध्वंसिन् पु॰ बलिं ध्वंसयति स्वस्थानात् पातयति ध्वन्सणिच्-णिनि । विष्णौ वामनावतारेण हि तस्य तथात्वम् ।

बलिन(भ) त्रि॰बलि+अस्त्यर्थे-इन भ वा। जरया शिथिलचर्म्मवति

बलिन् त्रि॰ बलमस्त्यस्य इनि । बलवति । उष्ट्रे, महिषे, वृषे, शूकरे, बलरामे कुन्दवृक्षे, कफे, माषे च पु॰ । (वेलियाडा) क्षुपे स्त्री॰ङीप् ।

बलिपुष्ट पु॰ बलिना पूजोपहारद्रव्येण पुष्टः पुष-क्त। काके

बलिप्रिय पु॰ बलिनं प्रीणाति प्री-क । लोध्रद्रुमे ।

बलिभुज् पु॰ बलिं पूजोपकरणद्रव्यं गृहस्थदत्तबलिं वा भुङ्क्ते क्विप् । काके ।

बलि(ली)मुख पु॰ बलि(ली)युक्तं मुखमस्य शाक॰ । वानरे ।

बलिष्ठ त्रि॰ अतिशयेन बली बलिन्+इष्ठन् । अत्यन्तबलवति । उष्ट्रे पु॰ ।

बलिसद्मन् न॰इत॰। पाताले बलिपुरादयोप्यत्र । [प्रान्ते(छांच)

बलीक पु॰न॰ बालयति आवृणोति बल ईकन् नि॰ । पटल

बलीयस् त्रि॰अतिशयेन बली बलिन्+ईयस्। अत्यन्तबलवति

बलीवर्द्द पु॰वृ-क्विप् वर् ई लक्ष्मीश्च वश्च ईवरौ तौ ददाति दा-क ईवर्द्दः बली चासौ ईवर्द्दश्चेति। वृषे ।

बल्य न॰बलाय हितं बल+यत् । प्रधानधातौ, शुक्रे, बलसाधने च । अश्वगन्धायाम्, अतिबलायां, प्रसारिण्याञ्च स्त्री॰ ।

बल्ह स्तुतौ दाने, बधे, च सक॰ याचने द्विक॰ भ्वा॰ आत्म॰ सेट् । बल्हते अबल्हिष्ट ।

बष्क(स्क)यि(णी)नी स्त्री॰मस्क गतौ अयन् पृ॰मस्य वः सस्य वा षत्वम् 'बष्क(स्क)योऽस्यास्ति इनि ङीप् पमध्यत्वे षात्वम् । चिरप्रसूतायां गवि । बष्क(स्क)यं नयतीति नी-ड गौ॰ङीष् पमध्यत्वे पूर्व्व॰णत्वम् । बष्क(स्क)यणी(नी)त्यप्यत्र

ब(व)ह दृद्धौ भ्वा॰आत्म॰अक॰सेट् इदित् । बं(वं)हते अबं(वं)हिष्ट । महिवाहर्य्यादयश्चोष्ठ्यादिरितिपाणिनीयाः । दन्त्योष्ठ्यादिरिति वोपदेवः ।

ब(व)हु त्रि॰ बं(व)हि-कु नलोपः। त्रिप्रभृत्यनेकसङ्ख्यान्विते, विपुले च । स्त्रियां वा ङीप् ब(व)ह्वी ।

ब(व)हुकण्टक पु॰ ब(व)हूनि कण्टकान्यस्य । क्षुद्रगोक्षुरे । (गोखुरी) क्षुपभेदे । [कण्टकारिकायाम्

ब(व)हुकण्टा स्त्री॰ ब(व)हवः कण्टाः कण्टकाः यस्याः ।

ब(व)हुकन्द पु॰इव॰ । शूरणे (ओल) । कर्कट्यां स्त्री॰ ।

ब(व)हुकर त्रि॰ ब(व)हूनि किरति कृ-अच् । (फरास) मार्ज्जनकरे । सम्मार्ज्जन्यां स्त्री॰गौ॰ङीष् । कृ-अच् इत॰। उष्ट्रे । अनेककार्य्यकरे त्रि॰ ।

ब(व)हुकर्णिका स्त्री॰ब(व)हवःकर्णा इव पर्णान्यस्य । आखुकर्ण्याम् । [यूथ्यां, चम्पककलिकायां, जीरके च स्त्री॰ ।

ब(व)हुगन्ध पु॰ इव॰ । कुन्दुरुके । त्वचे, (तेजपात) न॰ ।

ब(व)हुगन्धदा स्त्री॰ ब(व)हुगन्धं ददाति दा-क । मृगभेदे ।

ब(व)हुग्रन्थि पु॰ इव॰ । झावुके (झाउ) ।

ब(व)हुच्छिन्ना स्त्री॰ ब(व)हु यथा स्यात् छिद्यते स्म छिद्-क्त तस्य, दस्य च नः । कन्दगुडूच्याम् ।

ब(व)हुतिक्ता स्त्री॰ ब(व)हु यथा तथा बाहुल्येन वा तिक्ता । काकमाच्याम् ।

ब(व)हुतिथ त्रि॰ ब(व)हूनां पूरणः ब(व)हु+डट् तियुक् च। अनेकसंख्याने, 'काले गते बहुतिथे, इत्युद्भटः ।

ब(व)हुत अव्य॰ ब(व)हुषु तस् । अनेकेषु कालादिषु ।

ब(व)हुत्वच् पु॰ इव॰ । भूर्ज्जपत्त्रवृक्षे । स्वार्थे कन् तत्रैव ।

ब(व)हुदुग्ध पु० ब(व)हूनि दुग्धानीव चूर्णानि शुभ्रवर्णत्वात् यस्य । गोधूमे । प्रचुरक्षीरवत्यां गवि, स्नुहीवृक्षे च स्त्री० । स्वार्थे कन् अत ह्रस्वम् । स्नुहीवृक्षे ।

ब(व)हुधा अव्य० ब(व)हु+प्रकारे-धाच् । अनेकप्रकारे

ब(व)हुपत्त्र पु० ६ब० । पलाण्डौ अनेकपर्णयुक्ते त्रि० । लिङ्गिन्याम्, घृतकुमार्य्यां, तुलस्यां, वृहत्यां, गोरक्षदुग्धायां, जलुकायाञ्च स्त्री० गौ० ङीष् । ततः संज्ञायां कन् । भूम्यामलक्यां, मेथिकायां, महाशतावर्य्याञ्च ।

ब(व)हुपर्ण पु० ६ब० । सप्तच्छदवृक्षे तस्य प्रतिपर्णं सप्तसप्तपर्णवत्त्वात् । अनेकपर्णयुक्ते त्रि० । मेथिकायां स्त्री० ङीप् । ततः संज्ञायां कन् । आखुकर्ण्यां स्त्री०टाप् । [वत्त्वात्तथात्वम्

ब(व)हुपाद्(द) पु०६ब० । वा अन्त्यलोपः । वटवृक्षे अनेकशिफा-

ब(व)हुपुत्त्र ब(व)हवः पुत्त्रा-इव पर्णान्यस्य । सप्तच्छदे । अनेकपुत्त्राइव मूलान्यस्य । शतमूल्यां स्त्री० ङीप् ।

ब(व)हुपुष्प पु०६ब० । निम्बवृक्षे । संज्ञायां कन् अत ह्रस्वम् । धातक्यां स्त्री० । [तुल्यप्रचुरलक्षणवत्त्वात् सुश्लक्ष्णे पु०

ब(व)हुप्रज त्रि०६ब० । बहुसन्तानवति । शूकरे पु० । प्रजा-

ब(व)हुफल पु०६ब० । कदम्बवृक्षे, विकङ्कते, तेजःफले च । अनेकफलयुक्ते त्रि० । माषपर्ण्यां, चविकायां, काकमाच्यां, त्रिपुष्यां, (शशा) क्षुद्रकारवेल्लयां, भूम्यामलक्याञ्च स्त्री० । संज्ञायां कन् अत ह्रस्वम् । भूमिवदर्य्यां स्त्री० । आमलक्यां स्त्री० ङीप् ।

ब(व)हुमञ्जरी स्त्री० ६ब० संज्ञात्वात् न कप् । तुलस्याम् ।

ब(व)हुमल पु० ६ब० ॥ सीसके । अनेकमलयुक्ते त्रि० ।

ब(व)हुमूर्त्ति स्त्री०६ब० । वनकार्पासे । नानाकारवति त्रि०

ब(व)हुमूल त्रि०६ब० । अनेकमूलवति । शिग्रौ पु० । संज्ञायां कन् । उशीरे न० । शतावर्य्यां स्त्री० टाप् । माकन्द्यां ङीप्

ब(व)हुरसा स्त्री०६ब० । महाज्योतिष्मत्याम् । नानारसवत्यां त्रि०

ब(व)हुरूप पु०६ब० । सर्ज्जरसे (धुना) शिवे, विष्णौ, हिरण्यगर्भे, कामे, केशे च । नानारूपवति त्रि० ।

ब(व)हुरोमन् त्रि० ६ब० अनेकरोमवति रोमशे । मेषे पु० ।

ब(व)हुल त्रि० ब(व)हि-कुलच् नि० नलोपः । अनेकसंख्यान्विते प्रचुरे । ब(व)हूनि लाति ला-क । अग्नौ, कृष्णवर्णे च पु० । तद्वति त्रि० । कृष्णपक्षे पु० 'ब(व)हुलेऽपि गते निशाकर' इति कुमारः । आकाशे न० । नीलिकायां नीलवर्णायां गवि च स्त्री० । कलच् पु० । ब(व)हुलः । प्रचुरे त्रि० । अग्निदैवतत्वात् कृत्तिकानक्षत्रे स्त्री०टाप् ब०व० ।

बहुलगन्धा स्त्री० ६ब० । एलायाम् ।

ब(व)हुलच्छद पु० ६ब० । रक्तशोभाञ्जने ।

ब(व)हुलीकृत त्रि० ब(व)हुल+च्वि-कृ-क्त । (आगड़ा) बुषस्यापसारणेन राशीकृते खलस्थे धान्ये, राशीकृतमात्रे च ।

ब(व)हुवल्क पु० ६ब० । प्रियाले । (पियाशाल) ।

ब(व)हुवाहक पु० ब(व)हूनि वाहयति अण्, ततः कन्, ण्वुल् वा । श्लेषातके (लोना आना) ।

ब(व)हुविस्तीर्णा स्त्री० ब(व)हु यथा तथा विस्तीर्णा वि+स्तॄ-क्त । (कुचुड़) कुचिकावृक्षे । [त्रि०

ब(व)हुवीज पु० ६ब० । (आता) आतपे वृक्षे । प्रचुरवीजवति

ब(व)हुवीर्य्य पु० ६ब० । विभीतके, (वयड़ा) तण्डुलीयशाके, (नटेशाक) शाल्मलिवृक्षे, मरुवके च । भूम्यामलक्यां स्त्री० ।

ब(व)हुव्रीहि त्रि०६ब० । अनेकधान्यादियुक्ते । व्याकरणोक्ते प्रायेण अन्यपदार्थप्रधाने समासभेदे पु० ।

ब(व)हुशस् अव्य० ब(व)हु+शस् । अनेकवारानित्यर्थे 'गुणकृत्ये ब(व)हुशो नियोजिता' इति कुमारः ।

ब(व)हुशल्य पु० ६ब० । रक्तखदिरे । अनेककीलयुक्ते त्रि० ।

ब(व)हुशाल पु० ब(व)हुभिः शालते शल-संज्ञायां कर्त्तरि घञ् । स्नुहीवृक्षे । [युक्ते त्रि०

ब(व)हुशिखा स्त्री० ६ब० । जलपिप्पल्याम् । अनेकशिखा

ब(व)हुसार पु० ६ब० । खदिरे । अनेकसारवति त्रि० ।

ब(व)हुसुता स्त्री० ब(व)हवः सुता इव मूलान्यस्याः । शतमूल्याम् । अनेकपुत्त्रवति त्रि० । [न्तानयुक्ते त्रि०

ब(व)हुसूति स्त्री०६ब० । अनेकप्रसववत्यां गवि । ब(व)हुस-

ब(व)हुस्रवा स्त्री० ब(व)हु यथा तथा स्रवति स्रु-अच् । शल्लकीवृक्षे । अनेकधा क्षरणवति त्रि० ।

ब(व)ह्वृच पु०६ब० अच् समा० । ऋग्वेदे । सूक्ते न० । तदभिज्ञे त्रि० । तत्पत्न्यां स्त्री० । [अबा(वा)ड़िष्ट ।

बा(वा)ड आप्लावने सक० स्नाने अक०भ्वा०आ०सेट् । बा(वा)ड़ते

बाडव न० बड़वानां समूहः अण् । घोटकसमुदाये । बाड़-घञ् बल-घञ् लस्य डः वा बाड़ो वृद्धिः तं वाति वा-क । ब्राह्मणे पु० । बड़वायां जातः अण् । और्व्वे समुद्रस्थे कालाग्निभेदे पु० । वाड़वाग्न्यादयोऽप्यत्र पु० ।

बाडवेय पु०द्विव० बड़वायाः अपत्ये-ढक् । अश्विनीकुमारयोः ।

बाड़व्य न० बाड़व+संघे-यत् । विप्रसमुदाये ।

बा(वा)ण पु० बण-शब्दे वण-गतौ वा संज्ञायां कर्त्तरि घञ् । शरे, गोस्तने, (बांट) विरोचनसुते दैत्यभेदे, केवले च । शरपुङ्खे स्त्री० । नीलझिण्ट्याम् पु०स्त्री० । मेदिन्यां दन्त्योष्ठ्यादित्वेन पठितः रायमुकुटादयः बणशब्दे इति धातु-

प्रकृतिकत्वमाहुरतोऽस्योभयविधादित्वम् ।

बा(वा)णलिङ्ग बाणदैत्येन संपूज्याविसृज्य नर्म्मदायां निक्षिप्ते शिवलिङ्गभेदे । विस्तरो वृहदभिधाने ।

वाणिज्य न० वणिजो भावः, कर्म्म वा ब्राह्मणादित्वात् ष्यञ् । क्रयविक्रयादौ 'वाणिज्येन गतस्य मे गृहपते'रिति सा०श्प०

बाणि(णी) बण-इ णिच्च । वस्त्रादीनां वपनक्रियायाम् । वा ङीप् । वस्त्रादीनां वपनक्रियायां, वाक्ये, सरस्वत्याञ्च ।

बा(व)दर पु० स्त्री० ब(व)दर+स्वार्थेऽण् । कार्पासवृक्षे, ब(व)-दरस्येदं तस्य विकारो वा अण् । कार्पाससूत्रे न० । तद्-वस्त्रादौ त्रि० । [बा(वा)दरिरप्यत्र ।

बा(वा)दरायण पु० ब(व)दर्य्यां भवः फक् । वेदव्यासे । इञि ।

बाध पु० बाध-घञ् । प्रतिरोधे । न्यायमते स्वाभाववत्पदार्थे । यथा वह्निबुद्धौ वह्न्यभाववान् ह्रदो बाधः । बाध-कर्त्तरि अच् । प्रतिबन्धके त्रि० । भावे घञ् । बोधप्रतिबन्धे, पीड़ने, उपद्रवे च । [चङि न ह्रस्वः ।

बाध विहतौ भ्वादि० आत्म० सक० सेट् । बाधते अबाधिष्ट ।

बाधक त्रि० बाध-ण्वुल् । प्रतिबन्धके । स्त्रीणां ऋतुकाले प्रजा जननशक्तिप्रतिरोधके रोगभेदे पु० ।

बाधिर्य्य न० बधिरस्य भावः ब्राह्मणादित्वात् ष्यञ् । श्रवण शक्तिराहित्ये रोगभेदे । [अपत्ये ।

बान्धकिनेय पु० स्त्री० बन्धक्याः अपत्यं ढक् इनङ् च । असत्या

बान्धव पु० बन्धु+स्वार्थे, इदमर्थे वाऽण् । बन्धुशब्दार्थे, पितृ-मातृसम्बन्धिनि मातुलादौ च ।

बाल पु० न० (वाला) गन्धद्रव्यभेदे । मूर्खे, शिशौ च त्रि० । केशे पु० । अर्श आदित्वादस्त्यर्थे अच् । अश्वशिशौ, अश्ववालधौ, हस्तिवालधौ, नारिकेले, पशुपुच्छे च पु० ।

बालक बाल+स्वार्थे कन् । शिशौ, (वाला) गन्धद्रव्ये च । अङ्गु-रीयके न० । अश्वकरिपुच्छयोः, वलये च पु० ।

बालकप्रिया स्त्री० बालकं प्रीणाति प्री-क । इन्द्रवारुण्यां (राखालशशा) कदल्याञ्च ।

बाल(लि)खिल्य पु० अङ्गुष्ठपर्वमितेषु षष्टिसहस्रसंख्येषु पुल-स्त्यकन्यायां क्रतोः पुत्रेषु मुनिभेदेषु ।

बालग्रह पु० ६त० बालानां पीडके उपग्रहभेदे 'बालग्रहाभि-भूतानां बालानां शान्तिकारक'मिति चण्डी ।

बालतनय पु० बालास्तनया इव पत्त्राण्यस्य । खदिरे बालद-लकालिपत्त्रादयोऽप्यत्र पु० ।

बालधि पु० बाला धीयन्तेऽत्र धा-कि । केशयुक्तलाङ्गूले ।

बालपुष्पी स्त्री० बालानि क्षुद्राणि पुष्पाण्यस्याः ङीप् । यूथिकायाम् । स्वार्थे कन् । तत्रैव ।

बालभोज्य पु० ६त० । चणके । बालकभक्षणीये त्रि० ।

बालमूषिका स्त्री० कर्म्म० । क्षुद्रमूषिकायाम् ।

बालव्यजन न० बाला एव व्यजनम् । चामरे । 'कुर्व्वन्ति बालव्यजनैश्चमर्य्यः' इति कुमारः ।

बालहस्त पु० बालानां केशानां समूहः बाल+हस्त । केशस-मूहे । बाला हस्त इव यत्र । पशूनां लाङ्गूले ।

बाला स्त्री० बालाः केशाकाराः पदार्थाः सन्त्यस्य अच् । नारि केले, हरिद्रायां मल्लिकाभेदे, वलये, त्रुटौ घृतकुमार्य्यां (वाला) गन्धद्रव्यभेदे, अम्बष्ठायां, नीलझिण्ट्याम्, षोडश-वर्षीयायां स्त्रियां, कन्यायाञ्च । स्वार्थे कन् । तत्रैव बालु-कायां, कर्णभूषणे (कानवाला) एलायाञ्च । [त्यप्यत्र ।

बालि पु० बल-इन् णिच्च । इन्द्रपुत्रे कपिराजे । णिनि । बाली-

बालिश त्रि० बाड-इन् बाडिं वृद्धिं श्यति शो-क डस्य लः । मूर्खे, शिशौ च 'बालिशमालि ! शयान'मित्युद्भटः । बालाः सन्त्यस्य इनि बाली मूर्द्धा शेतेऽत्र शी-ड । उप-धाने न० । [बालिहन्त्रादयोऽप्यत्र पु० ।

बालिहन् पु० बालिं बालिनं वा हन्ति हन-क्विप् । रामे

बालु पु० बल-उण् । एलबालुकनामगन्धद्रव्ये । स्वार्थे कन् । तत्रैव न० । पानीयामलके पु० । सिकतासु स्त्री० ।

बालुकायन्त्र न० ६त० । औषधपाकार्थे यन्त्रभेदे ।

बालुकी स्त्री० चु० बल-उक गौरा० ङीष् । कर्कटीभेदे । पृ० नुक् । बालुङ्कीत्यप्यत्र ।

बालेय पु० बलेरपत्यं, बलये हितं वा ढक् । रासभे, दैत्यभेदे, अङ्गारवल्लर्य्यां च । कोमले, बलिहिते च त्रि० ।

बालेयशाक पु० बलये हितः ढक् कर्म्म० (वामनहाटि) शाकभे

बालेष्ट पु० बालानामिष्टः इष-क्त । ब(व)दरे । बालकाभीष्टे त्रि

बाल्य न० बालस्य भावः, कर्म्म वा वयोवचनत्वात् ष्यञ् । 'आ षोड़शाद्भवेद्बाल' इत्युक्ते अवस्थाभेदे ।

बाष्प(स्प) पु० बाध-प० षत्वं सत्वं वा । नेत्रजले, ऊष्मणि च

बा(वा)ह प्रयत्ने भ्वादि० आत्म० अक० सेट् । बाहते अबा-हिष्ट । चङि न ह्रस्वः ।

बाहु पु० बाध-कु धस्य हः । भुजे कक्षावध्यङ्गुलिपर्य्यन्तेऽवयवे

बाहुज पु० बाहुभ्यां ब्र(ब्र)ह्मबाहुभ्यां जायते जन-ड । क्षत्रिये 'बाहू राजन्यावि'ति श्रुतिः । [बद्धे लौहचर्म्मादौ ।

बाहुत्र पु० न० बाहुं त्रायते त्रै-क । अस्त्राघातवारणार्थं हस्त-

बाहुदा स्त्री० (करतोया) नदीभेदे । सा हि अवगाहनात् लिखितस्य मुनेः छिन्नहस्तं पुनर्ददाविति पुराणम् ।

बाहुमूल न० ६त० । कक्षे (कांक) ।
बाहुयुद्ध न० ३त० । मल्लयुद्धे ।
बाहुल पु० बहुलानां कृत्तिकानामयं (स्वामी) अण् वह्नौ । बहुलाभि-र्युक्ता पौर्णमासी अण् । कार्त्तिकपौर्णमास्यां स्त्री०। सात्र मासे पुनरण् । चान्द्रकार्त्तिकमासे पु० ।
बाहुलेय पु० ब(व)हुलानामपत्यं ढक् । कार्त्तिकेये ।
बि(वि)ट आक्रोशे भ्वा०पर०सक०सेट् । बे(वे)टति अबे(वे)टीत्
बिद् अवयवे भ्वा०पर०सक०सेट् इदित् । बिन्दति अबिन्दीत्
बि(वि)न्दु पु० विदि-उ विद उ नि० वा । अल्पेऽंशे ।
बिल भेदने वा चुरा०उभ०पक्षे तु०पर०सक०सेट् । बेलयति ते बिलति । अबीबिलत् त अबेलीत् ।
बिस क्षेपे दि०पर०सक०सेट् । बिस्यति । अबिसत्-अबेसीत् ।
बीभत्स त्रि० बध-निन्दायां स्वार्थे सन् कर्म्मणि घञ् । पापिनि, जुगुप्सिते, घृणाविषये च । नाट्यादौ प्रसिद्धे जुगुप्सास्थायिभावके रसभेदे, अर्ज्जुने च पु० । तद्रसविषये विकृतमांसादौ त्रि० । उ । बीभत्सुः । अर्ज्जुने पु० ।
बुक्क कुक्कुरादिशब्दे कथने च वा चु०उभ०पक्षे भ्वा० पर०सक० सेट् । बुक्कयति ते बुक्कति अबुबुक्कत् त अबुक्कीत् ।
बुक्क न० बुक्क-अच् । हृदयस्थे मांसपिण्डे, अग्रमांसे,हृदये च अस्य स्त्रीत्वमपि स्त्रीत्वे टाप् गौ०ङीष् वा । बुक्काग्रातैर्यूवतिनिकटे प्रौढवाक्येन राघेत्युद्भटः । छागे,(बोका) समये, च पु० । शोणिते स्त्री० टाप् । ष्ट० । बुक्कबुक्के अपि हृदये ।
बुक्काग्रमांस न०६त० । हृदयस्थे मांसपिण्डाकारे अग्रमांसे ।
बुट हिंसायां चुरा०उभ० पक्षे भ्वा०पर०सक०सेट् । बोटयति ते । बोटति । अबुबुटत्-त । अबोटीत् ।
बुड त्यागे संवरणे च तु०कुटा०सक० सेट् । बुडति अबुडीत् ।
बुद् निशामने भ्वा०उ०सक०सेट् । बोदति ते। अबुदत्-अबोदीत् अबोदिष्ट। क्त्वा वेट् ।
बुद्ध पु० बुध-क्त । भगवतोऽवतारभेदे येन वेदतत्कर्मणोर्निन्दा कृता । जागरिते, ज्ञातवति च त्रि० ।
बुद्धि स्त्री० बुध-क्तिन् । ज्ञाने, सांख्योक्ते सत्त्वङ्गःखाद्यष्टविधधर्मवति प्रकृतिपरिणामभेदे, अन्तःकरणविशेषे, वेदान्तोक्ते निश्चयात्मकवृत्तिमति अन्तःकरणे च ।
बुद्धीन्द्रिय न०६त० । 'मनः कर्णौ तथा नेत्रे रसना त्वक् च नासिके । बुद्धीन्द्रियमिति प्रोक्तमि'त्युक्तेषु इन्द्रियेषु ।
बुद्बुद न० बुद्-क० ष्ट० ह्रित्वम् । जलस्य गोलाकारे विकारभेदे
बुध ज्ञापने भ्वा०प०सक०अनिट्। बोधति अबौत्सीत् शिष्यं गुरुः
बुध ज्ञाने भ्वा०उभ०सक०सेट् । बोधति ते । अबुधत्-अबोधीत् अबोधि अबोधिष्ट । ज्वला० वा ण पक्षे क । बोधः बुधः ।
बुध ज्ञाने दि० आ०सक०अनिट् । बुध्यते अबोधि अबोधिष्ट ।
बुध पु० बुध-क । पण्डिते, वृहस्पतिभार्य्यायां तारायां चन्द्रेण जनिते पुत्रे ग्रहभेदे, तस्य रोहिण्या प्रतिपालनात् रौहिणेयत्वम् ।
बुधरत्न न० बुधप्रियं रत्नं शाक० । मरकतमणौ । [स्नाम्
बुधा स्त्री०बोधति ज्ञापयति रोगिणं बुध-ज्ञापने क । जटामां-
बुधाष्टमी स्त्री० बुधवारयुताष्टमी शाक० । चैत्रपौषहरिशयनादीतरत्र काले बुधवारयुतायां शुक्लपक्षाष्टम्यां, तत्कर्त्तव्यव्रते च
बुधित त्रि० भ्वा०उभ० बुध-क्त इट् । ज्ञाते ।
बुध्न न० बन्ध-नक् नलोपः बुधादेशश्च । वृक्षमूले, मूलमात्रे च ष्टयुबुध्नोदराकृतिरिति घटविशेषणं शास्त्रेपूक्तम् ।
बुन्द् निशामने भ्वा० उभ०सक० सेट् । बुन्दति ते । अबुदत् अबुन्दीत् । अबुन्दिष्ट । क्त्वा वेट् ।
बुन्ध निशामने भ्वा० उभ०सक०सेट् क्त्वा वेट् । बुन्धति ते अबुधत्-अबुन्धीत् अबुन्धिष्ट ।
बुन्ध बन्धे चु०उभ०सक० सेट् । बुन्धयति ते अबुबुन्धत् त ।
बुभुक्षा स्त्री० भुज-सन्-अ । भोजनेच्छायां क्षुधायाम् ।
बुभुक्षित त्रि० बुभुक्षा+तार० इतच् । क्षुधायुक्ते 'बुभुक्षितः किं द्विकरेण भुङ्क्ते इत्युद्भटः ।
बुल मज्जने चु० उभ० अक० सेट् । बोलयति ते अबूबुलत् ।
बुष(स) न० बुस्यते उत्सृज्यते बुस-उत्सर्गे क ष्ट० वा षत्वम् । (आगडा) तुच्छधान्ये फलरहितधान्ये ।
बुस उत्सर्गे दि०पर०सक०सेट् । बुस्यति अबुसत्-अबोसीत् ।
बुस्त आदरे अनादरे च चु०उभ०सक०सेट् । बुस्तयति ते अबुबुस्तत् त । [फलस्य त्याज्ये अंशे,(भुषि) मांसपिष्टकभेदे च
बुस्त न० बुस्यते नाद्रियते आद्रियते वा बुस्त-घञ् । पनसादि
बृ वृत्यां भृतौ च क्र्या०प्रा०पर०सक० सेट् । बृणाति अबारीत
बे(वे)हृ प्रयत्ने भ्वा०आत्मने सक०अनिट् । बे(वे)हते अबे(वे)हिष्ट चङि न ह्रस्वः ।
बोध पु०बुध-घञ्। ज्ञाने, जागरणे च। ज्वलादि-बुध-ण । ज्ञानवति त्रि० । ण्वुल् । बोधकोऽप्यत्र त्रि० । णिच् ण्वुल् । सूचके त्रि०
बोधकर पु० बोधं निशान्ते जागरणं करोति कृ-अच् । निशान्ते प्रबोधकरे वैतालिके । ज्ञापके त्रि० ।
बोधन न० बुध-णिच्-ल्युट् । विज्ञापने, कालवशात् गन्धादेर्न्यूनतायां तदुद्दीपने, जागरणे च । 'शयनं बोधनं हरे'-रिति पुराणम् । 'शायाह्ने बोधनं कुर्या'दिति स्मृतिः ।
बोधनी स्त्री० बोध्यतेऽनया, अत्र वा बुध-णिच्-ल्युट् ।

पिप्पल्यां तया हि मूर्च्छितो बोध्यते। कार्त्तिकैकादश्यां तत्र हि हरेर्बोधनम्।

बोधि पु०बुध-इन्। अश्वत्थवृक्षे, समाधिभेदे च। ज्ञातरि त्रि०।

बोधितरु पु० कर्म्म०। अश्वत्थवृक्षे। बोधिद्रुमादयोऽप्यत्र पु०।

बौद्ध न० बुद्धेन प्रोक्तमण्। बुद्धप्रणीते निरीश्वरवादे शास्त्रे। तदधीयते इति पुरनण्। बौद्धागमाध्येतरि त्रि०। [पत्-त

व्युष उत्सर्गे विभागे च चु०उ०सक०सेट्। व्योषयति-ते अवुव्युषत्

ब्रण शब्दे भ्वा०पर०सक०सेट्। ब्रणति। अब्रणीत्-अब्राणीत्।

ब्र(व्र)तति स्त्री०प्रतनोति प्र+तन-क्तिच् पृ०पस्य वः। लतायाम् व्रतमिव करोतीति णिच् अति। दन्तोष्ठ्यादित्वमपि।

ब्र(व्र)ध्न पु० बन्ध-नक् ब्रधादेशः। सूर्य्ये, अर्कवृक्षे, शिवे, वृक्षमूले च। मेदिनीकरेण दन्तोष्ठ्यवादित्वेन लिखनात्तथा त्वमपि तन्मूलं मृग्यम्।

ब्र(व्र)ह्मकूर्च्च न०'अहोरात्रोषितोभूत्वा पौर्णमास्यां विशेषतः। पञ्चगव्यं पिबेत् प्रातः ब्र(व्र)ह्मकूर्च्चमिति स्मृतमि'त्युक्ते व्रतभेदे

ब्रह्मकोशी स्त्री० ब्र(व्र)ह्मणः कोशीव। अजमोदायाम्।

ब्र(व्र)ह्मचर्य्य न० ब्र(व्र)ह्मणे वेदलाभाय चर्य्यते चर-यत्। वेदज्ञानार्थमुपनयनोत्तराश्रमे, मैथुनराहित्ये च।

ब्र(व्र)ह्मचारिणी स्त्री० ब्र(व्र)ह्म चर्य्यतेऽनया चर-णिच् करणे ल्युट्-ङीप् ६त०। ब्र(व्र)ह्मयष्ट्यां भार्ग्याम्।

ब्र(व्र)ह्मचारिन् ब्र(व्र)ह्मणे वेदाय तद्ग्रहणाय चरति चर-णिनि। उपनयनानन्तरं प्रथमाश्रमयुक्तेषु विप्रादिषु त्रिषु वर्णेषु, करुणीवृक्षे, मैथुनराहित्यादि ब्र(व्र)ह्मचर्य्यव्रतधारिण्यां स्त्रियां च स्त्री०ङीप्। 'आसीता मरणात् क्षान्ता नियता ब्र(व्र)ह्मचारिणी'ति स्मृतिः। [नकवृक्षे

ब्र(व्र)ह्मजटा स्त्री० ब्र(व्र)ह्मणो जटेव संहतशाखत्वात्। दम-

ब्र(व्र)ह्मज्ञ त्रि० ब्र(व्र)ह्म वेदं, तुरीयं शुद्धचैतन्यं वा जानाति वेत्ति ज्ञा-क। वेदज्ञे, तुरीयशुद्धचैतन्यज्ञे च।

ब्रह्मज्ञान न० ६त०। त्रिगुणावच्छिन्नातीततुरीयशुद्धचैतन्यविषयज्ञाने विस्तरो वृहदभिधाने।

ब्र(व्र)ह्मण्य न० ब्र(व्र)ह्मणे वेदाय प्रभवति शुद्धचैतन्यज्ञानाय वा साधु ब्र(व्र)ह्मणोहितो वा यत्। विप्रवेदरक्षककर्त्तरि विष्णौ,'नमो ब्रह्मण्यदेवाये'ति विष्णुप्रणाममन्त्रः। विप्रधर्म्मे ब्र(व्र)ह्मदारुवृक्षे च।

ब्र(व्र)ह्मतीर्थ न० ६त०। पुष्करतीर्थे, पुष्करमूले च।

ब्र(व्र)ह्मत्व न० ब्र(व्र)ह्मणो भावः त्व। ऋत्विग्विशेषस्य ब्र(व्र)ह्मणो धर्म्मे, शुद्धतुरीयब्र(व्र)ह्मभावे च।

ब्र(व्र)ह्मदण्ड पु०६त० विप्रकृते अभिशापरूपे दण्डने 'ब्र(व्र)ह्मदण्डहता ये चे'ति स्मृतिः। विप्रस्य यष्टौ च।

ब्र(व्र)ह्मदर्भा स्त्री०ब्र(व्र)ह्मणो दर्भो यन्त्यनमस्याः। यमान्याम्

ब(व्र)ह्मदाय पु० ब्र(व्र)ह्मणि(णे) वा वेदाध्ययनसमाप्तौ, विप्राय वा राज्ञा दीयते दा कर्म्मणि घञ्। समावृत्तविप्राय देये धने 'ब्र(व्र)ह्मदायागतां भूमिं हरेयुर्ब्रा(व्रा)ह्मणीसुता' इति स्मृतिः। [कारे वृक्षभेदे।

ब्र(व्र)ह्मदारु .पु० ब्र(व्र)ह्मणो विप्रस्य हितः दारुः अश्वत्था-

ब्र(व्र)ह्मन् न० वृह-मनिन् वृंहेर्नोऽच्चेति नकारस्याकारे रत्वम्। वेदे, तपसि, सत्ये, तत्त्वे, यथार्थे, तुरीये सर्व्वगुणातीते विशुद्धे चित्स्वरूपे च। हिरण्यगर्भे विप्रे ऋत्विग्विशेषे च पु०। उज्ज्वलदत्तेन दन्तोष्ठ्यादित्वमेव साधितम् मेदिनीकरेण ओष्ठ्यादित्वेन कीर्त्तनात्तथात्वमपि किन्तु तन्मूलं मृग्यम्।

ब्र(व्र)ह्मनाल न० काश्यां मणिकर्णिकासमीपस्थे तीर्थभेदे।

ब्र(व्र)ह्मनिर्वाण न० ब्र(व्र)ह्मणि निर्वाणं निर्वृतिः। ब्र(व्र)ह्मभावलाभे सकलानर्थनिवृत्तिरूपे परमानन्दे।

ब्र(व्र)ह्मपर्णी स्त्री० ब्र(व्र)ह्मेव विस्तीर्णं मूलादारभ्य स्थितानि पर्णा-न्यस्याः ङीप्। पृश्निपर्ण्याम्।

ब्र(व्र)ह्मपवित्र पु० ब्र(व्र)ह्मेव वेदोक्तकर्म्मणि वा पवित्रः। कुशे

ब्र(व्र)ह्मपादप पु० ब्र(व्र)ह्मणः प्रियः वैदिककर्म्मयोग्यत्वात् विप्रब्र(व्र)ह्मचारिधार्य्यदण्डार्थत्वाद्वा। पलाशवृक्षे।

ब्र(व्र)ह्मपुत्र पु०ब्र(व्र)ह्मणः पुत्र इव कपिलवर्णत्वात्। विषभेदे, उत्तरदेशप्रसिद्धे नदभेदे, क्षेत्रभेदे च। सरस्वत्यां नद्यां स्त्री०। तस्याः पितामहजातत्वं पुराणप्रसिद्धम्।

ब्र(व्र)ह्मपुरी स्त्री० ६त० ब्रह्मोपासनास्थाने हृदये, तदाधारस्थाने सत्यलोके, काश्यां च।

ब्र(व्र)ह्मबन्धु पु० ब्र(व्र)ह्मा विप्रो बन्धुरुत्पादको यस्य। विप्राचाररहिते निन्द्यकर्म्मकारिणि जात्या विप्रे, विप्रतुल्ये भट्टादौ च। [युज्ये च

ब्र(व्र)ह्मभूय न० ब्रह्मणो भावः भू-क्यप्। ब्र(व्र)ह्मभावे तत्सा

ब्र(व्र)ह्मयज्ञ पु० ब्र(व्र)ह्मनिमित्तकस्तदध्ययनतदध्यापनानिमित्तको यज्ञः। वेदाध्ययनाध्यापनादौ। [हाटि) वृक्षे

ब्र(व्र)ह्मयष्टि स्त्री० ब्र(व्र)ह्मणो यष्टिरिवालम्बनत्वात् (वामन

ब्र(व्र)ह्मरन्ध्र न०६त० उत्तमाङ्गस्थिते ब्राह्मप्राप्तिहेतुके छिद्रस्थाने। तच्छिद्रेण निष्क्रमणे हि जीवस्य ब्र(व्र)ह्मप्राप्तिः श्रूयते

ब(व्र)ह्मराक्षस पु० ब्र(व्र)ह्मा विप्रोऽपि कुकर्म्मभिः राक्षसः। राक्षसरूपतां प्राप्ते भूतभेदे 'अपहृत्य च विप्रस्वं भवति ब्र(व्र)ह्मराक्षस' इति मनुः।

ब(व्र)ह्मर्षि पु० ब(व्र)ह्मा विप्रः चतुर्मुखतस्यो वा ऋषिः वेदस्य कर्त्ता । वेदकर्तृषु वशिष्ठादिषु ऋषिषु ।

ब्रह्मर्षिदेश पु० ६त० । 'कुरुक्षेत्रञ्च मत्स्याश्च पाञ्चालाः शूरसेनकाः । एष ब(व्र)ह्मर्षिदेशो वै' इति मनूक्ते, कुरुक्षेत्रादिदेशचतुष्टये । [ब(व्र)ह्मस्वरूपे च ।

ब(व्र)ह्मलोक पु० ६त०। ब्रह्माधिष्ठाने भुवने सत्यलोके तुरीय

ब(व्र)ह्मवर्चस न० ब(व्र)ह्मणा वेदाध्ययेन तदनुष्ठानेन च कृतं वर्चः तेजः अच् समा०। वेदाध्ययनजन्ये तेजसि 'ब(व्र)ह्मवर्चसकामस्य कुर्य्याद्विप्रस्य पञ्चमे' इति मनुः ।

ब(व्र)ह्मवादिन् पु०ब(व्र)ह्म वेदं वदति पठति णिनि। वेदपाठके ब(व्र)ह्म शुद्धं चैतन्यं सर्व्वात्मकतया वदति वेत्ति वा वेदान्तप्रतिपाद्यसर्व्वात्मकब(व्र)ह्मत्वं शुद्धचैतन्यं वदति बोधयति ब(व्र)ह्मबोधके शास्त्रे । [न ज्ञाने ।

ब(व्र)ह्मविद्या स्त्री० ६त० शुद्धचैतन्यात्मकस्य ब्रह्मणोऽभेदे-

ब(व्र)ह्मवि(बि)न्दु पु० ब(व्र)ह्मणि वेदपाठकाले (बि)विन्दुः । वेदाध्ययनकाले निःसृतजलवि(बि)न्दौ । [संख्ये पुराणभेदे

ब(व्र)ह्मवैवर्त्त न० अष्टादशमहापुराणमध्ये अष्टादशसहस्र

ब(व्र)ह्मशल्य पु० ब(व्र)ह्मेव सूक्ष्मं शल्यं कण्टकाग्रं यस्य । (वावला) वृक्षभेदे । [ग्रन्थभेदे ।

ब(व्र)ह्मसंहिता स्त्री० वैष्णवाचारसिद्धान्ते अध्यायशतात्मके

ब्रह्मसायुज्य न० सह युनक्ति युज-क्विप् सयुक् तस्य भावः सायुज्यं ६त० । ब(व्र)ह्मभावे ।

ब(व्र)ह्मसू पु० ब(व्र)ह्माणं सूतवान् सू-क्विप् । चतुर्व्यूहात्मकस्य विष्णोर्मूर्त्तिभेदे अनिरुद्धे, तस्यावतारभेदे उषापतौ च

ब(व्र)ह्मसूत्र न० ब(व्र)ह्मणि वेदग्रहणकाले उचितं सूत्रम् । यज्ञोपवीते, ब्रह्मप्रतिपादके शारीरकसूत्रे च ।

ब्रह्महत्या स्त्री० हन-क्यप् ६त० । विप्रहनने ।

ब(व्र)ह्महन् त्रि०ब(व्र)ह्माणं हतवान् हन-क्विप्। विप्रहत्याकारिणि । 'ब(व्र)ह्महा न भवत्यन्यो ब(व्र)ह्महा वृषलीपतिः। यस्तस्यामाहितोगर्भः स तेन ब्रा(व्रा)ह्मणो हत' इत्युक्ते वृषलीपतौ, 'च्युतोत्पतनजिह्वास्तु जीवोतिष्ठाङ्गुलिध्वनि । गुरोरपि च कर्त्तव्यमन्यथा 'ब्रह्महा' भवेदित्यादिस्मृत्युक्तातिदेशिकब(व्र)ह्महत्यापापयुक्ते च पु० ।

ब(व्र)ह्महुत न० ब(व्र)ह्मणे विप्राय अतिथये हुतं दत्तम् । नित्यं गृहस्थकर्त्तव्यपञ्चयज्ञान्तर्गतेऽतिथिपूजनरूपे यज्ञभेदे

ब(व्र)ह्माञ्जलि पु० ब(व्र)ह्मणे वेदपाठाय अञ्जलिः गुरौ विनयाञ्जलिः, स्वरविशेषज्ञापनार्थं वा अञ्जलिः संकुचितपाणिः। वेदपाठार्थं गुरुनिकटे कार्य्ये विनयाञ्जलौ, स्वरविशेषार्थज्ञापनाय कृतसङ्कोचे पाणिद्वये च ।

ब्रह्माणी पु० ब(व्र)ह्माणम् आनयति जीवयति अन-णिच्-अण् पूर्व्व०णत्वम् । ब्रह्मशक्तौ 'हंसयुक्ते विमानेस्था साक्षसूत्रकमण्डलुः। आयाता ब(व्र)ह्मणः शक्तिः ब(व्र)ह्माणी साभिधीयते' इति चण्डी । 'ब्रह्माणी ब(व्र)ह्मजननादि'ति पुराणम् । ब्रह्मशब्दात् ङीप् आनङ् चेति त्वपाणिनीयम्

ब(व्र)ह्माण्ड न० ६त० । 'तदण्डमभवद्धैमं सहस्रांशुसमप्रभम् । तस्मिन् यज्ञे स्वयं ब(व्र)ह्मा सर्व्वलोकपितामहः' इति मनूक्ते ब(व्र)ह्मण उत्पादके अण्डाकारे भुवनकोषे 'ब(व्र)ह्माण्डभाण्डोदरभ्राम्यत्पिण्डितचण्डिमेति वीरचरितम् । तत्प्रमाणस्वरूपादिकं तु वृहदभिधाने वक्ष्यते ।

ब(व्र)ह्मावर्त्त पु० 'सरस्वतीदृशद्वत्योर्देवनद्योर्यदन्तरम् । तं देवनिर्म्मितं देशं ब(व्र)ह्मावर्त्तं प्रचक्षते'इति मनूक्ते देशभेदे

ब(व्र)ह्मासन न०ब(व्र)ह्मणोध्यानार्थमासनम् । ईश्वरध्यानार्थे आसने स्वस्तिकपद्मासनादौ ।

ब(व्र)ह्मी स्त्री०ब्रह्मण इयम् अण् टिलोपः ङीप् वृ०न वृद्धिः । (वामनहाटी) शाकभेदे । [वृहदभिधाने ।

ब(व्र)ह्मीघृत न० मेधास्वरबलादिकारके घृतभेदे विस्तरो

ब(व्र)ह्मोपनेतृ पु० ब(व्र)ह्माणं विप्रमुपनयते तद्वेतुदण्डहेतुत्वात् उप-नी-तृच् । पलाशवृक्षे 'विप्रस्य पालाशो दण्ड' इति स्मृतिः ।

ब्रा(व्रा)ह्म न० ब्रह्मण इदम्, तेन प्रोक्तम् वा अण् टिलोपः । अङ्गुष्ठमूले तीर्थे, तेन हि तीर्थेन द्विजाचमनं विहितमिति तस्य तत्सम्बन्धित्वम् 'प्राग्वा ब्रा(व्रा)ह्मेन तीर्थेन द्विजो नित्यमुपस्पृशे'दिति स्मृतिः। ब(व्र)ह्मणोक्ते अष्टादशपुराणान्तर्गते पुराणभेदे च । विवाहभेदे, पारदे च पु०। सरस्वत्यां, सोमलतायां, ब्रह्मीशाके (वामनहाटि) शाकभेदे च स्त्री० 'आवृत्तानां गुरुकुलात् विप्राणां पूजको भवेत् । नृपाणामक्षयो ह्येष ब्रा(व्रा)ह्मो धर्म्मो विधीयते' इति मनूक्ते राज्ञां धर्म्मभेदे पु० । मातृभेदे स्त्री० ङीप् 'ब्रा(व्रा)ह्मी नारायणी तथेति तन्त्रम् ।

ब्रा(व्रा)ह्मण पु०ब(व्र)ह्म वेदं शुद्धं परचैतन्यं वा वेत्त्यधीते वा अण् ब(व्र)ह्मणो जाताविति न टिलोपः। ब्रह्मणो मुखजातत्वात् ब्रह्मणोऽपत्यम् अण् तेन न टिलोपः । विप्रे जातिभेदे । पृक्कायां स्त्री०। 'ब(व्र)ह्म जानाति ब्राह्मण' इत्युक्ते परब(व्र)ह्मज्ञे त्रि०। स्त्रियां ङीप् तत्पत्न्यां स्त्री० ङीप् ।

ब्रा(व्रा)ह्मणब्रुव पु० ब्रा(व्रा)ह्मणं जातिमात्रेणात्मानं ब्रूते । 'विप्रसंस्कारयुक्तोऽपि नित्यं सन्ध्यादिकञ्च यः । नैमित्तिकं च

नो कुर्य्यात् ब्रा(ब्र)ह्मण्य व उच्यते' इत्युक्ते कदाचारवति द्विजे । [स्वार्थे कन् । अत्रैव विप्रदण्डे च ।

ब्रा(ब्र)ह्मणयष्टि स्त्री०६त०। वा ङीप् (वामनहाटी) वृक्षभेदे

ब्रा(ब्र)ह्मण्य न० ब्रा(ब्र)ह्मणानां समूहः भावो वा ष्यञ् । विप्रसमूहे । ब्राह्मणधर्मे, विप्रत्वे च ।

ब्रा(ब्र)ह्ममुहूर्त्त पु०ब्र(ब्र)ह्मा देवतास्य अण् टिलोपः कर्म०। अरुणोदयात् प्राग्वर्त्तिनि 'रात्रेश्च पश्चिमे यामे मुहूर्त्तो ब्रा(ब्र)ह्म उच्यते' इत्युक्तेः दण्डद्वयात्मके काले ।

ब्रा(ब्र)ह्मीकन्द पुं० ६त० । ब्रा(ब्र)ह्मी इव कन्दो यस्य । वाराहीकन्दे । [चत् अवोचत ।

ब्रू कथने अदा०उभ०द्विक० सेट् । ब्रवीति-आह ब्रूते । अवो-

भ

भ न० भा-क । नक्षत्रे, मेषादिराशौ, ग्रहे च । शुक्राचार्य्ये पु० । भण-ड । भ्रमरे, भ्रान्तौ । छन्दोग्रन्थोक्ते आदि-गुरुके अन्त्योपान्त्यलघुयुक्ते वर्णत्रिके च पु० । [च त्रि०।

भक्त पु०न०भज-क्त। अन्ने ओदने । भक्तियुक्ते तदात्मके, विभक्ते

भक्तदास पु० भक्तेन अन्नमात्रलाभेन दासः अङ्गीकृतदास-भावः। पञ्चदशदासान्तर्गते दासभेदे। 'भक्तदासश्च विज्ञेय' इति स्मृतिः ।

भक्तमण्ड पु०न० ६त० । भक्तस्य निस्रावे (माड) ।

भक्ति स्त्री०भज-क्तिन्। सेवायाम् आराधनायां, तदेकाग्रचित्त-वृत्तिभेदे, विभागे,गौण्यां वृत्तौ,उपचारे, अवयवे,भङ्ग्याम्, श्रद्धायाम्, रचनायाञ्च. 'भवति विरलभक्ति'रिति रघुः

भक्तियोग पु० भक्तिरेव योगः एकाग्रचित्तवृत्तिभेदः । तदे-काग्रचित्ततारूपे योगे । [भवात्मके रतिभेदे ।

भक्तिरस पु० भक्तिरेव रस आस्वाद्यः । भक्तिरूपे ध्येयानु-

भक्ष अदने चु०उभ०सक०सेट् । भक्षयति-ते अबभक्षत्-त भ्वादित्वमपीत्येके भक्षति अभक्षीत् ।

भक्ष्यकार पु० त्रि० भक्ष्यं करोति कृ-अण् । भक्ष्यपिष्टकादि-विक्रयोपजीविनि आपूपिके ।

भक्ष्यपत्त्रा स्त्री० भक्ष्यं पत्त्रं यस्याः। ताम्बूल्याम् ।

भक्ष्यालाबू स्त्री० कर्म० । राजालाब्वाम् ।

भग पु०न० भज-घ । सूर्य्ये, अणिमाद्यष्टविधैश्वर्य्ये, वीर्य्ये, यशसि, श्रियां, ज्ञाने, वैराग्ये, योनौ, इच्छायाम् माहात्म्ये, यत्ने, धर्म्मे, मोक्षे, सौभाग्ये, कान्तौ चन्द्रे च । ज्योतिषोक्ते योनिनक्षत्रदैवते पूर्वफल्गुनीनक्षत्रे गुह्यमुष्कयोर्मध्यस्थाने च पु० ।

भगदत्त पु० महाभारतप्रसिद्धे कामरूपदेशाधिपे नृपभेदे ।

भगन्दर पु० भगं गुह्यमुष्कमध्यस्थानं दारयति दृ-खच् मुम् च । स्वनामख्याते रोगभेदे।

भगवत् त्रि० भगं 'ऐश्वर्य्यस्य समग्रस्य, वीर्य्यस्य, यशसः, श्रियः ज्ञानवैराग्ययोश्चैव षण्णां भग इतीङ्गनेत्युक्तम् ऐश्वर्य्यादि-अस्त्यस्य मतुप् मस्य वः । ऐश्वर्य्यादियुक्ते परमेश्वरे, दुर्गायां स्त्री० ङीप् । 'भगवत्या कृतं सर्व्वमिति चण्डी ।

भगाङ्कुर पु० भगे गुह्यस्थानेऽङ्कुर इव । अर्शोरोगे ।

भगिनी स्त्री० भगं यत्नः पित्रादितो द्रव्यादानेऽस्त्य स्याः इनि । सोदरायाम् स्वसरि ।

भगीरथ पु० सूर्य्यवंश्ये दिलीपराजपुत्रे नृपभेदे । येन गङ्गा भूमितलमवतारिता । [र्घुसौरुपहृतमि'ति नाटकम् ।

भग्न त्रि० भन्ज-क्त । पराजिते, खण्डिते च भग्नं 'शम्भुधनु-

भग्नप्रक्रम पु०भग्नः प्रक्रमो यत्र। अलङ्कारोक्ते काव्यदोषभेदे

भङ्ग पु० भन्ज-घञ् । पराजये, खण्डे, भेदे, तरङ्गे, कौटिल्ये, भये, पत्ररचनाभेदे, गमने, जलनिर्गमे च । मातुल्याम्, शणाख्ये शस्ये, त्रिवृत्तायां (तेउडी) विजयाञ्च (भाङ्) स्त्री०

भङ्गि(ङ्गी) स्त्री० भन्ज-इन् पृ० कुत्वम् वा ङीप् । विच्छेदे, कौटिल्ये, विन्यासे, कल्लोले, भेदे, व्याजे च ।

भङ्गुर त्रि० भन्ज-घुरच् । कुटिले, स्वयं भञ्जनशीले, नदीनां वक्रे च । प्रियङ्गौ, अतिविषायाम् च (आतइच्) स्त्री० ।

भङ्ग्य न० भङ्गानां भवनं क्षेत्रं यत् । भङ्गाभवनयोग्ये क्षेत्रे ।

भज भागे सेवायाञ्च भ्वा० उभ०सक०अनिट् । भजति-ते अभाक्षीत्। भेजतुः भेजे ।

भज पाके दाने च चु०उ०सक०सेट्। भाजयति-ते अबीभजत्

भज दीप्तौ चु०उभ०अक०सेट् इदित् । भञ्जयति-ते अबभञ्जत्-त

भजमान त्रि० भज-शानच् । न्यायागतद्रव्यादौ, विभाजके, सेवके च । [भाषणेऽयं घटा० । णिचि भटयति ।

भट पोषणे भ्वा०पर०सक०सेट् भटति । अभाटीत्-अभटीत् ।

भट पु० भट-अच् । योद्धरि, 'तद्भटचातुरीतुरी'ति नैषधम् । वीरे, म्लेच्छभेदे, नीचभेदे, रात्रिञ्चरे च । इन्द्रवारुण्यां (राखालशशा) स्त्री० ।

भटित्र न० भट-इत्र । शूलपक्वे मांसादौ (कावाव) ।

भट्ट पु० भट-तन् । स्तुतिपाठवृत्तिमति (भाट) जातिभेदे स्वामित्वे, वेदाभिज्ञे पण्डिते च ।

भट्टार पु० भट्टं स्वामित्वमृच्छति ऋ-अण् । पूज्ये । संज्ञायां कन् । सूर्य्ये । [नाट्योक्तौ नृपे ।

भट्टारक पु० भट-भाषणे क्विप् तृ-णिच्-ण्वुल् कर्म० ।

भट्टिनी स्त्री॰ भट्टं स्वामित्वमस्यास्ति इनि ङीप् । विप्रभार्य्यायाम्, नाट्योक्तौ अकृताभिषेकायां राज्ञः स्त्रियां च ।

भड परिभाषणे भ्वा॰आ॰सक॰सेट् इदित् । भण्डते अभण्डिष्ट

भड कल्याणभाषणे चु॰उ॰सक॰सेट् इदित् । भण्डयति-ते अबभण्डत्-त ।

भड पु॰ भडि-अच् पृ॰ नलोपः । वर्णसङ्करभेदे ।

भण कथने भ्वा॰पर॰सक॰सेट् । भणति । अभाणीत्-अभणीत् । चङि वा ह्रस्वः । अबीभणत्-त अबभाणत्-त ।

भणिति स्त्री॰ भण-क्तिन् यज्ञादित्वादिट् । कथने । गौडोर्वीशकुलप्रशस्ति भणिते'रिति नैषधम् ।

भण्टाकी स्त्री॰ भटि-षाकन् ङीष् । वार्त्ताक्याम्, बृहत्याञ्च

भण्ट(ण्टू)क पु॰ भटि-उक, ऊक वा । श्योनाकवृक्षे ।

भण्ड पु॰ भडि-अच् । अश्लीलवाक्यभाषके (भांड) 'त्रयो वेदस्य कर्त्तारो भण्डधूर्त्तपिशाचका' इति चार्व्वाकवाक्यम् ।

भण्डिर(ल) पु॰ भडि-इरच्, इलच् वा । शिरीषवृक्षे । इलजन्तस्तु । शुभे, शिल्पनि, दूते च ।

भण्डी स्त्री॰ भडि-अच् गौरा॰ङीष् । मञ्जिष्ठायाम्, शिरीषे च । स्वार्थे कन् ह्रस्वः । तत्रैवार्थे ।

भण्डीर पु॰ भडि-ईरन् । तण्डुलीयशाके, शिरीषवृक्षे च । गौरा॰ ङीष् । मञ्जिष्ठायाम् स्त्री॰ । [मञ्जिष्ठायाम् ।

भण्डीरलतिका स्त्री॰ भडि-ईरन् क्षुद्रा लता लतिका कर्म॰ ।

भद हर्षे, शुभकथने, प्रीतौ च भ्वा॰आ॰अक॰ सेट् इदित् । भन्दते अभन्दिष्ट । [भन्दत्-त ।

भद कल्याणकरणे चु॰उ॰सक॰सेट् इदित् । भन्दयति-ते अब-

भदन्त पु॰ भदि-झच् नलोपः । बौद्धभेदे । पूजिते त्रि॰ ।

भद्र न॰भदि-रक् नि॰ नलोपः । मङ्गले, मुस्तके, स्वर्णे च ज्योतिषोक्ते ववादितः सप्तमे करणे स्त्री॰ न॰ । महादेवे, वृषे, खञ्जने, कदम्बे, हस्तिजातिभेदे वलदेवे रामचन्द्रे, सुमेरुशैले, स्नुहीवृक्षे च पु॰। ज्योतिषोक्तासु द्वितीयासप्तमीद्वादशीतिथिषु च स्त्री॰। साधौ, श्रेष्ठे च त्रि॰। स्वार्थे कन् । भद्रमुस्तके न॰ । देवदारुणि पु॰ ।

भद्रकाशी स्त्री॰ भद्राय काशते अच् गौ॰ ङीष् । भद्रमुस्तायाम्

भद्रकुम्भ पु॰ भद्रकारकः कुम्भः । पूर्णकुम्भे, जलपूर्णघटे ।

भद्रगन्धिका स्त्री॰भद्रो गन्धोऽस्याः कप् अतइत्त्वम् । मुस्तके

भद्रचूड़ पु॰ भद्रा चूड़ा यस्य । (बङ्काशिज) वृक्षभेदे ।

भद्रज पु॰ भद्राय जायते जन-ड । इन्द्रयवे ।

भद्रतरुणी स्त्री॰ भद्रदायिका तरुणीव । कुब्जकवृक्षे ।

भद्रतुरग न॰ भद्रास्तुरगा यत्र । जम्बुद्वीपस्य नववर्षमध्ये वर्षभेदे भद्राश्वादयोऽप्यत्र न॰ ।

भद्रदन्तिका स्त्री॰ कर्म॰ स्वार्थे कन् । दन्तीवृक्षभेदे ।

भद्रदारु पु॰न॰ । कर्म॰ । देवदारुवृक्षे ।

भद्रनामिका स्त्री॰ भद्रं मङ्गलं नामयति प्रापयति नम-णिच् ण्वुल् ? त्रायन्तीवृक्षे । [भाद्रपदासु ।

भद्रपदा स्त्री॰ ब॰व॰ भद्रस्य वृषस्येव पदं यासाम् । पूर्व्वोत्तर

भद्रपर्णी स्त्री॰ भद्रं पर्णमस्याः अजादि॰ टाप् । कटम्भरावृक्षे । प्रसारिण्यां, गाम्भार्य्याञ्च ङीप् ।

भद्रमल्लिका स्त्री॰ कर्म॰। मल्लिकाभेदे नवमल्लिकायाम् ।

भद्रमुञ्ज पु॰ कर्म॰। शरभेदे ।

भद्रमुस्तक पु॰कर्म॰। नागरमुस्तके । भद्रमुस्ताप्यत्र स्त्री॰ ।

भद्रयव न॰ भद्रं यवइव । इन्द्रयवे । [ङीप् । गाम्भार्य्याम् ।

भद्रवती स्त्री॰ भद्राणि पर्णानि सन्त्यस्या मतुप् मस्य वः

भद्रवर्म्मन् पु॰ भद्रं वृणाति वृ-मनिन् । नवमल्लिकायाम् ।

भद्रवला स्त्री॰भद्राय वलति चलति वल-अच् । (गन्धभादाल) लताभेदे, गन्धिकायां, माधवीलतायाञ्च ।

भद्रवल्ली स्त्री॰कर्म॰संज्ञायां कन् ह्रस्वः अतइत्त्वम् । (अनन्त मूल) । गोपवल्लाम् ।

भद्रश्रय न॰ भद्राय श्रीयते श्री-अच् । चन्दनरसे ।

भद्रश्री पु॰ भद्रा श्रीर्यस्य । चन्दनवृक्षे ।

भद्रालपत्त्रिका स्त्री॰ भद्रायालति पर्य्याप्नोति अल-अच् तादृशं पत्रं यस्याः कन्-अतइत्त्वम् । गन्धाल्याम् (गान्धाल)

भद्राली स्त्री॰ भद्रायालति पर्य्याप्नोति अण् गौरा॰ ङीष् । गन्धाल्याम् (गान्धाल) [दीर्घः । कट्फलवृक्षे ।

भद्रावती स्त्री॰ भद्र-अस्त्यर्थे मतुप् मस्य वः संज्ञायां पूर्व्वपद

भद्राश्रम पु॰ ६त॰ । चन्दने । [नृपासने ।

भद्रासन न॰भद्राय लोकक्षेमायास्यतेऽत्र आस-आधारे ल्युट् ।

भम्भराली स्त्री॰ भमित्यव्यक्तशब्दस्य भरमालाति स्वहाति आ-ला-क गौ॰ङीष् । (डांश)मक्षिकायां । स्वार्थे कन् । तत्रैवार्थे

भय न॰बिभेत्यस्मात् भी-अच् । भयहेतौ । भावेऽच् । दैन्यात्मके, परतः स्वानिष्टसम्भावनारूपे वा चित्तवृत्तिभेदे, नाटकप्रसिद्धे रसभेदे च । [रसभेदे, डुण्डुलविहगे च पु॰।

भयङ्कर त्रि॰ भयं करोति कृ-अच् मुम् च । भयजनके,

भयनाशिनी स्त्री॰ भयं नाशयति नश-णिच्-णिनि । त्रायमाणालतायाम् । च । भयङ्करे त्रि॰

भयानक पु॰ बिभेत्यस्मात् भी-आनक । व्याघ्रे, राहौ, रसभेदे

भर पु॰ भृ-अप् । अतिशये । कर्त्तरि अच् । भरणकर्त्तरि त्रि॰

भरण न॰ भृ-ल्युट् । वेतने, पोषणे, धारणे च । अस्मिन्-